

BORISLAV PEKIĆ

ODBRANA I POSLEDNJI DANI

Dragoslavu Mihailoviću

*"Ali već je vreme da odlazim,
ja u smrt, vi u život,
A ko od nas ide boljem spasenju,
to niko ne zna osim Bog."*

(Platon: Odbrana Sokratova)

**IZJAVA I KRATKA BIOGRAFIJA ANDRIJE A. GAVRILOVIĆA IZ
NOVOG SLANKAMENA, ZAKLETOG SPASIOCA DAVLJENIKA,
SADA EMIGRANTA U ZAPADNOJ NEMAČKOJ. PRILOŽENA UZ
MOLBU ZA DOZVOLU DA SE NA TERITORIJI FNRJ SAHRANE
NJEGOVI POSMRTNI OSTACI. 1959.**

MÜNCHEN, WEST DEUTSCHLAND.

Rukopis je odštampan bez izmena. Popravljene su samo one ortografske greške koje misao čine nejasnom. Rečenice koje su u zagradama Andrija

Gavrilović je svojeručno precrtao, smatrajući ovaj postupak dovoljnim da ih učini nevažecim. Shvatajući ih, međutim, kao neodvojive delove i ove Izjave i duševnog stanja njenog autora, priređivač je uzeo slobodu da se, u interesu istine, Gavrilovićevoj volji ne povinuje. Čitalac će prosuditi koliko je bio u pravu. Odlomci prevučeni debelim slojem mastila, rekonstruisani su uz pomoć jedne poznate kriminološke metode. Gavrilovićevi navodi iz nemačkog prevoda Platonove Apologije, prevedeni su po srpskom izdanju "Kulture" iz Beograda 1970. godine, pod naslovom PLATON — DIJALOZI, u redakciji u prevodu poč. g. dr Miloša N. Đurića i g. dr Albina Vilhara. Moto je priređivačev. Dodajmo, najzad, ovoj autobiografiji pomalo sentimentaln podatak da je Andrija A. Gavrilović 1960. godine umro, i da je kao osoba bez rodbine i naslednika, koji bi njegovu poslednju volju sproveli, prema propisima Savezne Republike Nemačke, sahranjen na zatvorskom groblju u Münchenu.

I

Kakav su utisak, gospodo drugovi, učinili na vas tužitelji moji, to ja ne znam. Od njihovih beseda, ja, evo, gotovo i ne poznajem sebe: tako su ubedljivo zvučale njihove reči. Pa ipak, rekao bih, nikakve istine nisu kazali. A među mnogim lažima što su ih izneli, najviše sam se začudio što su vas upozorili da se morate čuvati da vas ne prevarim, jer sam vešt govornik. Oni, dakle, ili su od istine kazali nešto malo ili ništa. A od mene čućete celu istinu. Ali vas, gospodo, usrdno molim i zaklinjem: ako u mojoj odbrani čujete onakve iste reči, kakvim sam navikao da se služim u javnom kupatilu, kao i na drugim mestima, nemojte se začuditi. Stvar

je u ovome. Šezdeset mi je godina i prvi put izlazim pred sud.

Sve do jutros ni pomišljao nisam da se ikome obraćam, niti da dajem izjave, mada su ih od mene jednako iskali, i gospodin poručnik Kulman, moj istražni, i dr Eugen Hamm, koga su mi po službenoj dužnosti dodelili, jer nisam od čega imao da plaćam odbranu, a bez nje se na nemački sud ne može. Pa i drug Ozren, iz vašeg, odnosno našeg konzulata, konzulata FNRJ u Münchenu, Nemačka — Zapadna, i taj je svraćao, ponude, duvan donosio i nagovarao me izjavu da napišem, i u njoj, Erklärungu po ovdašnjem, navedem kako sam svog dobročinitelja, Tajnog savetnika g. Ericha Grubera, velefabrikanta, ubio zato što sam odnekud doznao kakav je pokor za prošlog rata pravio po vašoj, odnosno našoj zemlji (dok se još zvala Majka Srbija).

Mi im, od kako smo pušku odložili, ne možemo ništa, veli drug Ozren. — Njemačka ih još puna ko oko. Štite se, čuvaju, gadovi, jedni druge. Ali ti bi, stari, da nijesi seronja, mogao da uzbuniš javno mnjenje.

Ko sam ja da uzbuđujem javna mnjenja?

Ti si, stari, žrtva fašističkog terora.

Nisam ja — otimam se — ničija žrtva.

Jesi, stari, kako nijesi, samo si nesvijestan.

Dobro — pristanem najzad — ako i jesam, onda sam samo svoja, žrtva

svoje lude glave.

A moga bi, čuješ, da si promućurniji, biti i fašistička.

Možda bih i mogao — velim — samo šta će mi to?

Odjeknuće.

Šta ja imam od toga što će da ječi?

Uzeće se u obzir prilikom izricanja kazne, — ne popušta on, navadio se pa ne popušta. — Mogu ti skinuti koju godinu.

Ne žalim ja za godinama, družo Ozrene. Da sam žalio, ne bih ubijao.

On me zagleda odovud, odonud. Tako me i zatvorski lekar merkao. Kao da sam skrenuo.

Ti bi, kanda, da te dokusure?

Bar bih se jednom smirio — kažem. — A nije isključeno da bi mi i bolje bilo. Jer smrt je jedno od dvoga: ili je takva da onaj koji umre nije ništa, pa ni o čemu i nema nikakvo osećanje, ili je nekakva promena i seoba odavde na drugo mesto.

O čemu ti to pričaš, stari?

Ako je smrt ono prvo, onda ti je ona, družo Ozrene, blagodat, jer ništa duže od noći nije. Noći bez snova. A ako je smrt kao neka seoba odavde na drugo mesto, i ako je istina ono što se govori da onde borave svi koji su preminuli, kakva bi sreća mogla biti veća nego se ponovo naći sa svojtom, družo Ozrene?

Zavisi kakva ti je. Ja sam sa svojom četrdeset prve raskrstio još. Mi bi se i u raju klali.

Sad vidiš kako stoje stvari.

Vidim.

Šta vidiš?

Da si manit! — pijunu on. — Zadribalda srpska!

Ali se ne predaje. Kad ne može na jedna vrata, on partizanski na druga. Natežemo se tako, što veli narodna, letnji dan do podne, a napolju, pa bogami i u mojoj ćeliji, februar. Mraz stegao radijatore. Popraviće, vele, am folgeden Tage. U međuvremenu, ja od Ozrena pokupio svakake „Zeitunge" i „Politike", turio ih pod košulju i pantalone, pa izdržavam, a on, sa krznenim okovratnikom, samo seva iz ćoška u ćošak. Drži miting, para mu iz usta bije.

Nikako ne popuštam, ali krišom mislim kako bi bilo kad bih se stvarno uvalio u žrtve fašističkog terora. Poizdalje se raspitujem kako se žrtva

postaje. Rekao bih da malo kasnim, petnaesta je godina posle rata. S druge strane, ko ne bi pristao da se vodi kao tuđ greh?

To bi se već uredilo — obećava drug Ozren.

Ko bi uredio?

Drugovi — veli šapatom.

A šta bih ja sa svoje strane trebalo da doprinesem? (Znam da kod druga Ozrena ništa nije zabadava.)

Erklärung da sročiš. Stvar je takva i takva. Ubio zlotvora iz osвете. Ništa više.

A koga bih svetio?

I to bi se uredilo.

Nisam pristao. Da takvu izjavu potpišem, sve bi se strunilo. Ovako se sve složilo, ne može biti bolje. Ako bih, pak, isposlao predstavku koju mi drug Ozren potura, bilo bi kao da ništa svojeumno nisam učinio, da se sve opet slučilo kako su drugi smislili. A meni je uveliko šezdeseta, i već mi je dojadilo da u mom životu uvek biva kako drugi snuju, a ja da sam kao stajaća voda, bara koja se uzmućka samo ako baciš u nju kamen. Hteo sam jednom i ja da imam reč.

Švabe me nisu upućivale šta da pišem, osim izokola dr Hamm, i otvorenije Oberleutnant dr Kulman, moj istražni. Samo da sednem i pišem, pa što ispadne.

A ova trojica kao da su se utrkiivala. (Čak je i naš Spasitelj imao samo jednog đavola da ga smućuje, a na mene se ostrvilo tri.) Znali su ne samo šta treba da izjavim, pa da se kurtališem bede, ili je bar prepolovim, nego i kako da govorim pa da mi se veruje.

Kao da je meni bilo stalo?

Posle, o Bogojavljenju, kad su mi petnaest presudili, još malo pa punu kapu, evo ga opet g. poručnik dr Kulman, kome i ako poričeš, i ako priznaješ, ugoditi ne možeš, takav je to nastran čovek. Stade me, kučkoder, ubeđivati kako duši treba da olakšam.

Dobro — rekoh — da olakšamo.

So, endlich — obradova se on, i već iz torbe nekakve hartije vadi.

Samo ne znam čijoj, mojoj ili vašoj?

Tvojoj, natürlich.

Mojoj ništa ne fali, Herr Oberleutnant, mojoj je dobro. Sehr gut.

Kako dobro, um Gottes willen, kad si ubio čoveka?

Baš zato što sam ga ubio.

On se odmače, odskoči kao da ga je kopriva ožarila. Više će žalostivno nego strogo:

Mnogo si — kaže — veliki zlikovac, stari. Rođeni Totschläger! Takvoga u praksi još nisam sreo.

Ali sutradan evo njega opet. Navrnuo, tobože, da čuje imam li na šta da se žalim. Danke sehr. Nemam. Dobijam li sve što mi sleduje po propisima? Danke sehr. Dobijam. Postupa li se sa mnom po zakonu? Postupa. Da li sam promenio mišljenje u pogledu izjave? Nisam.

On navaljuje, ja se ne dam. Ni da čujem za izjavljivanje neću. Sto sam imao, priznao sam i u zapisnik je ušlo. Koliko sam sve protokola, dometaka i umetaka potpisao, ni broja im ne pamtim. Sve se složilo i na ročištu su svi bili zadovoljni što je sve tako zgodno, alles ist so sichpassen, da se predmet ne povlači po višim sudištima i troše državne pare. Na robiju sam osuđen, bez olakotnih okolnosti. Naprotiv, kao osobito otežavno mi je uzeto što sam ruku digao na čoveka, koji mi se jedini u tuđini našao i što sam ga dokrajčio "na naročito svirep način". A vi — kažem — pametni ljudi, još niste sigurni jeste li osudili pravog ili krivog! Pa kakav ste vi to soj, majku mu?

Pravnički — rekao je g. poručnik. — Das ist ein Rechtsstaat. — A to vam je kao da je kazao da je njihova Nemačka, Zapadna, prava država. — A

ne kao tvoja Srbija, gde su naše vojnike, i to zarobljenike, zaštićene Haškom konvencijom, umlaćivali bez ikakvog suda.

Ne znam ja o tome ništa, gospodine — odričem. — Ja sam odbegao i nisam bio tamo gde su umlaćivali zarobljenike zaštićene Haškom konvencijom. Ali, biće da su imali razloga.

Ti si, stari, crven! — više on. — Ti si komunist!

Da sam crven, zar bih se potucao po Germaniji?

Jesi, stari, priznaj! I da ubiješ oni su te podboli, tvoji drugovi u konzulatu!

Kakvi su oni moji drugovi? I niko me nije podbo — ne dam se — niko!

Pa što si ubijao?

Tako mi došlo. Pita li ko zašto pada kiša, što raste trava?

Ni trava ne niče iz neposejane zemlje, ako ćemo već da filozofiramo! — ne da se ni g. poručnik. — Ne bi ti, stari, kakav si, sve to sam smislio, nego te tvoji komunisti naučili, a sad peru ruke i puštaju da za njih ispaštaš.

Nije tako bilo, Herr Oberleutnant.

Bilo je!

Nije, gospodine, živi mi vi!

Kulman spušta glas, jedva ga čujem. Kao da se ne obraća meni, već da se sa mislima nosi:

A da je bilo, vidiš, ne bi dobio ni pet godina. Možda bi se i sa uslovnom izvukao.

Kako?

Uredilo bi se.

Znam — kažem. — Uredili bi drugovi.

On sunu na mene: Kakvi vraški drugovi, magarče! Gospoda bi to uredila! Napiši Erklärung i navedi da si nagovoren. Ostalo je naša briga.

A ko me nagovorio?

Znaš ti ko, ne pravi se lud!

Ne znam ako mi ne kažete.

Nemam šta ja tebi da kazujem — izvlači se on kurvinski. — Da ti kažem, pa posle da pričaš kako smo te mi zabludeli.

Malo kasnije, ipak, reče da u konzulatu FNRJ ima mnogo ljudi. Moram poznavati bar jednog, kada sam im — sve oni znaju — pragove obijao.

Znam jedino druga Ozrena. Išao sam kod njega zbog repatriacije.

Eto! — zasja on. — Taj te Ozren i nagovorio. Obećao ti bezbedan povratak u domovinu ako ubiješ gospodina Tajnog savetnika.

Čudno, ispod jezika, i drug Ozren mi je predlagao da kažem da sam crven. Nije, doduše, navaljivao da budem baš član. Naprotiv. Rekao je da nije dobro ni što sam Srbin, Jugosloven, a nekmoli još i da sam organizovan. Pri ovoj svetskoj situaciji, samo bi im još to trebalo.

Ali bi — veli — sasvim lijepo mogao da budeš radni čovjek. Ugnjeteni radni čovjek. Najbolje: ugnjeteni radni čovjek koji se osvijestio.

A šta sam dosad bio? — pitam.

Marva — veli on. — Kamen o vratu istorije.

Dobro — odgovaram. — Više volim da ja visim o vratu istorije, nego ona o mom.

Tako, otvoreno ništa na sredu, ali je, po mome sudu, opet na crveno izlazilo. Najpre me ubeđivao da je moj dobrotvor, gospodin Tajni, ratni zločinac, na spisku je nirnberškom, velim ti, i da bi ga oni, vaši, to jest

naši, novovci i pojevci, pouzdano likvidirali, da kućak nije na vreme utekao. Odgovorio sam da o tome pojma nemam, da je prema meni g. Gruber vazda dobar bio i da prema meni nikad nije bio ratni zločinac, te da mi, isto tako, nije znano je li ratni zločinac bio prema kome drugom.

Kad ti mi velimo, onda je bio.

Možda je i bio, koga briga, ja mu svakojako nisam skutove držo.

Dabome da je bio. Iz teftera nužno proizlazi da je bio.

Kakvog teftera?

Državnog. Država ti je, stari, jedno veliko preduzeće. Ako hoće da se održi, mora o svojoj robi uredno knjigovodstvo da vodi. Za svakog građanina stavku da ima.

Gospodin Tajni, Gruber, nije građanin.

Ali nas je lijepo zadužio, pa smo ga zaveli kao počasnog. I za tebe je imamo, Gavriloviću, ne boj se.

Lepo — kažem. — Sad možete da me otpišete iz evidencije.

Nikad mi nikoga iz evidencije ne brišemo. I ne jedi govna, stari, bez prijeke potrebe. Ako se dokaže da ti je Gruber likvidirao koga od svojte, sud bi to u obzir i dispozitiv uzeo. Možda bi se provukao ko pas kroz

rosu. Sa deset godina bi kapu mogao da nakriviš.

U šezdesetoj se kapa ne krivi, druže Ozrene.

Izašo bi u sedamdesetoj. Mogao bi se bar u rodnu grudu ukopati.

I to je nešto — priznajem. — Samo, šta mogu kad mi nikog nije ubio.

To bi se uredilo.

Kako?

Lijepo. Zašto postoji Aparat.

Šta može Aparat kad nikog nisam ni imao.

Nije te, valjda, grom iz kamena iskresao?

Imao sam, istina, majku, ali je žena umrla četrdeset treće, kad su naši uzeli Staljingrad.

Vidiš, gad ti je majku ubio.

Umrta stara od creva. Zapetljala joj se creva.

I to bi se uredilo.

Ne vredi — kažem. — Ne mogu čoveka da obeđujem. Bio mi je kao otac. Posao mi u najvećoj krizi našao. Kod sebe me, tako rekuć, primio. Nije čovečanski da ga mrtvog prljam.

A po čelu da ga raspališ, to si mogao, to je bilo čovječanski? I kako je to, jebem ga, bio dobar kad si morao da ga ubiješ?

A, to su me i drugi pitali. Za jednu se žicu zakačili: Je l' ti bio dobar? Jeste. Pa što si ga onda ubijao? Ama, kažem vam, ljudi, nešto je naročito bilo između nas. Jesu li pale reči? Nisu. Bilo je nešto gore. Šta je bilo? To vam ne smem reći. Zašto ne smeš? Zakleo sam se. A vi sudite, na robiju šaljite, ubijte, radite sa mnom što hoćete, samo ništa ne pitajte. Muka je bila lično moja, a on, čovek, ništa sa tim nije imao. Uvek je prema meni bio dobar.

Ne može poslodavac biti dobar — veli Ozren — da jebe oca!

Ovaj je bio.

Bio je kapitalistička krvopija.

Nije, družo Ozrene.

Vampir ti od plate zakido, u sindikat te nije pušto, ko pas te gonio, krv ti na pamuk pio! I zato si ga ubio! Ubio si ga kao neprijatelja radnijeh masa.

Nisam! — kukam. — Ne vredi da se za radnu masu hvatam!

A mogao sam da se za radnu masu uhvatim i iz ovoga neoštećen da isplivam. Možda verujete da je presuda i pala zato što nisam imao onakvih reći, kojima bih vas mogao uveriti, kad bih odlučio da se služim svim sredstvima, samo da izbegnem kazni. Nipošto. Osuđen sam, doduše, zbog nestašice, ali bolje bi bilo da govorim onakve stvari koje je najpri-jatnije slušati: da plaćem i jadikujem i druge mnoge stvari da radim i govorim, koje su mene, kako ja mislim, nedostojne.

I tako, izjavu ne htedoh da pišem, ni kad su mi robiju izrekli, ni kad je apelacija presudu potvrdila, a ni kad su me na čekanje izvršne u sudski zatvor preveli.

Inzwischen, namćor i drčan, nije dr Kulman prestao u ćeliju da navraća i da me nagovara. Sve jedno pa jedno: napiši, duši olakšaj! Kanda je pop, a ne policajac. A ovde su vam, u Germaniji, policajci kao naši popovi po palankama. Sve bi, do sitnih creva, da znaju. Kroz svaku iglu da su konac.

A što vi stalno kod mene, Herr Oberleutnant? Šta još hoćete?

Istinu.

Koju istinu? Šta je istina? Konac. Tanak konac. Celog ga kroz ušicu nećeš prodenuti.

Šta si ti, Gavriloviću, filozof ili budala?

Oboje. Ali nikad ne bih postao filozof da najpre nisam bio budala.

A života ti nije žao?

Zar sam ja živeo, pa da znam?

Izjavu, dakle, nisam dao. Ni molbu za ublažaj isposlao. Čemu da je šaljem? Kako je ispalo, meni je pravo. Najzad sam dobio reč i hteo da je kao čovek zadržim.

Ali i tu se, opet, utrpao moj branitelj, dr Hamm, đavo ga odneo. Kao da su se dogovorili. Kad me jedan iz ruku pusti, drugi se već tu nađe da me prihvati. Sojuzila se doktorska gospoda Kulman i Hamm sa konzularnim drugom Ozrenom. Njima ne smeta što je on komunista, a njemu, bar za ovu priliku, nije na žulju kapitalizam. Presipaju me iz ruke u ruku, kao da sam trunje skupe rude, za koju je šteta da se, između paragrafa, uzaman raspe, a da prethodno ne pozlati kakav visok državni cilj.

Iako nisam iskao, čak mu i izrekom zabranjivao, dr Hamm je, po svojoj glavi, samoinicijalno, molbu za ublažaj sročio. Te osuđenik je već vremešan čovek, godine mu i same izrekle onu najtežu, besprizivnu presudu. Te dugo je čovek izvan svoje zemlje, a opet, prekratko u nemačkoj civilizaciji. Pometen je, nesrećnik, sehr geehrte Herr Richtern, poštovana gospodo sudije. Kao da sam lud, šta li, tako je napisao. I još, od reči do reči, da sam "nepripremljen bio izložen pritiscima jednog

visokoindustrijalizovanog društva". Imam prepis kod sebe. Po tom prepisu, ja sam tek onomad sa drveta pao. U šumi sam rođen, a ne u varoši, koja je imala i kinematograf, doduše, samo preko zime. Balkan je to, sehr geehrte Herren. Divljina. Setite se samo, veli, kako su bestijalno posmicali Njegovo carsko i kraljevsko nadvojvodstvo Ferdinanda i njegovu suprugu Sofiju u Sarajevu, desetsto četrnaeste. Ta oni su, kad smo već kod narodnih običaja, i rođene kraljeve kroz dvorske pendžere strmoglavljivali! Hašku konvenciju nisu poštovali. Za rata se kao kurjaci među sobom klali. I ovde, sehr geehrte Herr Richtern, zloupotrebljavaju naše gostoprimstvo da svoje obračune nastave. Kao da naših zakona nema, ili da za njih ne važe. Pa ako ćemo pravo, veli dr Hamm, i ne važe. I to je ona suštastvena činjenica koju je prvostepeni sud prevideo, donevši presudu. Za njih, to jest za nas, naime, važe drugi zakoni. Bio, kao, neki čovek, poglavar, koji se zvao Dukađini. — Ja, međutim, za takvog nikada čuo nisam, pa sve mislim da ga je Hamm za kratkoročne potrebe žalbe izmislio, računajući, valjda, Srbija je bogu za leđima, ko će proveravati! — I taj je Dukađini napisao zakon, po imenu Lex, po kome je njima, to jest nama, dika i ponos uvređenu čast krvlju oprati. A ako to ne učinimo, ustuknemo li, bivamo pred građanstvom doveka osramoćeni. Zato je, poštovana gospodo sudije, moj branjenik Andreas Gavrilović — to sam ja — morao da ubije počivšeg Herr Geheimer Kommerzienrata Grubera, ako nije hteo da se "u svom primitivnom svetu kao čovek i muškarac definitivno diskvalifikuje", pa se može i mora uzeti "u svetlosti najnovijih istraživanja primitivnog plemenskog mentaliteta", da ga nije ubio on, to jest ja, već da ga je ubilo „varvarsko stanje duha i običaja u kome njegovi sunarodnici još žive". Eto šta je sve taj dramoser u žalbi nadrobio. Kao da sam tek iz Arnautluka, tako me je crno opisao. Iako,

vidi se, za moje dobro, za ono što je, ne znajući istinu, mojim dobrom smatrao.

A kad sam ga pitao zašto se na presudu on žalio kad sam ja, njen trpilac, zadovoljan, rekao je da se tako mora i da je takav Gesetz u Nemačkoj — Zapadnoj. A Gesetz vam je kod njih Zakon. Gesetz Zakon, a Gesetzbuch Zakonik iz kojeg ga čitaju. Iz kojeg su pročitali i mojih petnaest godina. I on mi je, kao dr Kulman, ponovio da je ovo pravna država. Das ist ein Rechtstaat.

Nisam se bunio. Ako im je takav Gesetz, kakva je hasna da se bunim? Meni je bilo važno jedino da u glavnoj stvari, što se ubistva tiče, ostanem vodilac, a oni neka pišu akta i podneske.

A evo me, ipak, sedim u ćeliji i izjavu pišem. I to sam od sebe. Već su bili ruke digli od mene. Videli da ne vredi dangubiti sa budalom.

Čak je i drug Ozren iz konzulata FNRJ u Münchenu pljunuo i kazao:

Crkni na robiji, oca ti jebem, kad si budala!

Paklo cigara, što ih je doneo, uze pre nego što ode. Valjda mu bilo žao da duvani smetenjaka. Ali, video sam da mu je bilo krivo. Što smo zemljaci, jamačno. Ono paklo cigara ostavio je kod stražara da mi ga on da.

Dr Hammu je takođe bilo teško. Izdirao se na mene onoliko. Samo što

me ćušio nije. Svašta mi je u lice kazao. Da sam ništarija i magarac. Dummkopf. Du bist ein Balkanischer Dummkopf! A kad sam ga pitao što se potresa i galami, kad su moje a ne njegove godine u pitanju, ja ću da robijam, neće on, reče da ne mari da se kroz njegovu kancelariju u zatvor ide. To mu ruši ugled u čaršiji. Mogli smo, veli, da se izvučemo sa pet godina.

Kako?

Da si me slušao i s uma sišavšim se činio. A to čak ni laž ne bi bila. Jer ti i jesi lud. Dići ruku na hranioca, zaklati kokošku koja ti nosi jaja, to može da uradi samo jedan serbische Dummkopf.

On mi duvan nije ostavio, nije čovek pušio. Otišao je za drugim brigama. Tamo, reče, "gde ću imati posla, možda i sa većim zločincima, ali svakako ne i sa glupljim".

Jedino gospodin Oberleutnant Kulman ništa nije kazao. Merio me onim vodenastim očima i vrteo glavom. Kao, ništa ne razume.

I nije razumeo. Niko ovde ništa nije razumeo.

A ovo što protivno nameri pišem, nije što mi je jutros, zorom saopšteno da je advokatova odbijena, ona sa Francetom Ferdinandom, Dukadinijem i takvim izmotavanjima, i da za mene, kako rekoše, nema više pravnog leka. Nije to razlog. Razlog je što sam još za vreme istrage otišao u zatvorsku čitaonicu. Soba golema — lagum. Svuda unaokolo knjige u

rafovima. Nikad toliko knjiga na jednom mestu nisam video. Cunjam, listam, tražim nešto sa slikama. Ima takvih knjiga, ali njih tek ne razumem. To su umetničke slike, objašnjava mi bibliotekar. Kakve slike, kad na njima nema šta da se vidi? Bilo i gotičnih izdanja. Goticu ne znam. Jedva sam i sa nemačkom latinicom nakraj izašao. Morao sam zbog knjigovodstva. Odjedared vidim knjigu, po naslovu bih rekao sudski slučaj. ODBRANA I POSLEDNJI DANI SOKRATOVI, od nekog Platona. Uprepastim se. Nije moguće! Platon je bio moj prota iz Novog Slankamena. Da je za pevnicom skladno pevao, i da je kod žena na glasu bio, znam. Ali, knjige da je pisao, nisam čuo. I nije, dabome. Pogledam, narodski jezik bez ikakvih zavrzlama. Daj da se vidi šta je i može li se odatle kakva korist izvući. Pogotovu što je reč o odbrani pred sudom. Ja se, doduše, nisam branio, ali opet, nije naodmet znati kako to pametni ljudi čine. Dobijem knigu da je ponesem u ćeliju i pročitam je nekoliko puta zaredom. Ustanovim odmah da mi je taj Sokrat sabrat u nevolji. Optužen na pravdi boga. Sokrata tužili što ne veruje u bogove u koje veruje država, nego u druga bića, demonska. A mene isto tako, samo za vreme rata, da sam se sa đavolom svezao. Razlika je bila, naravski, što se taj Sokrat žestoko branio, a ja nisam. Ali mu je toliko i činilo. Obojica smo osuđeni. On čak i na smrt. Morao čovek ispiti otrov od kukute.

Čitajući tako njegovu besedu, dođe mi na um, zašto i ja da ne zapišem negde istinu o mom slučaju. Kad budem umro, da se ne izmišlja. Tu je, dakle, bio povod pisanju, a ne u traženju pravnog leka, jer ovog, kako rekoše, nije više bilo. Mora se na robiju, ali dan i čas još nije izabran. Dok se dogovore. U tom pogledu nemam šta da brinem. Svi kažu da se ovde izvršna ne čeka dugo. Ja i ne brinem. Odavno je prošlo vreme kad

sam brinuo. Ništa drugo ni radio nisam, nego po čitav dan brinuo.

Ne bih ni sad uzeo da pišem da nisam u glavu uvrteo da se u zemlju vratim, makar i u mrtvačkom sanduku, a Sokratova odbrana me naučila kako najbolje da to postignem. O načinu ja sam se već i ranije kod druga Ozrena raspitivao. Doznao sam da uz molbu moram priložiti i kratku biografiju: šta si sve i gde si sve radio, koga imaš u inostranstvu i šta su sve i gde su sve ti u inostranstvu radili. (Takve kratke biografije ja sam za druga Ozrena već u više mahova pisao. Sit sam ih se napisao. Njemu nikad dosta. Sve podatke proverava, upoređuje, rešeta. Te ovde si ovo, a onde ono napisao! Te u prošloj si biografiji u Hanoveru proveo dve godine, a u ovoj samo dvadeset tri meseca! Gde si se, mutljago emigrantska, jedan mesec denuo, i šta si u njemu radio? Bio sam toliko zabrljavio da više nisam znao ni gde sam rođen, ni kako se zovem.)

Ovo moje pisanje neće biti kratko, jer ni moje zlopaćenje nije bilo, i jer neću da pričam samo gde se šta dogodilo, nego i zašto se dogodilo, i šta sam ja, Andrija Gavrilović, lično o tome mislio.

Jer, kakav su utisak učinili na vas tužitelji moji, to ja ne znam. Kao ni onaj Sokrat što nije znao. Od njihovih beseda ja, evo, gotovo i ne poznajem sebe: tako su ubedljivo zvučale njihove reči. Pa ipak, rekao bih, nikakve istine nisu kazali. A među mnogim lažima što su ih izneli, najviše sam se začudio onoj gde su vas opominjali da se morate čuvati da vas ne prevarim, jer sam vešt govornik. Oni, dakle, ili su od istine kazali nešto malo ili ništa. A od mene čućete celu istinu.

Čim se raščulo da sam se predomislio, dotrčao je g. poručnik dr Kulman, noseći špartanu hartiju, pero i mastilo. Doneo je još nekoliko pera za rezervu i crvenu kožu, mekanu kao obraz, da je pod pismo podmetnem. Sve je oko mene poskakivao: da li mi je udobno na zatvorskom banku, bi li možda jastuče? Pije li mi se kafa? San, veli, rastrojava pažnju, pa će narediti da mi lonče kafe uvek bude spremno. I premda alkohol nije dopušten, on će ispitati može li se i u tom smislu nešto za mene učiniti. Nikako da me se mane. A ja, opet, nikako posla da se latim. Otišao je tek kad sam zapretio da ću da reteriram ako me ne ostavi na miru. Sa vrata mi je savetovao da nipošto ne žurim, nije krava na nogu stala, nego da sve lepo po redu ispripovedam, kao da su me tek sada sa Ammerseea priveli, ali da pri tome za živu glavu ne zaboravim pomenuti Ozrena iz konzulata, ja već znam u kom smislu.

Dolazio je, razume se, i dr Hamm. Preporučio mi je da priliku iskoristim, i našu stvar — moju, naime, koju je on odnekud i svojom smatrao — u dobrom pravcu uputim.

Slušaj, Andreas — rekao je — najbolje da staviš kako si kritičnog dana bio indisponiran.

Šta vam je to? — pitam.

Überspannt. Izvan sebe. Lud. Možeš reći da te često boli glava.

Pa i boli me.

Eto. Stvar je jasna. Herr Geheimer Kommerzienrat te grdio zbog neočišćenog bazena, ti si se pravdao nesnosnim bolovima u glavi, on je tvoje objašnjenje osporio, došlo je do reči, ti si ga nečim iza-zvao i on je uzeo da te mlati štapom.

I onda?

Onda si mu ti, inače überspannt Mensch, zbog uvrede i onih Dukađinijevih zakona, štap oteo i u hrvanju mu glavu njime rascopao. Ali se ti toga ne sećaš, ne znaš šta si radio, mrak ti je na oči pao i nichts ne pamtiš. Osvestio si se tek u policiji.

Opet je držao besedu o Balkanu i primitivnoj mentalnosti, nemačkoj civilizaciji i ostalim glupostima, a onda je otišao, rekavši da će od sada navraćati češće.

Kao treći svratio drug Ozren iz vašeg, odnosno našeg, konzulata. (Taj mi se više od svih na glavu popeo. Prava pravcata čuma!) Cigare doneo, da mi se nađu dok mislim. Odmah sa vrata je rekao:

Nemaj brige, stari, znam kako ćemo!

Šta ti znaš?

Znam kako je bilo, kako si ga ubio.

To znam i ja.

Ništa ti ne znaš, stari, ko vo!

Pa mi onda o n ispriča kako sam j a ubio gospodina Grubera. S time ne bih da vam dodijavam. Dobri Ozren je sve to izmislio da me spase, a i zemlji, uzgred, da doprinese.

A opet, što da ne ispričam?

Ja učevan nisam. Nisam Sokrat. Neku crkavicu od škole imam. I glavu. Za ovu stvar dosta. Ko je za šta, toliko vidim. Vidim, naime, da drug Ozren nije ni za šta. Za konzulat začelo nije. Ni svetu da se pokazuje. Za po kući, ne kažem, može da posluži. Ali granicu da ne prelazi. Ni do Trsta. Nemački govori, u redu. Samo se nikad ne slaže u rodu. Stalno mu ištu da ponovi što je rekao. Dok se Švabe sumošu, svaku reč tri puta mora da ponovi. Tumača uvek sa sobom vodi. On veli da je to propis u diplomatiji. U vremenu, tobože, da se dobije. Neka mu bude. Ali ja mislim da je to zbog toga što ne zna nemački.

On će kad-tad zemlju u neka govna uvaliti. To je gotovo. Pa i ako se ne brojim kao građanin FNRJ, ipak je to moja rodna gruda i stalo mi je do nje. Dužnost mi je na sredu sa istinom. A istina je da Ozren za diplomaciju nije. Jedva ako je da čuva konzulatsku kapiju.

A za cigare mu hvala, ko bratu, mada ih je u ljutini pola izgazio.

On, dakle, reče da ništa, ko vo, ne znam.

Dobro — rekoh. — Ne znam.

Sa zamlatama ne koristi da se preganjaš. Bolje ih pusti da se istutnje. Što pre izgovori što mu je na srcu, pre će i otići. Onako bi se, jamačno, razgoropadio — a umeo je da urla kao fabrička sirena — pa mi i duvan uzeo. A duvan mi je trebao više nego hleb. Bez njega nisam mogao da mislim pametno.

Je l' bio neki bife gdje te pas primio? — pita on.

Jeste — kažem, — oveći. Sve boca do boce.

Gut — radosno će on. — Znači da te primio mrtav pjan.

Ama, družo Ozrene, taj nije pio. Porodičan čovek. Do ugleda držao.

Takvi su najgori, znam ih dobro. Imam ja takve i u konzulatu. No, neće dugo, neće. Ti piju kradom, osobito ako ih što grize.

Šta jednog tajnog savetnika ima da grize?

Kako šta? Ratni zločini, razumije se. Zbog toga se i pjanio. Kad si došao bio je pjan ko svinja.

Nije — kažem — ali da vidimo na šta bi to izišlo.

Jeste, bio je, i ne blesavi se, boga ti jebem!

Ne blesavim se, nego hoću da se zna kakav je to čovek bio i da moje ubistvo nikakve veze sa njim nije imalo.

Kakav je bio? Bio je takav — nikakav. Samoživ. Oktopod. Sam je pio, tebe ni ponudio nije. Ni da sjedneš te nije pozvao.

U žurbi je bio. Ni on nije sedeo.

Nego je, gad, stojeći stao da te vrijeđa i da ti psuje mater boljševičku.

A što meni da psuje mater boljševičku? Moja stara je bila dobra i pametna žena, nikome zla nije nanela.

Zato što si iz Fenereje i što ga podsećaš na one koje je pobio masovno.

Ne znam ja da je g. Gruber ijednog čoveka masovno ubio.

Mrzeo te, to je logično.

A što me onda kod sebe držao?

Baš zato.

To je, onda, nešto vrlo zamršeno.

I jeste. Ja sam na kursu učio da su svi zločinci naopako svedeni. Stalno se vraćaju na mjesto zločina.

Ama, ja sam žrtva. Šta ću ja na mestu zločina?

To i za žrtvu važi.

Sad razumem.

I vrijeme ti je bilo. Stvar se razvijala brzo. Vikao je da je i tebe trebalo umlatiti, ko i ostale komunističke svinje. Da vas je sve postrijeljati trebalo. Onda je počeo da se hvali koliko ih je svojom rukom pobio. A cijelo se vrijeme smijao, krvolok. Osobito kad je pričao za žene i djecu. Imaš li ti, Andrija, djece?

Imam — kažem. — Jedno. Ali mi je kao i da ga nemam.

Gut — veli Ozren. — Onda će najbolje biti da se malo sladi kako je zapovjedio da se tamo negdje, vidjeće se već gdje, neka konoba zapali. Kuća gori, na vrata ispada žena, i sama još dijete, noseći u rukama muško čedo, a on, zvijer, naređuje da se dječak u oganj pred majkom baci. Poslije je, razumije se, i nju likvidirao. Metkom iz parabeluma — u potiljak. E, tu je puklo. Kvr. Tu se tebi, stari, smrklo. Dovatio si štap i isprebijao ga namrtvo. Poslije si ga smlaćenog u bazen bacio.

Takav je bio plan druga Ozrena. Moje je bilo samo da ga čitko prepisem, a ostalo će svršiti javno mnjenje. Spasao bih se robije, a i zemlji od neke

vajde bio.

Od kakve vajde, za božje ime? — pitam. Da se snađem u visokoj politici, ne mogu.

I te od kakve! — veli drug Ozren. Savija se oko mene kao mlada loza. Sve govori ispod glasa, boji se da nema među stražarima koji Volksdeutscher da zna naš jezik, pa da mu plan pomuti. A taj njegov strah, i sve što mi je tom prilikom natrućao, sasvim me je uverilo da on nije za konzulat FNRJ, nego za duševnu, i da će, ako se pusti, jednom stvarno napraviti golem međunarodni rusvaj. — Vode se — veli — teški pregovori oko naknade štete žrtvama fašističkog terora. Nijemci, gadovi, zatežu. Izvlače se i mute cifru koju smo podnijeli, milion osamsto hiljada duša, samo mrtvijeh, da se obogaljeno ne računa. Arbitražu zahtijevaju. Kažu da smo se to mi bratski, među se, potukli, pa sad sve što je igdje izginulo, a i od starosti i bolesti mrcuknulo, na njihov konto tovarimo. U reparacioni spisak da smo unijeli čak i domaće izdajnike, što smo ih u Sloveniji, kod Bleiburga, i kroza Bosnu četrdeset pete, likvidirali — a nešto malo zbilja i jesmo — da smo upisali sav živalj što su ga poklali četnici, ustaše, ljotićevci, dobrovoljci, SDS, balisti, šljama kakvog sve nije bilo, i sam znaš, i da oni, sve i da su htjeli, ne bi, za četiri godine, dospijeli da potuku toliki narod. Ni za četiri, ni za četrdeset. A nama, družo Andrija, novci trebaju. Zemlja razrušena, planovi petogodišnji golemi, dostići i prestići, elektrifikacija i industrijalizacija, nećemo majci više da budemo imperijalistička kolonija, da iz nas izvlače olovo i balvane, a para niotkud, žetva kurva opet podbacila, Rusi nas zajebali, a Amerikanac daje na tačkice, tek da ne svisneš; pa se sad razvijaj u

budućnost, ako možeš. Vidiš li o čemu se radi družo Andrija?

Vidim da je muka — velim — ali ne vidim kako se u tu politiku ja udevam.

Kao svetski proletarijat. U pitanju je država radnika i seljaka, a ti si, družo Andrija, radnik.

Ja sam zakleti spasilac davljenika bio — kažem. — Ne znam u šta spadam.

U proletarijat, razumije se. Ali ne diži nos.

Ne dižem, samo ne znam kako da pomognem?

Lijepo — veli Ozren. — Što se o ratnim zločincima više piše, nama je bolje. Javno mnjenje da uzbudimo, Nijemce da smekšamo. Piši zato što ti se kaže, stari, i ne brini. Poslije i onu molbu za ukop možeš sačiniti. Ja ću se lično za tvoje tijelo zauzeti.

A ako ne napišem kako si rekao?

Onda nam ni mrtav ne dolazi.

Eto, to sam hteo da o drugu Ozrenu saznate i da prema tome shodno postupite.

Sasvim sam obrekao da ću postupiti kako su od mene iskali, a, u stvari, svoje sam terao.

Najzad su me na miru ostavili. Osim redara sa hranom niko više nije dolazio. Jedino su bušu otvarali da vide kako napredujem i treba li mi šta. Naredio im sigurno g. Oberleutnant dr Kulman.

A bilo je dogovoreno da lično po izjavu dođu. Kulman je kazao da je nikako po ključaru ne šaljem, nego samo u njegove zvanične ruke predam. Doći će i dr Hamm, jer sam je i njemu, kao svom branitelju, obećao. I drug Ozren iz konzulata FNRJ u Münchenu, začelo. Da je njemu, nipošto Kulmanu i Hammu, uručim, tako je bilo uglavljeno.

A ja je, vala, neću dati nikome. Ni Kulmanu, ni Hammu, ni Ozrenu. Turiću je u plavu kovertu, koju ću zapečatiti, sa opomenom da je niko do moje smrti ne otvara, a kad izdanem da se omot avionski ispošalje u Beograd, u Maršalat.

Also, sve će se završiti kako mi je suđeno i kako je najbolje za sve. Dokončaće se ovoga puta po mojoj volji, a ne po tuđoj, kako me je do sada zapadalo. Uvek su me nekud vukli drugi, uvek se sa mnom nešto radilo, a ja sam samo stajao i gledao šta se čini. I imaš život, i nemaš ga. Živ si, doduše, imaš, dakle, život, ali na đubre možeš da ga baciš kad nije tvoj, kad ti njime ne kormaniš. Sad mi je kormilo u ruci. Držim ga čvrsto, sa obe ruke, i dokraja ga ispuštati neću. Pa šta bude da bude.

Još je pravo da kažem da, premda kriv nisam, ipak sam ja sve ovo

zaslužio. Zaslužio sam da mi se desi, pa mi se, evo, i desilo. Moj otac je bio prost i neškolovan čovek. Bio je ribar, pravi vodenjak, a vele da voda čini čoveka vidovitim — mene, bogami, nije takvim napravila, inače ne bih sedeo u apsu — u pričama se vračevi uvek kraj izvora nalaze, a zna se, što je voda veća na veće te razmišljanje nagoni. I moj otac je bio miran i tužan čovek. Nikad ga niste videli da se srdi ili raduje. Oticao je, da kažem, kao ravničarska reka u kojoj je ribario. E pa, on je obično govorio da je srećan samo onaj čovek koji dobije ono što zasluži. Bilo dobro, bilo rđavo. I da je srećan samo zaslužen život. I prav i naopak. Takav će, po svoj prilici, biti i moj.

Ovo što me je sada stiglo nije pusta igra slučaja, nego je očevidno da je za mene bolje da već sada umrem i da se muka oslobodim. Zato me nikakav unutrašnji glas i nije zadržavao, i ja, što se mene tiče, nisam ljut na one koji su me osudili. Bez njihove presude ja bih imao samo još godinu da proživim, i samo za kratko vreme želja bi im se ispunila. Da se ja ne srdim što mi se to dogodilo, i što su me osudili, pomažu i neke druge okolnosti.

Otuda se, da znate, nipošto ne branim radi sebe, kako bi to ko mogao da pomisli, nego radi vas, da me i vi ne osudite i da se na taj način ne ogrešite o dar koji vam bog daje.

II

Zovem se Andrija Gavrilović, od oca, počivšeg Andrije, zvanog "onaj vodni", jer u našem kraju beše i čovek istog imena i prezimena, koga su zvali "zemni", i matere, poč. Bojane, rođene Krstuški, iz Novog Slankamena na Dunavu, Srez mitrovački, Okrug sremski, NR Srbija, FNRJ. Ali me ovde u tuđini prekrstiše u Andreasa, te se pod tim švapskim imenom vodim u njihovim knjigama, sudskim protokolima i dokumentima za socijalno i boravak, a ovu izjavu pišem iz gradskog zatvora u Münchenu — Nemačka, Zapadna — gde živim od jeseni 1944. godine, što će reći, četrnaest leta, pet meseci i kusur dana, računajući i ovaj.

Pre toga sam u Lübecku živeo, a još ranije u Hanoveru i Hamburgu. I u Travemündeu sam se obreo, ebenso. Kao što se zna, Travemünde je njihovo gospodsko letovalište na Baltiku — ja lično sam se tamo skoćanjio — a na moru, samo drugom, Severnom, Hamburg je, mada se to na karti ne vidi čestito, u prirodi još manje, tako je tu more usukano. Kao da su jezero razvukli, pa ga uz dno luke zalepili. Uz reke su im i Frankfurt i Mainz, gde sam, takođe, nakratko, boravio. O svemu tome, gde sam obitavao i šta radio, ja sam u više prilika drugu Ozrenu iz konzulata u Münchenu podneo raport, a da ništa zabašurio nisam (manj ako nisam od silnog ponavljanja što dodao). Proveriti se može da nisam prikrio ništa od onog što me zadešavalo od kako me maler, a i moja luda glava, poteraše iz Srbije i sa njenih voda.

Na vodi sam se rodio, na vodi odrastao. Otac, Andrija, bio je, kako rekoh, ribar, no sudeći po našem pečalnom životu, ulov ga baš i nije

hteo. Majka je morala da se ispomaže šijući po kućama. Biće, međutim, da ni nju nije htela igla — a šta se u ono vreme i šilo — tek i mi deca moradosmo u najam. Pomagali smo ocu i drugim ribarima oko mreža. Održavali smo i krpili mreže stajačice-vojge i sačmarice ili arćaše, od šiblja pleli vrše i raspetljavali čerence. Drugim ribarima i kojekako, ocu našem nikako. Možda došle takve sezone da riba ne trza, ma kako je lovio. Posle sam i sam dočekao da me sreća neće, pa sam pojmio kako je bilo ocu, a onda nisam, nego sam mislio da je nesposoban i da ću se ja, ma čega se prihvatio, od njega bolje snaći.

Škole nikakve nisam završio. Sve što od nauka imam, dobio sam samoučno. Pošao sam, doduše, u osnovnu, ali izbio prvi svetski, te mene izvadiše da argatujem kod seljaka. Oca, naravno, odmah u kadar. Majka više nije imala kome da šije, nikome nije bilo do kindurenja. A i mi ne znam koliko smo forinti dobijali. Posao za konja, ne za čoveka. Otada sam omrzao zemlju, očima nisam mogao da je vidim.

Na Ceru oca zarobiše vaši, to jest naši. Odmah pređe u srpsku vojsku, ali puške ne stiže da opali, pri povlačenju dobi pegavac, jedva se živ i prepolovljen izvuče. Kad se rat završio (i bila proglašena naša dična Kraljevina), on se vrati kući i produži da ribari. Oporavio se nije nikad, uvek je izgledao usahnuo i kao da mu ni do čega nije. Jednom ga vetruština nasred reke zateče i udavi. Nije znao da pliva. Onda mnogi nisu umeli da plivaju, čak ni ribari. Reka ga je izbacila tek posle tri dana. Jedva ga prepoznašmo. Majka ga je prepoznala, ne znam po čemu, nije kazala. Samo je rekla: to je. Kako je izgledao, nikad zaboraviti neću. Voda ga je sasvim sastrugala i isprala. Došao plavičastobeo, kao da se

ukvario. To je viđenje, mislim, na mene mnogo uticalo da se opredelim za ovu profesiju.

Ja se onda zamislim. Vidim, ostanem li, ceo ću život straćiti za tuđina rintajući. Napustim i kuću i Novi Slankamen i obrem se najpre u Zemunu, pa u Beogradu. Najzad se skrasim u jednom gradu, ne da mi se ni ime mu pomenuti, eno ga u zapisnicima druga Ozrena. Tu sam, gospodo drugovi, svašta radio. Kao i svaki proletarijat. U nadnici i za satnicu. Ugalj sam istovarivao na rečnom pristaništu i mešao malter po gradilištima. Glavni se gazda, dunderin, zvao Konstantin Njegovan, ali ga zvali „Kurjak“. Grdosija u telu i glasu, pola gospodin, pola narodski čovek, koji je sa nama, Crnotravicima i pridošlicama, barabar radio. Peko sam i cigle po ciglanama, umorstven posao, i nosio prtljag po željezničkim stanicama, dok me nisu oterali, nisam imao broj. Čak sam jedne zarazne godine, odmah posle rata, ispomagao grobarima. Posla preko glave, udarila nekakva španjolska groznica, smrt se zapatila, te su Srbi naveliko umirali.

Onda naiđem na opštinski plakat u kome se pozivaju mladi, zdravi i snažni ljudi da, uz dobru naknadu, obavljaju plemenite dužnosti spasioca davljenika po plažama i javnim kupalištima. Zahtevalo se samo da si odslužio vojni rok, što ja jesam, i da si vešt plivač, što sam takođe bio. Nisam se mnogo predomišljao. Javim se i sa još nekolicinom budem izabran.

Najpre uzeše da nas uče koječemu. Između svega prvoj pomoći, veštačkom disanju, kako je u raznim prilikama najbolje prići utopljeniku,

kako se udarcem obeznanjuje ako se otima, ukratko — o čemu ni sanjao nisam da postoji.

(Nije to samo u vodu ripnuti, pa čoveka na suvo izvući. Ne pomaže ako mu uz grudi pristaneš — hoće da te zagrlji i umrtvi. Pogotovu ako si brzo plivao, pa se zamorio. Brzo plivati, razume se, moraš, o živoj se duši radi, ali ne i zbrzano, neredovno, nego brzo i ujednačeno. Gledaš da mu, ako možeš, sa leđa priđeš. Najmanje — sa strane. I da ispod pazuha zahvatiš. To se zove „nelson". A i samo veštačko disanje nije prosta stvar. Nije to — maši mu rukama, pa kraj. Moraš ga najpre na stomak položiti, pod pojas mu kamen poturiti, iz usta mulj, ako ga ima, izbaciti, maramicom mu jezik uz bradu privezati i vodu mu iz pluća i želuca iscediti. Tek onda možeš pristupiti disanju.)

Najpre su me, dakle, učili, tek posle sam nastupio u službu. Radio sam kao zakleti spasilac davljenika sve dok u Nemačku — Zapadnu, nisam odbegao.

Also, svuda sam i u Germaniji po strandovima radio. To su vam kod njih kupališta, plaže, banje. Ali nisam svuda dobio za zvaničnog spasioca, nisam svuda als ein Retter radio, iako je to kod kuće bilo moje jedino zanimanje. Službovao sam ja, kao običan Wächter, čuvar kabina, pa za nevolju i čistač bazena bio. Posle mi nabolje krenulo, pa najzad i sasvim dobro bilo. Sehr gut. Sehr gut, natürlich, u onim okolnostima. Avanzovao sam. Zahvaljujući mom dobročinitelju, onome što vele da sam ga ubio, gospodinu Geheimer Kommerzienratu Gruberu, namestiše me za noćnog čuvara sportskog bazena na Schwabingu, u Münchenu. A kasnije me g.

G. C. R. Gruber uze sasvim kod sebe. Imao sam samo da nadgledam njegov letnjikovac u brdima kraj Ammerseea.

Nisam, dakle, bio spasilac, bio sam samo bivši spasilac. Godine pritisle, a i kriza. Zatim i moja obogaljena ruka. S početka mi nije naročito smetala. Ponekad me u laktu žigne, u ramenu utrne. Posle se na zlo dala. I nekakav artritis uhvatila. U vodu više nisam smeo. Za mene to i nije bilo najglavnije. Važno je bilo da sam pored vode. Voda mi nekako u krv ušla, otkako je oca udavila. Biće da sam se kroz to za nju i opredelio. Još da sam mogao da pazim na neku domaću, našu, srpsku vodu, a ne tuđinsku, bilo bi mi potaman.

A što mi se nije dalo, sam sam kriv. Ne mislim na ovo što me sada zadesilo. Jeste, ja stvarno imam ovde jednu situaciju, ali me za nju mnogo briga nije. Do sadašnje krivice ne držim, kao i da nisam kriv. Znam da svi, i gospoda Kulman i Hamm, i drug Ozren, očekuju samo o njoj da pišem. Kako sam, naime, i zašto ubio Herr Geheimer Kommerzienrata Gruber. A ja, opet, mislim samo na svoju pravu, istinsku krivicu, koja me je iz zemlje isterala i u beli, mada bi trebalo reći crni, svet najurila. I na moje davnašnje tužitelje, koji su me dovde doveli.

Uzmite, dakle, i vi da su se protiv mene podigle dve vrste tužioca, i to jedni koji su me sada tužili, i oni pređašnji što sam ih malopre pomenuo, i uzmite na um da se na prvom mestu od starih valja braniti. Tih tužilaca ima veliki broj i oni se već dugo tim poslom bave, i vama su se obraćali još u onim vašim godinama kada ste im najlakše mogli poverovati, jer ste bili još deca, a samo neki od vas i mladići, pa su me optužili u vetar.

Ja sam, naime, već bio u Nemačku odbegao. A što je od svega najčudnovatije, ja im ni imena ne mogu kazati. A svi oni koji su vas iz zavisti i strasti za klevetanjem pridobijali, kao i oni koji su sami bili uvereni te druge uveravali, ti su najnepristupačniji. Nijednoga od njih ne mogu pred ovaj sud da dovedem, ni da pobijem.

Možda ćete reći, i ja vam ne zameram: odakle su potekle klevete protiv tebe? Nisu, valjda, otuda što se nisi ničim naročitim bavio? Ne bi se, Andrija Gavriloviću, toliki glas o tebi proneo da ipak nisi bio drukčiji nego ostali i drukčije od svih zemljaka radio!

A to je istina, i ja ne mislim da je zamućujem. Samo da je objasnim i u srazmer sa prilikama stavim. Jer, velika je moja krivica. Rečima je običnim ne možeš izmeriti, ni mislima i upola proniknuti. Nikad sve neće biti jasno. Ni meni nije sve jasno, a nekmoli drugima. Izvesno je jedino daje greh veliki, toliki da me stid i ime mu ispisati. Kao da bi manji ostao ako imena ne bi imao, ili ako ga ja ne bih znao. Nema se, na žalost, kud. Doduše, do rata za njega nisam čuo. Do rata ga izgleda nije ni bilo. U ratu je pronađen i uveden. Greh nekakav čudan što čas postoji, čas ne postoji, što ponekad na dobro iziđe, a ponekad se u zlo izmetne. Pa i kad sam doznao kako ga zovu, nisam odmah razabrao šta znači. (U Svetom pismu ga pod tim imenom nije bilo, gledao sam. Tek posle sam razumeo da ga i tamo ima, samo se zove SOJUZ SA ĐAVOLOM, drugovanje i saradnja sa demonima, za koju je krivicu i pomenuti Sokrat bio suđen.) Bilo je to strano ime za našu stvar. Toliko je greh bio veliki da mu ni domaćeg imena nismo imali, nego smo tuđe morali da iznajmimo i da ga krstimo po nekakvom Kvislingu, koji ga je, vele, prvi izumeo. Taj Kvisling

je bio predsednik vlade, kao, pribogu, naš đeneral Nedić. Ja nisam bio predsednik vlade, ali sam ipak bio Kvisling. Manji svakojako od pravog, od izumitelja, ali ipak dovoljno viđen da se brojim na kraju rata. A vikalo se i drugo ime za moju nepodopštinu. Ni ono nije srpsko. Kao da Srbi pre mene takve stvari nisu radili, pa im ni ime nužno nije bilo. Dakle, to se moje zvalo: KOLABORACIJA, što vam je, kao, saradnja sa okupatorom. Na srpskom, naravski. Na nemačkom, vidim, nema u njoj ništa rđavo. Ja sam, na primer, kao čuvar kabina u Münchenu morao da kolaboriram sa upravom bazena, pa u tome niko nije video ništa rđavo. Čak ni sindikat, koji je uvek na nešto napet. Na srpskom se, međutim, izmetnu ova reč u propast.

I tako smo, svi mi koji smo isto zgrešili, postali Kvislinzi, kolaboranti i saradnici okupatora, to jest Nemaca. Ne ovih današnjih, sa kojima je pohvalno kolaborirati, nego njihovih roditelja. Domaći izdajnici, fašisti, narodni neprijatelji, okupatorske sluge. A gadovi, đubrad, Ausfurvsi, govna, po mišljenju druga Ozrena. Govna od govana.

E to, kako sam postao kolaborant, đubre izdajničko i Ausfurf, to ću ovde da iznesem, pa iako se to može činiti kao da nije od bitnosti za moju sadašnju krivicu, uverićete se da i te koliko jeste. Da se ova bez one ne može razumeti. A ako ćemo po duši, bez one prve, ova druga se ne bi ni desila.

Jer, i vama je jamačno samo do razumevanja. Svi, naime, hoće da razumeju. To im je, vele, glavno. Nije im toliko do pravde, do kazne pogotovu, samo im je do poimanja. Oberleutnant Kulman mi je često

govorio, nije meni, Gavriloviću, ni ovolicno stalo da od tebe nešto doznam, već da te shvatim. Što mi je za sudijski sto potrebno, davno sam saznao, ali te shvatio nisam. Prava se presuda, reče još, može doneti jedino ako se znaju pravi razlozi nekom kriminalnom postupku, ono što je (pamtim svako slovo), iza upadljivih činjenica, kao njihova nevidljiva mašinerija. Za dobar sud činjenice su lutke bez duše sve dok proces ne razmrši konce što te lutke na kriminalnoj sceni pokreću, sve dok sud, veli, ne spozna stroj koji ih iza kulisa događaja organizuje u zločinačku predstavu. Sve dotle pravda ima posla sa prividom i njen kantar odmerava pogrešnu težinu. Tako je nekako govorio Oberleutnant Kulman, dok se upinjao da one tajne uzice turi u šake druga Ozrena, kao da je on ta mašina koja je mene organizovala u "kriminalnu predstavu".

Drug Ozren je, sa svoje strane, uzice gurao u šake, ako ne Kulmanu, a ono njegovom ocu, našem okupatoru. Dr Hamm nije sa tom politikom imao mnogo Veze. On se više držao ludila. Ludilo je stajalo iza moje činjenice i povlačilo konce.

A ja bih baš tu mašinu iza mene da rasklopim. Kao sajdzija pokvaren sat. Da se lepo vide i na dan iziđu svi točkići, zupčanici, sve do zamajca moje crne sudbine, pa šta bude i šta Zakon propisuje.

Plaža koju sam od opštine na staranje dobio zvala se južna, a na nekoliko kilometara uzvodno bila je i druga, severna, na kojoj je zakleti spasilac bio neki Zemba, bivši teškaš, čudo od čoveka, ala. S njime nisam bio baš u saglasju. Ako ću pravo, bili smo ko vatra i voda.

Bez prijatelja, dabome, nisam bio. Bez srodne se duše ne može opstati. Iako mi je služba bila teška i odgovorna — životi su bili u pitanju — te nije ostavljala mnogo vremena za dangubu i provodnju, zbližio sam se bio sa nekim Andrašom, Mađarom, kočarom iz preka, koji je kao i moj poč. otac bio pravi vodeni čovek. Toliko je o vodi znao da ga u tom zanatu niko preteći nije mogao. I ja sam, istina, podosta znao, od oca a ionako, ali se sa Andrašom nisam mogao meriti. Ništak Zemba pogotovu. Zemba samo što je bio jak kao bivo i galamdžija, razbijač, inače ćutuk rođeni. Ko je njega za spasioca postavio, nije mi jasno. Taj vam ništa o vodi nije znao. Kao da je u pustinji odrastao, kao da ni arterijski bunar nikad u svom veku nije video. A izgledalo je i da ne mari za reku. Uvek je cunjao za kakvim drugim poslom, gledajući da se otarasi spasavanja davljenika, iz čega se najbolje vidi kakav je čovek bio. A i vređao je žrtve. Govorio je da od davljenika goreg skota nema. Nema ga koji te sa sobom ne bi odvuкао, samo da mu se prepustiš.

Žuriš da mu pomogneš — pričao je — dušu crvljivu da mu spaseš, a on samo gleda kako da te ščepa i pod vodu podvede. Na leđa ti se pentra, pod talaše gura, prste ti u oči zabada. Važno je jedino da je njegova glava u vazduhu. Za sve drugo ga nije briga. A posle, na suvu, neće ta bagra ni da te pogleda. Kao da si ti kriv što se on, smrđoš, davio. Još te psuje što si ga udario da se smiri, da se obojica ne podavite. Lakat! — Ja — veli on, ne čekam da me zagri. Svakoga odmah po glavi čvrknem. Što da mislim? Jednoga sam u vodi i premlatio. Imao mi je govнар uvo odgristi. Boga sam u njemu ubio. Došlo bi mu bolje da se udavio.

Eto kako je govorio Zemba.

Osim Andraša, drugovao sam ponajviše sa decom iz predgrađa. Sa starijim kupcima bio sam na odstojanju. Dobar dan — dobar dan. Takva je bila priroda službe. Dostojanstvo se moralo čuvati. Bio sam državni službenik, pod uniformom i zakletvom, nisam smeo da se upuštam. I vi ste, jamačno, svi na državnim jaslama, pa znate na šta sve može izići kad se službenik sa rajom pomeša. Zato samo "Dobar dan, gospodine doktore!" ili "Dobro jutro, gospodine kapetane!", "Doviđenja, gospođo Marković!", "Zbogom gospođo Trajković". Lep dan za kupanje, nije lep dan za kupanje, hoće li, neće li biti kiše. Toliko. Dam im ključ od kabine, naplatim, ligeštule i suncobrane iznesem, ponekad i upozorim obale da se drže, već prema prilici.

Sa gospođama i gospodom nisam, dakle, imao ništa, ali sa decom i mlađarijom je bilo drugojačije. Uvek su se motali oko mene. A i na čuvanje ih ostavljali. Dođe majka, pita bi li joj dete pričuvao dok ona u gradu nešto posvršava. Zašto da ne, gospođo. Voleo sam decu. Učio sam ih da plivaju, rone, u vodu naglavce da skaču, pa i davljenike da spašavaju.

Ako je ko želeo da čuje kako ja vršim svoju naročitu dužnost, bio mlađi ili stariji, ja nikoga nisam odbio, niti sam razgovarao samo ako mi se plati, a ako mi ne plate ne.

Zlotvor Zemba nije mirovao. Odvlačio decu sa moje plaže. Nije ih mario, pa da se kaže — dobro, samo je hteo mene da jedi. Da mu prođe vreme. Imao je motorni čamac, a moj je bio na vesla. Raspolagao sam, doduše,

i ja motornjakom, ali za ozbiljan posao spasavanja, a ne za igru sa decom. Zemba se, međutim, nije na propise obazirao i vozio je njime decu samo da ih od mene odvoji. Zašto se na mene ispizmio, nisam pametan. Andraš je mislio da je to jer sam ja sam takav čovek. Prosto tražim da me gaze. Nije bio u pravu. Ne tražim, ali se, to je istina, i ne branim. Oduvek sam bio takav, miroljubiv.

Imali smo ispred hangara za čamce, u kome sam stanovao, direk na formu vešala, pa o gornjoj poprečnoj prečagi visila klepetuša od crveno farbanog gvožđa. Da se ne hvalim — moj izum. Kad bi se na reci štogod desilo, kakvo topljenje ili bilo koja nevolja, onaj koji prvi zapazi trebalo je samo u klepetušu da udari, a ja bih se već našao gde treba. Zemba je baš tu klepetušu iskorišćavao da me zabadava potresa. Ja sa decom u hangaru, učim ih spasavanju davljenika, kad čujem klepetušu. Najzad! — pomislim. Ne od zloće, zacemento, nikome ne želim da se davi, ali opet bi i sebe, ako se može, nekako da istaknem. Dohvatim torbu za hitnu pomoć, istrčim, vrat da slomijem, a kraj alarma stoji Zemba i smeje se. Ja se raspomamim. Ko ne bi?

Ti, Zemba — kažem, sav drhtim — ne poštuješ ni ljude, ni službu!

A šta bi hteo za moju platu? — kaže on.

Ništa. Ništa ja od tebe neću, nego svoje parcele da se držiš i da se po mojoj ne motaš. Eno ti tvoja, pa se izmotavaj sa životima. A mene i moje ne diraj, jesi čuo!

Nisam ja zbog tebe ni došao. Došao sam decu motornjakom da provozam.

Koje bi dete odolelo. Upinjem se da ih zadržim. Plašim se da ih, kakav je smetenjak, negde ne potopi. Ne pomaže. Već trče ka čamcu. Obećavam da ću im pokazati sprave koje sam naročito za spasavanje izumeo. Ni da čuju. Već se u čamac toware. Čamac hukće, skot ga obojio crveno, istesao mu i katarku, pa može da važi i kao jedrilica. Prema mome — lađa, jakta.

I njega, Zembu, molim da me ne ometa kad učim decu tako važnim stvarima kao što je spasavanje ljudskih života. Pokušavam da mu dokažem kako on, doduše, misli da je pametan, ali da nije. Tako sam, izgleda, omrzao i njemu i mnogima koji su bili prisutni.

Kako, matori, druge da učiš — pita on zajedljivo — kad iz vode još ni crknutu mačku nisi izvadio? Neka i nisam. Milostivom bogu hvala što nisam. Moja je plaža sigurna, a ne kao tvoja — grobnica!

Kakva je sad to moja plaža, kad je opštinska?

Zadužen si za nju, pa se računa kao da je tvoja. Kao što je ovo moja.

Od oca ti, valjda, ostala? — ruga se on.

Ne znam — kažem — samo znam da je sigurna, a da se na tvojoj svaki čas neko davi!

Davi, davi — više on — ali se udavio još nije niko. Još se nije rodio taj majčin sin koji bi se na mojoj plaži udavio. A ti platu primaš zabadava. Od kada si tu, ni nos nisi pokvasio.

To me u srce pogodi te viknem:

Nisam ja kriv što se ljudi kod mene ne dave! Ja i volim što je tako! Volim da sam ja bez posla nego da mi se kupači dave!

A to se sve dešavalo pred mojom ženom Julijanom. Bio sam se već i oženio, dete na putu, a ona sve sluša. Vidim, nije joj pravo. Kao da me se pomalo i stidi. Krišom se osvrće, nema li koga da čuje bruku.

Jesi videla kako sam ga oterao? — pitam posle. Ona ništa. Jedva me gleda. — Dobro sam mu natrljao nos.

Ona i dalje ništa. Samo me gleda.

A što ti mene tako gledaš?

Ko te gleda? — pita ona. — Ko tebe da gleda?

I odlazi u hangar. Ja za njom. Hoću sve na čistinu da isteram. Neću da se onako gledam. Niko nema pravo onako da me gleda. Već se skoro i vidi. Ona, međutim, ni na šta ne odgovara, te dignem ruke.

Kakav si ti to čovek, Andrija? — pita me jednog dana.

Kakav?

Takav — nikakav. Svako može da te gazi.

Ne može mene niko da gazi. Jesi videla kako sam onomad oterao Zembu?

Nisi ti njega oterao, nego čovek sam otišao, kad te se nagazio.

A šta bi ti, Julijana? Da se sa njim bijem?

Ne moraš da se biješ, ali ne smeš dozvoliti da te gazi.

Vidim u čemu je stvar, ali ne smem da se bijem u državnoj uniformi. Ne ide. Baš toga meseca iz opštine dobismo uniforme. Zelene, kao od koprive, i za posao mnogo nepodesne — nikada sa dugmadima nakraj da izađeš — ali bile su to, ovako ili onako, uniforme, državni znak. Uteha mi bila što više nisam morao da gledam kako se svi drugi iz vlasti u uniformama šepure, samo se mi šetamo polugoli, kao zveri.

Uzdržao sam se zbog uniforme — kažem.

Uzdržao si se zbog straha — kaže ona. — Usro si se.

Došlo mi da je udarim. Ja da sam se uplašio? A i u najopasniji bih vir

stremečki skočio da je bilo nužde. Ali nije bilo. I ja tu ništa nisam bio kriv. Naravski da je nisam udario. Gde da bijem bremenitu ženu. I još u uniformi. Ona, doduše, nije bila vojnička, pa da je iziskivala naročito poštovanje, ali je, kao uniformi, i njoj zapadalo bar nešto od te časti. Povrh toga, moja je Julijana bila pojača ženska. Ne bi, bojim se, dala na sebe. Opet bi se stvorila jedna situacija, pukla bi bruka, opština bi doznala, možda bih i posao izgubio.

Najteže mi, međutim, padalo što me Julijana, posle takvih svađa, ni po nedelju dana nije sebi puštala. A i bez toga je naše mešanje bilo retko i neredovno. Mrtvosan od motrenja i hodanja dođeš kući u prvi mrak, zdravo — zdravo, brineš se, ništa se ne dešava, a tebi treba da se bar malo davljenje desi, inače ostade bez službe, šta će spasilac kad nema šta da spasava, samo opterećuje budžet, ima li što za jelo — eno ti na stolu, ni do čega ti, međutim, nije, gutaš a stalno se trzaš, sve ti se pričinjava da sa vode čuješ dozivanje, a znaš da je nemoguće, koja bi se budala kupala noću, daj mi malo vina — uzmi sam, nisi vladika, mada je i takvih bilo, samo su se oni banjali na divljim plažama nad kojima nisam imao vlasti, svučeš se na brzinu i strovališ u krevet, laku noć — laku noć, jedva čekaš da zaspiš i da vika davljenika u tvom mozgu jedared umukne. Vidim ja da se od mene Julijana odbija. I kad joj se primaknem, ona me odguruje. To se, veli, u trudnom stanju ne radi. Za dete ne valja. Može da ogluvi. Da se obogalji. Ja, dabome, ne zapinjem. Nisam vepar. Ako lekari ne daju, nećemo da čačkamo. Ali mi žao, udaljujemo se jedno od drugog.

A ja sam o spasavanju davljenika znao više od ma kog u varoši. Možete

se raspitati. Samo sreće nisam imao, i to me je urnisalo. A kakve sam sve sprave i naprave za službu izumeo! DVOSTRUKU ČAKLJU, na primer. U našem vam je poslu, što rekao Zemba, najopasnije utopljeniku na rukohvat prići. Ako ste u vodi, za sobom će vas povući, ako ste u čamcu, prevrnuće vas, ko bog. Taj vam ništa za sebe ne zna, možete računati kao da ga i nema. Ali ako ga iz čamca spomoću moje sprave izvlačite, ništa vam ne može. Nabacite mu omču preko grudi, kao da polazete čerenac, koturaču obrćete dok se žice ne zategnu, i pošto stvar radi na formu pecačkog štapa, izvlačite ga iz vode kao ribu.

Posvetivši se takvom delanju, ja kao ni Sokrat, nisam imao vremena da uradim nešto što bi bilo vredno spomena ni za grad ni za svoju kuću, to jest hangar, nego sam živio u beskrajnoj sirotinji. Ali šta je sve to vredelo kad, uprkos ovakve duševne i telesne spremnosti, do tada još nikog iz vode nisam izvadio? Ausser einem Hund, naravno, osim jednog psa, hoću reći, a i njega sam izvadio dok je još bio štene. Neko ga kao prekobrojnog bacio, pa ga ja spasao i odgajio.

Sam bog zna koliko sam za prilikom čeznuo. Ma kakvom. Tek da se pokažem, da nisam badava plaćan. Takav sam bio, svakome da učinim, svakome da se nađem. Dobričina, ein gutmütiger Kerl. Možete se raspitati. Prilike, prokletinje, međutim, nikako. Ljudi se, kao za pakost, uvek na Severnoj plaži utapali, nikad na mojoj, Južnoj. Kao da sam uklet. Ili kao da je moj deo vode, od Krive stene do Velikog vrbaka, veštičije oko začaralo, da ništa kršteno ne sme primiti, nego sve odmah mora napolje ispljunuti. A da je Zembin rejon, od Velikog vrbaka do Željezničkog mosta, proklelo da bude kao sito i propušta sve što živo u

reku padne.

Molim da se nipošto ne uzme da sam ja svojim kupačima želeo zlo. Sakloni bože! Kakav bih ja bio čovek kada bih računao sa tuđom nesrećom ... Da se ljudi tek onako ... zbog mog napredovanja u službi ... ili da se raščujem kao spasilac ... Bilo je važnijih razloga što su mi davljenici postali nužni. Ta stvar sa mojim nameštenjem, na primer. Bilo je to pred sam rat. Iako nisam bio bogzna kako plaćen, živeti se moglo. Kad nedostane plata, žena prala po kućama. Inače, nisam dao. Državni službenik, a žena mu po kućama nadniči — ne ide. A bez njene ispomoći isto nije išlo. Skupoća, dinar ko kuća. Nisam hteo da mi se prebacuje, te odem u opštinu, u personalno, da se raspitam. Takva i takva stvar, gospodo. Uniformisan sam u kraljevsku uniformu, a žena po kućama ispomaže, može li se to? Izbacili me, šta se to nas tiče, vele, nisi maršal dvora! Kako da se ne tiče? Što je vlada za zemlju, opština je za varoš. Mora da vas briga šta rade vladini ljudi. Idi s milim bogom, budalo, kazali, pa sa mnom niz stepenice!

Kad se sve sabere, nije se živelo tako loše, ako se uzme da sam u hangaru za čamce imao besplatan stan. U zimu smo, doduše, zbog zimovnika, bili malo stešnjeni, ali preko sezone, kad su svi čamci u prometu, nismo znali šta bi sa tolikom kućerinom. A bilo nas je već troje. Rodio se i Andrija, sin imenjak. Peta mu bila kad ovo pričam. Još se nije zaratilo, mada se o ratu uveliko pričalo. Musolini ušao u Abisiniju, Selasije uteko u Društvo, Franko ušao u Madrid, Hitler ušao u Austriju, a Jevreji iz nje izišli. Stalno je negde neko ulazio, a neko izlazio. Pravi narodni rusvaj. Ja sam se jedino bojao da kakva srpska zadribalda opet

ne ubije koga Ferdinanda, pa da se moramo akati po planinčinama. Sve u svemu, bilo je za snositi. Ali i gore da je bilo, služba se čuvati morala. U onakvoj krizi drugu ne bih našao.

Rđavo stanje na plaži, to što nije bilo slučajeva, bacalo me u veliku brigu. Sad ja, razume se, nisam od davljenika plaćan, da sam imao neku normu koju je za platu valjalo isterati, nisam, dakle, od prometa zavisio, nego prema prilici, što ispadne. Zabrinjavalo me, međutim, što nije obnarodovan nikakav propis da svaka plaža mora imati spasioca, nego je od opštine zavisilo. Koliko opštinari imaju para i pameti. Znao sam za mnoge plaže po okolnim mestima koje nisu imale spasioca. A bile su gadne i opasne. Davljenike je vadio ko je stigao. Mnoge nisu ni stigli. Nije bilo nikakvog reda u tom pogledu. Neke su izvlačili tako neuko da su na obalu stizali mrtvi. Ponekad bi se i sami spasioci podavili. Propisa, dakle, nije bilo. Ovde, u Nemačkoj, Zapadnoj, za sve ima Vorschrift, pa i više Vorschrifta za jednu stvar. Samo za kupališta ih ima tri tuceta, što higijenskih, Sanitätsvorschriften, što onih koji se tiču uređenja, ponašanja i morala na plaži. A kod nas si i nuždu mogao obavljati, niko ti ništa ne bi rekao. Samo bi se izmakao da mu ne smrdi. Hoću da kažem, ako bi opštini ponestalo budžeta, prvo bi mene skresali. Poslali bi komisiju. Koliko ste glava do sada izvadili, gospodine Gavriloviću? Šta bih mogao ljudima da kažem? Kuće da im dovedem, eto, ovo sam spaso, to bih jedino mogao. Odmah bi me ispujdali. A da idem, nigde nisam imao. S druge strane — familija. Familija u kući — kamen o vratu.

Zbog svega se toga nisam usuđivao na Zembu žaliti zvanično, iako mi je pakosti priređivao, ne što me mrzeo ili mi bio zavidan, nego što je takav

čovjek. Pisao sam pritužbe, to je istina, ali nijednu nisam isposlao. Žalbe su mi i prijave bile više kao dokaz pred Julijanom da mene niko ne može da gazi. Nisam ih slao nego u reku bacao. Kao da mi ona može pomoći. U neku ruku bi i mogla, kad bi bar malkice živnula i radila ono što i sve reke na svetu. Onda sam, mislim, naučio da pišem ovakve izjave, i to mi pomaže da se izrazim u predmetu moje stvari.

Uzmem tako i napišem predsedniku opštine kako, pod jedan, Zemba mene drsko i nedrugarski ometa u zvaničnom delovanju, kako, pod dva, mene i moje kupaće lažnim alarmima potresa, a priča o vuku i jaganjcima je poznata, pod tri, da rečeni Zemba društveni čamac za ličnu provodnju koristi, pa u njemu vozaka ne samo decu, što mu ne zameram, nego i kojekakve devojčure i kurveštine, sva se obala ori od cike i dreke kad se vataju, pod četiri, koje se tiče novca, dometak pod A, da, uprkos paragrafima koji izrično zabranjuju kockanje na javnim mestima, Zemba u kabini, koju je od iste opštine za stan dobio, skuplja kojekakve propalice i kocoše, te sa njima po celu bogovetnu noć igra darde, klope i ajnca, pa ujutru nije nizašta, a sve to radi i na oči javnosti, iz čega proizlazi da ni kupaćima kockanje ne brani, zbog čega mu plaža liči na vašarište o Maloj Gospođi ili kupleraj u Donjoj Mali, samo što nema trange-frange i cigansku bandu sa pevaljkom, što me ne bi začudilo i da se jednom zbude, a što je uštrbno našem ugledu spasioca i vladinih ljudi, i dometak B, da taj Zemba u svom pokvarenjaštvu ide tako daleko da uzima novac od onih koje spase, kao da nije iz budžeta plaćen, o čemu se mogu podneti živi dokazi, a zasad evo spiska po prezimenima i zanimanjima, od kojih je sve pare uzeo. Tako sve lepo ispišem, pa, pre nego što koverat zalepim, stanem i pomislim: u čemu li me to Zemba

ometa kad ja pravog posla i nemam? A sa klepetušom potresa on samo mene. Niko za to i ne hajje. Ljudi, kupaći, se smeju. Takav je narod — nesvestan i bezdušan. Zato smo tako prošli. Što se tiče kocke i kurvanja, šta sam tu ja imao da delim pravdu, sam nisam imao pare za kocku, a za ono drugo mi je već i Julijane bilo mnogo. A sve su to, ruku na srce, i moji kupaći radili. Vrbaci gusti, ljudima dosadno, sunce bije u mozak, nema se kud. A što je pare od spasenih primao, to je, na moju nesreću, samo dokazivalo da ih je imao, čime se ja nisam mogao, čak ni zbog uroka, pohvaliti. A ko može zabraniti ljudima da budu zahvalni? I tako, kad god napišem optužbu, ja je u reku bacim. Kao po vodi da pišem. A to sam, izgleda, i u drugim stvarima radio. Celog života po vodi pisao.

Jako sam želeo da se i meni dogodi davljenik. Bilo kakav. Mogao je biti i običan, mali davljenik, narodna masa, što reko drug Ozren. Malerozan, kakav sam, nisam se smeo nadati direktoru banke. Hvalio bih boga i za ćatu, čak i za noćnog čuvara. Prokurista bi, istina, bio izgledniji, ali ja nisam bio u položaju da biram, na takve sam plitke vode došao, nego sam imao da budem zadovoljan sa onim što mi reka dadne. Najčešće sam se nadao ženi domaćici. Pošla čamcem u pazar, sustiglo je nevreme, znala je da pliva, recimo, al' šta vredi kad su talasi kao kuća, i čamac se prevrnuo, gotovo. Ja sam, međutim, stigao na vreme. Jedino na decu nikad nisam mislio. Iako bi takva nesreća bila najprirodnija, nisam o njoj hteo ni da čujem. Makar od gladi crkao. Uvek mi pred oči izlazio Andrija kako se davi. I to otkako sam, u jadu velikom, popustio i smislio dete u vodi. Kao, zabranjivali mu da se kupaa, ono se sa drugovima iskralo, u reku skočilo i đavo po svoje došao. Srećom, ja sam opet na mestu bio. Ja sam u tim bunilima uvek na mestu bio. Zaplivam prema detetu. Kad

mu se primaknem, ono moj Andrija. Gleda me plavim očima kao da kaže: zašto, bre, mene, tato? Otada ni za živu glavu nisam zamišljao decu u vodi.

Priznajem, međutim, da sam, prignječen oskudicom slučajeva, sve češće bacao oko na kupaće. I to premda sam ih sve poznavao i znao koliko malo, u mojem smislu, čovek od njih može da očekuje. Pa ipak, šta ću, puštam se niz vodu i sanjarim, šetajući po plaži. Ili se izmaknem, pa iz daljine merkam. Ko god vampir, bože me prosti. Ponekad se toliko zaneseni da sa sobom govorim, a oni pitaju, šta ste se vi čika Andrice tako zabunili? Ništa, onako, kažem. A šta bi drugo? Da im kažem, gledam i čekam neće li se koji od vas daviti? Kad bi znali, mislim, da vam se o glavi radi. I to ko? Onaj koji je plaćen da vas pazi i čuva kao malo vode na dlanu. Jeste, neimaština i nevolja može da ubije i najbolje srce.

Eto, gospodin Avakumović, apotekar, pokrupan čovek, pa još trom, pihtije kao da si zemljom izasuo, tako izgleda kad se na pesku izvali. Voda bi lako mogla da ga prevari i zanese. Samo da se hoće kupati, smetenjak. Ali se g. Avakumović nikad nije kupao. Ni nožni palac da umoči. Kao da je od šećera, pa se boji da se ne rastopi. Jedino se sunčao, čvario i huktao od žege da ga je njegov magistar vodom morao zalivati.

Kažem mu jednom: Skočite u vodu, gos'n Avaku-moviću, da vidite šta je božja blagodet!

Jok! — veli on. — Ni nakraj mi pameti ne pada.

A što? — pitam.

Jednom sam skočio, jedva sam glavu živu izvukao.

Gde, pobogu? — uplašim se da nije na mojoj plaži.

U Starom Bečeju, na Tisi.

Jeste, Tisa je gadna. Čovek nikad ne bi rekao kad je vidi. — E moj Andrija, gde si ti onda bio, mislim. — Kako ste se izvukli?

Neki me ribar u čamac uzeo.

Naravno, mislim, a taj nije ni bio spasilac. Samo se zatekao. Kurvinski je ovo život, što reko moj prijatelj Andraš.

I gospoda okružnog sudije g. Veljkovića bila je kao stvorena da se davi. Visoka, tanka, prava pritka. Spetljana u sto čvorova. Rukama grana i stalno se o nešto spotiče. Ali se ta, kao za pakost, u plićaku brčkala, dizala se i spuštala do pupka. Kao roda. Od nje nikakve vajde, manj da se napije i ne zna šta radi.

Na kapetana Skrbinšeka iz II konjičkog puka i ne gledam. Taj vam je bio garnizonski prvak u načinu koji se zove kraul. I uopšte, vojnici, osobito mlađi oficiri i podoficiri — stariji nisu ni svraćali — teško da su u obzir dolazili. Mahom su plivali u gomili. U onakvoj gužvi nisi se mogao udaviti

sve da si klada.

Iskusne civile morao sam otpisati već i zbog veštine, a početnici su se kupali sa gumenim pomagalicama, tikvicama, koturima i plovcima na razne životinjske forme.

Ni u familije se nisam uzdao. I ti su vam u reku džumle ulazili. A u vodi se još i vazdan dovikivali, prozivali i prebrajali.

Nešto ozbiljnije moglo se očekivati jedino od onih koji su dolazili sami. I to pre pune sezone. Šta ih je to gonilo da se po obali bez društva motaju, ne bih umeo reći. Možda su i na najgore pomišljali. A možda bili takvi ljudi. Osobenjaci, čamotnjaci. U svakom slučaju, meni su bili najmiliji. Sa oka ih nisam ispuštao. Da ne vide, razume se. Dok sede na kamenu i u vodu bulje, ja ništa. Čekam. Crveni krst spremio. Dvostruku čaklju, takođe. Nisam je još na terenu isprobao. U glavi se stalno propitujem. Uočiti žrtvu. Ujednačeno plivati. S leđa joj prići. Za kosu je ščepati. Glavu na površinu izvući. Ako treba, i po njušci opaliti. U neko doba čovek ustaje. Dignem se i ja. Svašta se može desiti. Možda je došao da sa sobom svrši. Ako je, međutim, hteo da se okupa — bilo je budala što su o Bogojavljenju skakale pod led da izvuku krst — uvek je bio moguć grč od hladne struje. Na žalost, ništa se nije događalo. Onaj bi otišao, a ja bih se u hangar pokunjen vraćao.

Jedan je tako stajao, go ko od majke rođen, ništa na njemu, sem gumene kape za kosu. Znam takve pokvarenjake i pokazivače. Zovu ih nudistima. Ovde ih, u Nemačkoj — Zapadnoj, na angro ima. Ne teraju ih

batinama kao kod nas. Skotkaju ih samo na jedno mesto i zgrade od poštenog građanstva. Ja sam svoje, naravski, rasterivao. Imao sam puno-moćje od žandarmerije za sve, osim da ubijem. Ali, čim gumenu kapu vidim, znam na čemu sam. Ko se ubija ne čuva kosu. A i kako go da se udavi? Manj' da je neplivač. A ti sa stene skaču, ne ulaze u plićak. Onda se setim, negde sam pročitao za doktora koji se ubio tako što se pre skoka špricao. U talasima se uspavao i na miru potonuo. Ni od toga ništa nije bilo. Onaj moj ušao u vodu, brčnuo se, pa izašao, cedeći kapu. Ja ga onda svojski poteram, manijaka!

Najviše sam se bio ponadao u jednog mladića, gospodina. Tome, videlo se, ruže nisu cvale. Nije bio bankrot, zelen je još za stečaj bio, a ti se i ne dave, nego kroz prozor od kancelarija iskaču, ili u inostranstvo beže. Biće da je posredi bila žena, ili je bio neizlečiv. Sad svejedno, tek taj se nije svlačio. Sedeo je na obali i buljio u talase. Bi li — ne bi li? A sedeo je na steni koja se zvala Kriva, jer je nad virove i dubine nadvijena. Svakim se danom ivici primicao dok nije došao do kraja, odakle se nije imalo kud do u vodu. Doterao cara do duvara. Morao se, koliko sutra, odlučiti. Toliko sam siguran bio, da bih motor na čamcu mogao upaliti i pre nego što se ponovo pojavi. A kad je sutra stvarno došao, lice mu crno kao zemlja u jesen. Znao sam da će skočiti. Bilo je u njemu toliko čemera da sam jedva odoleo da ga ne zagrlim i kući ne odvedem. Da se lepo jedan drugome izjadam. A posle nek skače. Udaviti se ionako neće. Ja sam bio tu.

Ali ne znam šta mi bi. Nešto me gurnu, dobrota moja, strah da mi se ipak ne udavi — takvi zanesenjaci čudesnu snagu dobiju — stvarno ne

znam šta mi je bilo da prvu priliku upropastim. Tek, ja mu priđem i kažem, nemoj mladiću.

On me pogleda kao da me ne vidi, samo čuje:

Ko ste vi, i šta nemoj?

Nemoj što si naumio.

A šta sam to naumio?

Da se strmekneš, to.

On se strese: Ništa nisam naumio. A i da jesam, šta se to vas tiče? Gledajte svoja posla — reče i pođe na stenu.

Ja za njim, sustopice.

Ovo je — velim — moj posao.

Jednako ga odgovaram, a u sebi mu za pravo dajem. Zbilja, Andrija, šta se petljaš, tvoje je da ga ako skoči izvadiš, a ne da ga u skakanju sprečavaš, to je božje. Jednako ga moljakam i odgovaram. Pitam se da li da ga i za ruku uhvatim. Najzad ga zgrabim. On se okrete i gurnu me u grudi. Svalih se na kamenje kao vreća. Od toga se posle i razboleh. Nisam mogao da mokrim, voda mi se zavezala.

Idi bestraga, stari! — reče on i ode. Nikad ga više nisam video. Jedino u štampi. Slika mu bila u novinama. Pregazio ga tramvaj. Eto.

III

Sami ćete priznati da nijedan ozbiljan, čovečanski posao ne može čestito da se obavlja ako nema na čemu. Ne može se biti lekar bez pacijenata, ni pop bez pastve. Može li se biti ministar pravde bez nepravde? Ili sudija ako nema krivca? S druge strane, meni je to, kako mislim, i od boga naređeno da radim, i preko proroštva i preko snova, i na svaki način na koji je ikada išta naređeno čoveku da radi. Tako je meni naređeno da spasavam iz vode. Imam i diplomu sa pečatima. A i spomen na oca me obavezuje. Ali, da bih bio spasilac odistinski, a ne samo na papiru — zabadava uniforma i prinadležnosti — meni je bio potreban davljenik. I neka se zna, nisam iskao da se baš namrtvo udavi — baš naprotiv, to bi me sasvim urnisalo — nego tek malčice da se pridavi, dok ne stignem da ga spasem. Ali moja je reka bila kao ukleta. Činilo mi se, i kamen da baciš, ni on ne bi potonuo. Taj me maler toliko raspametio — (čak sam u napast došao da neplivača Šabana, Turčina poslastičara što je po plažama urme i baklave prodavao, u reku gurnem) — da mi se već i prisnivalo.

Na san mi svašta dolazilo. I sve se oko vode vrtelo. Reka uvek bila ista, ali ne moja, druga. Siva kao pepeo. Samo se tegli i rasteže. A iz nje, evo ih moji davljenici, struja ih izbacuje. Kao kad lutku potopiš, pa ona, laka,

sama iz vode iskoči. Kose im čupave, zamršene, muljem i ševarjem opletene, košulje bele u komadima, nokti šiljati, izlomljeni — u dubinama izrasli — a u telu svi modri. Izlaze, ni broja im nema. Pesnicama prete. Kunu što sam pustio da se podave. Kukaju, ali im iz usta ništa ne izlazi. Samo bela pena kao u besnih pasa.

S početka, prve noći, bio je samo jedan. Plav i kosmat. Na onaj mutav način zapomaže: Pomagaj! Ja bih, ali do njega je daleko. I nije daleko koliko se on nesrećnik odmiče. Što brže plivam, sve je dalji. Nikako da ga stignem. Posle opazim da se meni noge u mestu okreću, kao da bicikl teram, i da tako nemam nikakvih izgleda da ga dokučim. Posle su izlazili po parovima, muško i žensko, a najposle svi, džumle. Kao da neki podvodni plavi vrbak ispliva pa se strnjika na vetru povija. Tek što krenem na jednog, drugi me poziva, okrenem mu se, a već treći iskače kao da su ga negde sa dna praćkom odapeli. Celu bogovetnu noć plivam tamo-ovamo. Bilo je strašno. Toliko strašno da sam se otad u krevet plašio leći.

Odmah sam, prirodno, prestao da merkam kupače. Nije pomagalo. Izgleda da su se davljenici zakačili za samo dno moje duše. Ali je pomoglo nešto drugo. Što sam se na njih obvikao. A to se desilo tek kad su jedne noći i lica dobili. Do tada ih nisu imali. Umesto lica imali su naduvenu smesu, plavo ofarbanu ilovaču. Jedne noći učini mi se prvi poznat. Podebeo, na stomaku ožiljak. Bog i duša, mislim plivajući, to je apotekar gos'n Avakumović! Otkuda taj, kad se nikad ne kupa? Možda ga izbacila Tisa u kojoj se davio? Možda reke čuvaju slike onih što su spaseni? Ko bi znao sve vodene tajne. Posle bila izbačena i sudijinica

Veljković, kao daska sa potonule lađe, pa i sam sudija u crnom odelu. Redom su isplivavali svi na koje sam mislio, gospoda iz banke na čelu sa direktorom, g. Hadži-Simićem, doktor, gospođa Marković, Turčin Šaban, čak i onaj manijak sa gumenom kapom. Gospoda oficiri su iskočili u grupi, a najviše me začudilo što je među njima bio i garnizonski prvak u kralu, konjički kapetan Skrbinšek.

Otada se, kako rekoh, nisam plašio. Snovi su počeli da mi se sviđaju. Jedva sam čekao da legnem. Znao sam da ću se baviti svojim zanimanjem, za koje na javi očividno nije bilo potrebe. Istini za volju, mora se priznati da ja ni u snu nikoga nisam spasao. Nikako da se žrtvama primaknem.

Zbog svega toga i služba je trpela. Od silnog plivanja preko noći, izjutra sam bivao toliko iznuren da sam u radno vreme samo kunjao. Nisam nizašta bio. Prepadnem se. Kad bi se sad nešto stvarno zbilo, šta bih radio bez snage? I dete bi moglo za sobom da me povuče. Da Julijani o snovima govorim, nisam smeo. Rekla bi da sam lud. Možda bi me i ostavila. Ko sa ludijom da živi! Ni kod doktora nisam smeo. Proglasiće me za duševnog, pa ode služba.

Odlučim da razgovaram sa Andrašem. S vodom je bio srođen, sve o njoj znao. I sam je, kako kaže, sanjao, samo ne tako strašno. Uvati na san velika rib — govorio je, nije dobro znao srpski pa je unakarađivao reči — a ne mož da je nasuvo izvuče, navija kotur, rib ninch, ništa, sam visi, navija, ništa, rib sve dalje.

A sve se dešavalo kad su Nemci već ušli. Nisam kadrovac, a svojim snovima i mukama bejah toliko zamajan da ni opazio nisam kad uđoše. Ubrzo navališe kod mene da se kupaju. Sve visoki, kršni momci. Grdosije. A tek plivači! Na sve načine. Od njih neće za mene biti nikakve hasne. Ti se lako neće daviti. Sofort se od građana ogradiše. Mene zadržaše da se i o njihovom delu kupališta staram. Tu sam i naučio nešto nemački, što mi je ovde dobro došlo. Bilo mi je, sve u svemu, u toj našoj okupaciji, kao i pre. Davljenike nisam dobio, pa da kažem da mi je bilo bolje, a ni priliku da ih dobijem izgubio nisam, pa da kažem da je gore. To što se tiče moje stvari. A što se tiče Švaba, i što smo zemlju izgubili, ja sam bio čist. Nisam mario za dušmanina i ništa mu van propisa nisam činio. Jer ja sam veliki rodoljub, iako se priča da sam veliki izdajnik.

Sačekam Andraša sa ribarenja, predveče.

Jonopot, Andrija! — to mu je kao "dobar dan".

Zdravo, Andraš!

Kako danas bilo? — To me uvek prvo pitao. Dobar čovek, čim se sretnemo on odmah, kako je bilo.

Kao i obično — kažem.

Ninch?

Ninch. Ništa.

Neću odmah na stvar. Nezgodno mi. Pomisliće da sam šenuo.

Prelistavam novine. Čekam priliku da vodu na svoju stranu poteram. U novinama, kao za pakost, ništa. Dve žrtve groma u planini. Dečak pod točkovima tramvaja. Uhvatio mokar električni kabl i na mestu poginuo. To je bar neke veze sa vodom imalo. Bio čovek mokar. Oni iz šume digli u vazduh lokomotivu. Izgladnela mačka povredila staricu. Prvi kućići se u vodu bacaju. Ali to nije bio naslov iz novina, nego poslovica. Da vidite kako mi je mozak u ono vreme naopako radio. Po glavi mi se motale poslovice. I to samo u vezi sa vodom. Kao, dođe prav, ne iziđe zdrav, dođe kriv, ne iziđe živ. Ili, ako je rđavo vreme putnici putuju, što sam ja razumeo da, iako je nevreme, čamci plove. Zatim ako je malo mleka, blizu je reka. Vatra i voda dobre su sluge, ali rđavi gospodari. Voda ne pazi na kumstva ni prijateljstva. Voda nije ni u čizmi dobra. Voda sve nosi, osim sramote. Vode i zlobe nikad nestati neće. Ne može se voda u avanu tući. Čovek se i za slamku hvata. I sve tako. Tuga.

A u novinama kao za inat ništa. Devojčica u plamenu. Streljanje talaca. Eksplozija u staračkom domu.

Ništa — kažem.

Kako ništa, kad nemačko grenadir ušlo u Kijev?

Dabogda se podavili — kažem. — Nego, ja ti, Andraš, imam snove.

Kakvo?

Takvo. Strašno.

Ružno, znači, snevaš?

Pa nije, baš da kažem, ružno. Meni nije ružno, samo da me san ne tera po celu noć da se lomatam i da ujutru, na službi, nisam nizašta. Vidiš našta sam izašao?

Onda mu sve potanko ispričam. I kako sam se isprva plašio davljenika, a sad se sa njima toliko zbližio da ih uveče jedva mogu sačekati.

On maše glavom: Nije dobro — veli — ninch nije dobro.

Vidim.

Ti, Andrija, ne voliš svoj kupač.

Zaprepastim se: Razume se da ih volim. Zar bih bio spasilac da ih ne volim?

Zašto onda želiš da ti se tvoj kupač davi?

A ko kaže da želim?

San. Zato sanjaš što želiš.

Zamislím se. Možda čovek ima pravo. Možda stvarno želim. Ne da se načisto podave, nego samo lečke, dok ne stignem da ih povadim. Jer bi smrt na plaži bila još crnja bruka i sramota od nestašice slučajeva.

Šta da radim, Andraš?

Nisam pametan.

Kako bi bilo da odem kod popa?

Šta sa time ima pop?

Molitvu da mi čita, čini da otera.

Andraš nije verovao da bi to moglo. I kako objasniti popu šta se ište. Mislio je da mi prave pomoći nema, sve dok ne budem imao svog davljenika.

Unapred da kažem, imao je pravo. Snovi prestaše čim sam spasao prvog. Što su posle nastale druge, još gore muke, to je priča za kasnije.

Snovi, pusti snovi, a na javi — ništa. Nínch. S druge strane, zna se, tiha voda i breg roni. Nadao sam se da će vremenom biti bolje. Naročito sam polagao na početak sezone. Stizali mladi, neuki plivači, svake sezone po generacija, a ni stari se od zimskog mraza još ne behu otkrivali. Voda prohladna, struje uzrujane, vreme promenljivo, oluje prete, grč uvek mogućan, prevrtanje i slično. Svašta se moglo dogoditi. Ali se, kao i

obično, ništa nije dogodilo. Partizani pod željeznički most podmetnuli minu pa Kreiskomandatura zavela policijski čas. Do sedam da su svi u kućama, ili da imaš Ausweis. Ausweis se, opet, teško vadi, ko da ga za kupanje dobije? O plažama, dakle, ni govora. Do daljeg.

Andraš redovno svraćao, raspitivao se:

Kako danas bilo?

Kao i obično — odgovaram. — Kao i obično.

Ninch?

Ninch. Ništa. A i kako da bude kad zabranili kupanje. A na drugim kupalištima čudo i pokor.

Pokazujem novine. Zaokružio važne naslove. Smrtonosan skok u reku za sto dinara. Stradao ribar kome se prevrnuo čamac. Pao u dubinu, pa se udavio. Na reci nestao sedamnaestogodišnji krojački kalfa. Voda izbacila leš nepoznatog mladića. Spasavajući se međusobno, udavila se dva brata. Samo na jednom mestu, njih dvojica.

Ne treba sekiraš. Treba čekaš i paziš, veli on. — Dođe davljenik. Kao rib što dođe. Ja razapnem mreža, čeka i pazi. Rib bane kad ja ne nada.

Ne vredi, Andraš. Neće me. Bolje da sam odem, nego da me ispujdaju.

Kad ukinu policajni čas može bit bude bolje.

Bilo je isto. Ukinuli čas, na reci se uveliko kupalo, ali se i dalje ništa nije događalo. Andraš je i za to imao objašnjenje:

Može bit stvar u sezon. Može bit sezon krivo. Kao kod rib. Ima dobar sezon i loš sezon. Ovo loš sezon. Iduće bude dobar. Bude davljenik.

Slušaj — kažem — ja i ne želim da se ljudi na mojoj plaži dave!

Ne kažem ti želiš. Kažem samo to dobro za poso. Ne loviš rib, ne možeš bit ribar. Kakvo ja ribar ako ne lovi rib?

Možda i može. Ribar koji nema sreće. Takav je bio moj otac. Ribar bez ulova. U svakom slučaju, ja sam razmišljao.

Ne valja kad ti razmišljaš.

Ostareću a ništa ljudski neću uraditi. I kad me unuci budu pitali šta si dedo celog života radio, šta da kažem? Čekao da se neko davi? Baš mi je to neki posao! Čekao sam, deco, u stvari, da tome pomognem. Pa dobro, dedo, je si li pomogao? Nisam. Nisi? A što dedo? Niko se nije davio, nikome moja pomoć nije trebala.

Čoveku prepukne ruda koja ga iznutra drži, Andraše. Ne može više. Dok je išlo, išlo je. Sad je stalo. Slomila se osovina, Andraše. Naumio sam da napustim posao.

Ne smeš ti to učiniš! — buni se on. — Usred sezon ne smeš ostaviš plaž bez nadzor.

Ovo nije plaža, čoveče! — isterujem svoje. — Ovo nije reka! Ovo je BARA, Andraš. Još malo, pa će se i žabokrečina po njoj nahvatati. I onda, kakav mi je to posao? Stojim na obali i čekam da neko u nevolju zapadne. I ne samo da čekam nego i želim. Pa gde je tu smisao?

Svaki posao takav — šugav. Nema lekar dok neko ne razboli. Nema grobar dok ne umre čovek, vojnik bez rat, ni gospodin advokat dok neko ne uapsi. Tako ti je to na ovaj kurvin svet.

To je ono što i ja kažem. Zašto da zavisim od nesreće. Nisam ja čovek da živim od tuđe muke.

A od čega da živiš?

Naći će se nešto. Otišao bih kod majke — velim. A majka mi onda još bila živa.

Dobro je — veli Andraš — kod tvoja mater nema reka.

A ko kaže da je nema?

Bio tamo remac.

Reka nema, to je istina, ali ima jezero.

Kad ja bio remac, ne bio nikakav jezer.

Onda nije — objasnim — ali država opravila centralu. Vodu doveli, majdan poplavili. Što kiše, što ponornice, napravilo se jezero. Nazvali ga Vikaja. Kad vikneš, stene majdana vraćaju glas.

Jezer ne miče, nema opasnost od davljenje, pa ni čuvar nije potreban, šta ćeš ti tamo?

Zasad ne miče, ali se nikad ne zna. Ima ponornica, ima još vode dole. A one rade. Rade vode. I to će jednog dana biti grom jezero. Još ako bog da kiše i koju poplavu . . .

Jesi lud, kakav poplav? — više on.

Mali poplav, sasvim mali poplav! Da jezero oživi.

Pa kakav onda diferenc u tvoj život?

Slušaj, Andraš — izderem se — jesi ti meni prijatelj?

Dabome.

Onda ne seri!

Nije mi se, međutim, dalo s mirom da odem. Nekako u to vreme počeli zločini nad narodnim masama. Izmešale se vodene i narodne mase. Rekom stali doplivavati leševi. Imao sam načisto da svisnem. Sa prvim se i prevarim. Vidim, nešto se u vrbaku crni, majko moja, da se ko nije, mimo mene, udavio? To bi me dokrajčilo. Tek kad izvučem čoveka, opazim da ga kao pile preklali. I tako mi lakne. Prijavim slučaj, mislim to se neko obračunavao, a u opštini kunu i psuju. Kažu, pazi i dojavu, biće toga još, majku im krvavu! I stvarno. Toga sam se leta naizvlačio naroda, ni sam ne znam koliko, tako da je i moja dvostruka čakija najzad došla na svoje. Ali ne pričam ja to zbog te, nego zbog jedne druge strahote. Ubrzo, zbog zaraze, zabraniše kupanje. Imao sam, dakle, od spasioca da postanem grobar.

Naredbu o zabrani kupanja uručiše mi pre podne, a ovo je bilo oko tri posle ručka, ni kupače još nisam stigao da rasturim, kad dođoše dvojica. Jedan sa cvikerima, drugi bez cvikera, sa brkovima ko u Hitlera. Mi iz opštine, kažu. Komisija.

Jebi ga gospodine, pomislim.

Šta ću, jednom se i to mora preko glave preturiti. Dosta je i trajalo. Pusti se niz vodu, kažem sebi. Ionako si rešio da sa plaže odeš. Ali drugo je kad se čovek od svoje volje službe mane, a drugo ako ga oteraju.

Jesi ti čuvar ovde? — pita cvikeraš.

Jesam, gospodine — spasavanje davljenika ne pominjem.

Kako ti je ime?

Andrija Gavrilović.

Koje ti je srednje slovo.

A, gospodine, od Andrija.

Ne rasipate se baš u imenima.

Vidim odmah, gagrica i zlica. Biće sa njim muke. E nećeš, mislim, nećeš me ti, ćoravi, zajebavati!

Tako vam je to kod sirotinje, gospodine — kažem.

E pa, Andrija A. Gavriloviću, od kada si na ovom kupatilu?

Oduvek.

Kako — oduvek?

Pa otkako je proradilo. Petnaest godina.

Dugo — veli Hitler sa brkovima.

Meni nije bilo dugo. Ako si na poslu savestan, uvek ima šta da se radi.

Počisti ovo, popravi ono. Tamo zakuj, ovamo otkuj. Znae kako je. Voda je to — elemenat.

Pričam razgovetno, znam, ali šta govorim — pojma nemam. Stalo mi jedino da se spasavanja ne dohvatimo. Od svega ostalog, što se tiče održavanja, sanitarnih propisa i reda, ne zebem. Tu sam čist. O napuštanju službe više i ne mislim. Osećam da je sve ovo urok. Sam sebe urekoh kad sam reku psovao. Dok opasnik u cvikerima prebira po neakvim formularima, ja se zaričem da, ako im sad kroz prste proteknem, nikad više o otkazu neću lanuti. Samo ako ih sad smutim. I penziju ću na ovoj plaži dočekati. Šta mi fali? Baš me briga za davljenike! Hoće li ih, ili ih neće biti! Kao da mi mrena sa očiju spala! Kakva li sam to ja budala bio? Umesto da se radujem što nemam posla, a platu primam, ja se sekiram. Kao da sam Švaba. Iznalazim odjednom da je i bolje ako davljenika nema. Ko će se u mojim godinama kvasiti, pogotovu što sam već i reumu uhvatio.

Ovde piše da si ti plaćen i kao spasilac davljenika — reče cvikeraš.

Gotov sam, pomislim poplavljen.

Jesam, gospodine. Imam i diplomu.

I u koliko si slučajeva intervenisao?

Misli li gospodin koliko sam čamaca zaletovao, kabina popravio?

Kakve kabine, na davljenike mislim!

Pa sad, znate — otežam — to vam je obezbeđeno kupatilo, ljudi vodi vični, policijski časovi i zabrane zbog leševa, radi se skraćeno, a i ja sam uvek tu da opomenem.

Koliko, dakle?

Nijednog! — opalim i zatvorim oči.

Kako?

Otvorim oči. Oni da veruju ne mogu.

Šta hoćeš time da kažeš?

Pa to da nijednog nisam izvukao.

Zašto, pobogu?

Nije bilo potrebe gospodine. Niko se nije davio.

Niko za petnaest godina?

Niko.

I za sve to vreme ti si vukao platu?

Kakva je to plata? Nikakva.

I najmanja je plata velika ako se prima nizašta — kaže onaj s cvikerima. Hitler ćuti. Kanda ima veće razumevanje.

Šta ja mogu? — branim se. — Nisam ja kriv, gospodo. Takva voda. A i šumci bombe podmeću. Sad i ova jebena zaraza. Sve u vruga otišlo. Ali, ako dopuste kupanje, ja se nadam ...

Čemu se ti to, kojeg boga, nadaš? — onaj s cvikerima baš se navrzo. — Da se svet davi?

Nipošto, gospodine, nisam skot. Nadam se samo da ću u slučaju potrebe umeti da se pokažem. Al kad je u pitanju reka, čovek nikad ne zna. Razumete li?

Razumemo — reče Hitler, kao, nezgodno čoveku — sve mi razumemo. Nego, da i ti nas razumeš. Nemoj misliti da mi ne cenimo tvoju revnost, trud, i uopšte stručnost. I tvoje upadljive pronalazačke sposobnosti. — Bio sam im čakiju pokazao. — Gledaj što pre da patentiraš da te ne pokradu, kazao je cvikeraš. Nesumnjivo je da bi bio na visini situacije, ako bi se ukazala potreba. Ali i sam želiš da se potreba ne ukazuje. Plaža je obezbeđena, voda mirna. Sad je i kupanje zabranjeno. Ko zna koliko će to trajati. A sredstava nema. Svaku paru valja štedeti. Vidiš u kakvom se vremenu živi.

Je l' vi to mene otpuštate?

Jeste, brate! — odbrusi cvikeraš. — Čemu uvijanje! Nema za tebe budžeta.

Sve nam izedoše izbeglice — objašnjava onaj sa brkovima.

Tonem. Pitam: A ko će vam inventar održavati?

Čuvar sa Severne može se starati i o Južnoj — veli brkonja. — Žao nam je.

Ništa ne mari — kažem, a u duši se davim. — Imam ja diplomu. Za mene će uvek biti hleba.

A ne mislim tako. Znam da je sve gotovo.

U tome se oglasi klepalo. Sve odzvanja. Kao da mi se ruga. Ajde, Andrija, na posao Andrija, život je u pitanju! Ne mičem se, znam da nije. U pitanju je Zemba. Ako i nije lično, ne sme dripac od Komisije, drugoga je poslao.

Šta je to, pita Komisija.

Ništa — velim. — Zemba zajebava.

Ama, to se neko davi! — zagalame, pa napolje.

Toga ovde nema. — Mirno krenem za njima, ničemu se ne nadam. —
Ova vam voda ni kamen ne bi primila.

Ali čim iziđoh, preseče me preko grudi. O klepalo je udarao Andraš.
Udarao i vikao:

Dete u voda! Dete u voda!

Je 1' moguće? Ima, dakle, boga!

Šta čekaš, mamlaze? — više Komisija. — Udavi ti se dete!

A ja ni makac. Kao da sam se oduzeo. Trupac. U pameti mi moj Andrija, a dete kraj mene. Toliko sam se prepao da ga nisam ni video. Crvena magla me obavila, sav gorim. U glavi mi prazno kao u grobu pred sahranu. Samo vrućina i varnice. Jedva sebi dođem. Utrčim u hangar, zgrabim hitnu pomoć, istrčim, pa stanem. Utrčim, dovatim dvostruku čakiju, i opet se u trk dam. Skidam se trčeći prema strandu. Prokleta dugmad, govorio sam ja! Kidam ih. O motku se saplićem. Ne mogu vam reći jesam li i padao, ne sećam se. Znam da motor u čamcu nije odmah hteo da proradi. Konop ko usijana žica, motor krklja, neće. Komisija se izbezumila. Više se i ne dere, samo usta otvara. Andrija trči da pomogne, i rukom na vodu pokazuje.

Ne vidim ništa, toliko sam se prepao. To je bio moj prvi slučaj. Lepo vas

molim da me razumete. I to još pred Komisijom. Ko da sam na ispitu. Odmah mi jasno. Ako dete izvadim živo, otkaza nema. Niko neće imati srca da otpusti jednog spasioca. A ako bi me ipak otpustili — država ponekad nema dušu — imao sam osnovu za žalbu višim vlastima.

Motor, srećom, upali. Utoliko i slučaj spazim. Mali Kole, jedan od dečaka koje sam podučavao u plivanju. Dobar plivač, mislim, otkud on? Valjda ga uhvatio grč, struja zanela. Začas se kraj njega nađem. Voda ga prema meni nosi. Sve se podesilo da ne može bolje. Ko poručeno.

I tada se desilo. Sto godina da živim, zaboraviti neću. Taman da omču nabacim — Kole svestan, čudom i ruke digao — kad mi se jebena žica oko nogu smota. Jeste. Žica od čakije mi se oko nogu umota, te sam u vodu naglavce pao. I što se strmeknuo ni po jada, sa obale je moglo izgledati da intervenišem, nego čelom u jebeni čamac udario. Obeznanio se i nemam više ni o čemu pojma.

Posle mi rekoše, da nije bilo Koleta, udavio bih se. On me izvukao. Davljenik je iz vode izvukao spasioca, što nije bilo otkako je sveta i veka. Bar sam, eto, u nečemu bio prvi. Tako sam oteran. Nisam imao zašta da se uhvatim. U pismenu je stajalo: zbog pogibeljne neumešnosti na radnom mestu!

Pustili me, istina, da u hangaru stanujem. Zbog deteta. Pošteno. Da si, vele, žrtvu izvadio, bila bi druga stvar. Ovako žalimo. Nisam smeo čakiju da upotrebim dok je ne usavršim. Nipošto nisam. Ali, hoće čovek da se pred državom pokaže. Lepo sam se pokazao.

Moram još reći kako se Zemba, od mog otpuštanja, prema meni iz fundamentuma izmenio. Da l' mu je bilo žao, nije čovek mislio da će stvar dotle biti doterana, da l' se osećao kriv, ne znam, tek govorio je da se sa iseljenjem, što se njega tiče, ne moramo žuriti. Možemo ostati dokle nas opština drži. Ja mislim da on u duši nije bio rđav, samo nesmajan, i da pola od onoga što je pričao nije mislio.

Ja kukam, a on će:

Saberi se, Andrija, brate. Nisi ti kriv. Čakija ti ko bog, nego se usrana gospoda nikad u svom veku nisu sa davljenicima vatala, pa ne znaju kakva je to neopisiva bagra.

Nemoj tako, Zemba! Nesrećnici su to.

Do moga što su nesrećnici! Iscedili bi i rosu iz drenovine, a ne dušu iz spasioca. Samo gledaju gde da te zgrabe i potope. Posle ti, kao, zahvaljuju. A neki ti i ne zahvaljuju. Čim do malo vazduha dođu, mrze te kao da si lično izmudreo vodu u kojoj su se davili.

Sramota ljude što si se zbog njih izlagao.

More, jebe se njima za mene! Ni za ime me ne pitaju. A kad ih sretnem, leđa mi okreću kao da sam zarazan. Do grla su mi!

A meni se, vidiš, čini da bi se sa svakim zbratimio. Mislim da ga ni posle

sa oka ne bih ispuštao. Život je u pitanju. Veže čoveka nešto.

Lepa priča — kaže Andraš — kao u crkva.

Da ne bi da ih još i izdržavam? Nasledstvo da im ostavim?

Ne znam — kažem — nisam imao slučaj, ne mogu da kategorišem šta bih uradio. Neku bih brigu sigurno poveo.

Imao ti slučaj — veli Andraš — nego nemaš sreće.

Hvala ti i na tome. Hteo si da učiniš, ali baksuzu ne vredi.

Ništa ja tebe ne učinio — odbija Andraš.

Onda mu ispričam da sam od Koleta čuo kako se on i nije odistinski davio, gde bi onakav plivač, već ga Andraš, kad je za Komisiju čuo, nagovorio da se pravi, ne bi li me izvukli na suvo. Ali ni to ne beše istina. Nju mi je Andraš ispričao kad je Zemba otišao. Nije pred njim smeo jer ovaj zabranio. Bila je to Zembina misao, a Andraš i Kole je samo izveli. Eto, kakav smo mi narod.

Tako je bilo.

Ja onda naumim da se preselim na selo. Julijana i sama videla da se ovde više ne može živeti. Počesmo da se spremamo za selidbu. Sezona se primicala, za zimu nemam šta da vam pričam, zabranu kupanja

skinuše, još malo pa će i prvi kupači. Nisam imao obraza da im na oči iziđem razuniformisan, sveden na ništa. A bojao sam se da je i bruka već pukla. Koga su godinama imali za spasioca! Na obrazima se osećalo kako juži, vode se zagrevale i razigravale, šljunak se na plaži mlačio, a dani dužali. Sve je ispuštalo mirise. Dolazilo leto, ali ne za mene.

A onda se, najedared, sve tumbe izokrenu. O tome ću sada da pišem izjavu. Jer u tome je preokretu onaj podvodni koren moje nesreće i moje kolaboracije.

IV

S večeri, uoči selidbe, grdna me muka snašla. Sutra je trebalo da se oprostim od plaže na kojoj sam proveo skoro petnaest godina. Srastao sam sa ovom mekodušnom vodom, kao što se živ čovek najposle srodi sa svakom nevoljom. Toliko se srodi, da je na kraju i ne primećuje. U dušu sam reku poznavao. Već prema tome šušti li, prede, romori, brunda ili hući, uvek sam mogao reći u kakvom je stanju. Bio mi je znan svaki vir, zavoj, vrbak, plićak, svaka struja i dubina na deset kilometara uzvodno i nizvodno od kabina. A o obalama da i ne govorim. Umeo sam da kažem za svaki kamen gde je. A sad smo se rastajali. Po svoj prilici,

zauvek.

Posle večere krenem da je poslednji put obiđem. Napolju toplo, počinje juli. Mesečina, sva se presijava, cakli kao živa. Divota. Svuda osim u meni. Ne može se to stanje opisati. To je kao kad vam kažu da ste penzionisani i kad kupite stvari iz kancelarije a čistač diže prašinu, niste mu više ništa. Svako drvo opipavam, od svakog se opraštam. Pod prstima, u kori, osećam rezove od noža. Trebalo bi da se srdim na one koji su mi po drveću, čak i po duvarima kabina, urezivali imena i kojekakve sramotne poziture — sa njima sam se stalno preganjao. Začudo, ne mislim kako sam mislio u uniformi. Mora da im se kraj vrbe nešto lepo dešavalo, kad im se prohtelo da zauvek ostanu, makar i kao zarezi na kori.

Ni sam ne znam zašto izvadih perorez i stadoh u kori dubiti i svoje ime. Velikim ćiriličnim slovima. ANDRIJA A. GAVRILOVIĆ, SPASILAC DAVLJENIKA NA JUŽNOJ PLAŽI. To sam naumio da urežem. I još možda ZAKLETI, ali nisam bio siguran. Takođe, nisam bio načisto sa godinama. Ono od — do. Jer ja još nisam umro. S druge strane, kao da jesam. Slobodno bih 1944. godinu mogao uzeti za godinu smrti. Otkako sam prestao da radim, ja sam mrtav.

Taman sam bio kod prezimenskog slova G, kad čujem dozivanje sa vode. Reči se ne razabiraju. Kao da se pune vodom pa klokoću. Stresem se kao da sam se za elektriku uhvatio. Davljenik, nema zbora. Samo davljenici onake jauke ispuštaju. Vodena ih šaka za gušu stegla. I mada nisam imao sreće da ga čujem dok sam službovao, pamtim ga iz detinjstva, a

posle iz snova. Tako nekako moraju vapiti duše u paklu.

Ustrčim uz Krivu stenu i odmah vidim u čemu je stvar. Nasred reke matica zaošijala čamac i vrti ga ukrug kao čigru. Sa desetak metara davljenik se trudi da mu se primakne. Budući da se čamac nije prevrnuo, zaključim da je i taj od onih osobenjaka o kojima sam pričao da se kupaju goli. Izvezao se na reku po mraku, neće čovek sa vlastima da ratuje, mesečina ga prevarila, skočio, plivao, daljinu nije procenio, grč ga pod svoje uzeo i načinio ga kao kamen.

Navalim se svlačiti. Najedared će glas, kao da mi se sa strane prigovara, a ne ja da mislim:

Šta je Andrija? Šta se mlatiš kad više nisi u službi?

Čovek sam, ako i nisam u službi.

Nastavim da se svlačim, glas ne popušta, ometa:

Što ih, veli, ne pustiš da vide kako je to bez stručnjaka i kakvu su tarapanu napravili kad su te otpustili?

A čovek da se u međuvremenu udavi? Da čovek umre da bih ja službu povratio? Uostalom, na pola puta onom glasu prilazim, možda će me zbog ovog reaktivirati. Nije šala nekoga iz vode noću vaditi. I to još van službe. Najzad, bio je to moj prvi slučaj. Kako se god okrene, ono za čim sam celog života izgledao.

Strovalim se u reku, na pravilnost sasvim zaboravim. Ošamućenog, hladna me voda stisnu, mal pre-sviso nisam. Usisa me, pa izbaci na talasu. Kao sa davljenicima što postupa. Dva puta im daje pošteno da udanu pre nego što ih namrtvo zadavi. Srećom, već se bejah povratio i ruke razvezao. Uzeh da plivam prema žrtvi. Sad već prema propisima. Da je ko gledao imao bi šta i da priča. No, nikog nije bilo. Takve sam ja sreće. Ni ovo što me posle toliko dre-ždanja zapalo, nije moglo da se desi na božjem danu i pred okupljenim narodom, nego noću. Tajom, bez svedoka. Kao da je sramota daviti se, a još veća davljeniku u pomoć priteći.

Slučaj, kukavac, glas izgubio. Iz guše mu slabašan krkljanac izlazi. Ni ne brani se. Mora da se već i otpisao. Drži se, evo mene! On potonu. Gde ćeš, majčicu ti, zar sad da mi izmakneš? Zatim izroni nešto niže. Rukama mlatara. I opet štuče. E, nećeš! Treći put ne dospe. Ščepam ga za kosu, moj si! Bio je, hvala bogu, sasvim obeznanjen, inače bih morao da ga udarim na Zembin način. A u meni snage ni ko u deteta.

Eto kako smo se, gospodo drugovi, ja i voda najzad dohvatili. I ja nadjačao. Možete misliti koliko sam bio ponosan što sam dobio davljenika, i što sam od tada mogao reći zašta sam živeo. Znam da nije čovečanski ovako govoriti, ali ja pričam kako je bilo, a vi sudite.

Izvukoh ga najzad i na suvo. Od prirode težak, a i vodom još naliven, jedva nakraj izađoh. Smesta preduzmeh što treba. Grdno se prepadoh da mi ne umre. Da ga izgubim kad ga na jedvite jade stekoh. Tek kad

sam se uverio da diše, uprtim ga na leđa i sa njim pravo u hangar.

Šta ti je to? Koji ti je taj? — uprepasti se žena.

Ne pitaj! — Ne mogu do daha da dođem. — Po-mozi!

Ama, ko ti je to?

Ne znam. Slučaj. Uvati ga za noge.

Gde ćemo ga?

Na krevet, gde bi.

Ovako blatnjavog?

Vataj ga, sunce ti božje! — proderem se. Julijana vidi gusto, ovakvog me ne pamti, prihvati telo i poteže ga preko sobe.

Polako! — kukam ja. — Čovek je. Nije direk.

Položimo ga na krevet i umotamo u ćebe da se zagreje. Žena pristavi mleko. Ja pošaljem Andriju u grad po lekara, i dam se u masiranje. Trljam mu grudi, gnječim udove, pirim u njega.

Znaš šta?

Šta?

Kako bi bilo da legneš pored njega.

Šta kažeš? — žena me gleda kao da sam poludeo.

Da ga ugreješ, inače može svašta da bude.

Ni odgovorila nije. Samo se prekrstila.

Najzad iziđem sa njim nakraj. Smirim ga. Diše skoro redovno. Koža mu vratila boju. Prvi put stignem da ga svojski pogledam. Krupan čovek, beo, ali porumeneo od trljanja. Kosa retka, svilenkasta, plava, brkovi idu u beličasto.

Ružan neki čovek — kaže Julijana.

Baš je lep — ne dam ja.

Mnogo ti znaš šta je lepo!

Znam šta je lep čovek!

Ovaj sigurno nije. Liči na Jošku kasapina.

Tvoj nos!

Uvređen sam kao mene lično sa Joškom da pore-di. Ali sad, dok izjavu pišem, mislim, možda moj slučaj i nije bio neki lepota, ja to, uostalom, i nisam kazao, ali je meni, dok sam nad njim bdeo i dahove mu brojao, on izgledao kao beli ugojeni anđeo koji je, mokrih krila, iz vode isplivao.

Lepšeg davljenika nisam video.

Nisi ni mogao kad ih nije bilo.

Prosto nisam kadar da ga se nagledam.

Kad si šašav!

Šta misliš koliko mu je?

Otkud ja znam?

Ja mu ne bih dao ni četrdeset. Jedva ako ima trideset pet. Je 1' misliš da ima decu?

Ama, otkud znam, čoveče, i kakve to ima veze?

U takvoj snazi, čovek ih obično ima troje. Misliš da bi mogao imati troje? Dvoje svakako. Dečaka i devojčicu.

Milana i Milenu.

Otkud znaš? Da ga ne poznaješ? — pitam. Toliko sam zabunjen da se na svaku reč zakačim kao na udicu.

Kad ti možeš napamet da kažeš da ima dečaka i devojčicu, što ja da ne pomislim da se zovu Milan i Milena?

Ne šali se, Julijana. Ovo je ozbiljna stvar. A za dečaka i devojčicu, nisam ja napamet. Takav je običaj kod gospode. Nema se ni para ni vremena za više.

A ti već znaš da je to neki gospodin?

Po rukama se vidi. I to veliki. Biće kakav kasa-cioni sudija.

Zašto baš kasacioni?

Onako. Bilo bi lepo.

Bolje da je trgovac — nalazi žena, uvek praktična. — Kakva vajda od sudije, kad ni oni nemaju šta da jedu.

Možda i jeste trgovac. Danas su samo trgovci ovako uranjeni. Svakako je trgovac. Trgovac — grosista.

Grosista — kolonijal, jamačno.

Ne hajem za ženino podsmevanje. Sanjarim:

Verovatno su mu stari još živi. I ne znaju da im se jedinac topio.

Otkud sad i jedinac?

Kad ih je dvanaestoro i ne primećuje se kad ko fali.

Ti si, Andrija, velika zamlata — kaže žena.

Neka sam, samo neka mi on diše.

Kao za inat čovek najedared zakrklja. Dah mu se preseče. Ropac. I ja se natroje presekoh. Navalim na njega iz sve snage. Nećeš ti to Andriji, ne smeš ti to Andriji, nije pravo, nije čovečanski!

I žena se ustumara: Umreće nam čovek! Šta da radimo?!

Moli se, boga ti tvoga, klekni i moli se!

Ona stvarno kleče. Bila se izbezumila. Ja pored nje. Nisam se ni molio koliko sam bio prestravljen. Samo su mi gadosti i kletve na um padale.

Kako poče, onaj ropac i prestade. Guša mu se pročisti, kao da se kroz nju dunulo. Stane opet mirno disati, u obraze mu se rumen vrati.

Gotovo — velim.

Je l' umro?

Umrla ti, dabogda! — riknem na ženu. Ne znam više ni šta govorim.

Ona se, naravski, uvredi. Kakav je to način? Da je smirim, poverim joj šta od ovog slučaja očekujem. Reka se najposle u pravoj boji pokazala. Zasad noću, doduše. Međutim ... Godinama je mirovala kao začarana. Kao da je uškopljena. Sad se prenula, ćud promenila. I sa ljudima je tako. Najopasniji su oni smoljavi kad se pomute. A sa našom rekom ovo je samo početak. Kad se povrati i sabere, čuda će ona stvarati. A gde su nesreće česte, mora biti i spasioca da ih sprečavaju. Ali, gde je spasilac? Nema ga. Onda da se uzme. I sad, ko je najzaslužniji za ovu plažu, ko je najbolje poznaje, ko je vodi oteo prvog davljenika? Andrija A. Gavrilović. On ima i diplomu spasioca. Pa gde je taj Andrija A. Gavrilović sa diplomom spasioca? Nema ga, otpušten je. Otkazano mu kao nesposobnom za službu. Kako nesposoban kad je spasao? I to noću? Iz razbesnelih talasa?

Nije bilo talasa — kaže žena.

Znam — velim — to se tako kaže.

U tom napolju, na šljunku, zaškripaše točkovi auta. Čuše se glasovi, komande na švapskom. Strka.

Crni Andrija — više žena — šta si uradio?

Šta sam uradio? Čoveka spasao.

Nisi čoveka, Andrija, nego partizana.

Kakav partizan, sunce ti božje!

Nije moguće, mislim, nije pravedno. Prvog — pa iz šume. A ni razborno nije. Šta će partizan u vodi? Kome je do kupanja kad ga vijaju kao besnog psa. Pogledam u čoveka na krevetu. Nije više beo. Došao mi crn, crn kao đavo.

U hangar upadoše nemački vojnici pod šlemovi-ma i sa isturenim puškama. Među njima naš doktor. Andriju drži za ruku. Pižama mu iz kaputa viri, na nogama papuče. Drhće, jedva ga čujem:

Gde je?

Pokažem. Priđem i sam (iako je partizan, moj je davljenik) ali me vojnici u ćošak skotkaše. Vorwärts! Vorwärts! Nije vredelo da se objašnjavam. Ni jezik nisam znao, kao ovo sad. Tek sam natucao. Ali sam podosta razumevao.

Doktor se nađe nad krevet i opipa davljeniku bilo.

Er ist ausser Gefahr, meine Herren — reče, što je značilo da je spasen.
— Er ist eben wieder zu sich gekommen.

Nemci zagalamiše. Meni puče pred očima da taj nije nikakav partizan (milostivom bogu hvala), nego neki njihov čovek, vojnik ili podoficir. Biće podoficir, jer se za vojnika ne bi toliko zabunili. Tek kad uzeše ćebe da ga na njemu iznesu, ja se prenuh:

Gde ćete sa njim?

Doktor priđe i pogleda me iznad cvikera:

Znaš li ti ko je ovaj?

Ne — kažem. — Ko?

Kreiskommandant, Standartenführer SS, Erich von Rüdter.

Lepo — kažem — nisam znao. Za mene je bio samo davljenik.

Obraćam vam pažnju na ovaj razgovor kojeg naš doktor, ako je živ, može da posvedoči, a iz kojeg se vidi da ja nisam znao koga iz vode vadim, ponajmanje da je to takva ala.

Ima davljenika i davljenika — kaže doktor tužno.

Jeste, ali voda ne bira. Voda ne pazi na kumstvo i prijateljstvo.

Tako sam rekao. Po savesti. Jer, i ja bih voleo da je to bio neki naš čovek, da se naš čovek davio, makar i kasacioni, ako već nije mogao da

bude koloni-jal, ali, kako rekoh, voda ne bira. A ne bira ni spasilac. Da nije tako, zar bi gos'n doktor Karamazovič, toliki rodoljub i svetosavac, lečio jednog Kreiskommandanta? Dobro, može da se prigovori da su našeg gos'n doktora u pižami iz kreveta dovukli, a da sam ja dobrovoljno okupatora iz vode izvukao. Stoji, međutim, da je naš gos'n doktor svetosavac mogao odbiti. Mogao je da kaže, nije bio mutav: ubijte, ali ja ne lečim okupatore. Gos'n doktor je, Julijana može posvedočiti, dojurio. Zašto, pitam vas? reći će nepametni — strah ga tero. A ja kažem, nije strah, nego lekarska savest i etika. Etika ga u trk nateraju.

Vidim da se vojnici oko mog davljenika uzmuvali. Odneće mi ga, nema boga. Ko zna hoću li ga ikad videti. Vojnici su pokretni. Začas ih prekomanduju. Ili upucaju. A po šumama se, u okolini, već uveliko puškaralo. Nije se znalo ko koga bije.

Nećete majci, kažem da ću i ja sa njima.

Šta ćeš nam ti? — obrecnu se doktor. Bio je nekako naprasit ko da sam spasao aždaju, koju on sada mora da leči.

Da uzmem moje ćebe.

Poslaće ti se.

A i da se nađem.

Kome da se nađeš?

Kako kome? — kažem. — Mome slučaju.

A šta sam ja ovde? — planu doktor i čisto me odgurnu sa papučice auta, na koju sam se popeo, dok su mog davljenika utovarivali. Zatim se razdra na vozača:

Los! Fahren sie! Schnell! Schnell!

I uzeše mi ga. Oteše. A da se nismo ni u oči pogledali, ni rukovali. Ni hvala da mi je rekao. Padoše mi na pamet Zembine reči. Čim do malo va-zduha dođu, gledaju te kao da si ti lično izmislio vodu u kojoj su se davili, a ako ih sutra na ulici sretneš, okreću ti leđa.

Je li to moguće? Može li, recimo, biti da o ovom rizikovanju i životnom izlaganju niko ne sazna, da sve prođe kao pisanje po vodi?

Niko ti o tome, moj Andrija, i neće saznati — javlja mi se onaj glas što mi branio u reku da skačem, tobože nisam u službi, nisam ovlašćen, nisam pozvan.

A što, pitam, što da se ne zna?

Šta ti misliš, budalo, oni će priznati da im se jedan Kreiskommandant davio?

Zašto da ne priznaju? Nije to sramota. To je nesreća.

Za našeg kolonijala bila bi to nesreća. Za nemač-kog oficira je sramota. Pogotovu što ga je spasao Srbin.

Ja tamo na obali nisam bio Srbin, nego spasilac. I on nije bio Nemač, nego davljenik.

To je istina. Dok se davio bio je davljenik i ništa drugo. Ali pre toga i posle toga — Kreiskomman-dant i esesovac! Oni nam jebu mater, a mi ih spasavamo.

Znači li, mislim se, da oni mogu i da me ne vrata na plažu?

Mogu, Andrija, sve oni mogu. Mogu se i pobožati da ćeš lajati unaokolo kako si im oficira iz vode go-log izvadio, pa da bi ti usta zapušili, mogu te pravo u logor. I tebe i ženu!

Nikome ništa neću reći, nikom živom.

Otkud oni to znaju.

Stvarno, mislim, oni to ne mogu znati.

A ti, ruku na srce, bi li pristao da se kome ne pohvališ?

Ne kažem, puko bih pre.

Eto. A šta je njima jedan više ili manje?

Jeste, šta je? — kažem, pa na ženu dreknem: Di-ži se!

Tek sam svela oči, jesi lud? — bunovno će ona.

Spremaj stvari, ništa ne pitaj.

Malopre si rekao da se raspakujem.

Sad ti kažem da se pakuješ!

Ali zašto, pobogu?

Na brzinu joj objasnim. Odmah je shvatila. Kad se o zlu radi ne treba mnogo reči da čoveku bude sve jasno.

Gde ćemo? — zavapi ona. — Gde ćemo noću?

Još ne znam. Znam samo da nekud moramo. Ujutru da nas na plaži ne bude.

Nikuda mi nećemo — reče ona najedared i grunu u plač. — Pogledaj!

Pogledam kroz prozor. Šljunkom prema hangaru ide auto. Isti u kome su mi odneli slučaj.

Eto ti tvoji davljenici — kuka Julijana — crkni dabogda!

I meni došlo da kukam. Jednom sam dobio (davljenika i baš taj da mi glave dođe. Pa i ako mi nije naudio, kako sam onda mislio, opet je ispalo da bi za mene i familiju bilo bolje da sam one noći imao vosak u ušima. Jer, da sam se izmakao i da toga Ericha nisam spasao ne bi došlo ni do moje domaće izdaje, ni do bežanije, a ni do ubistva za koje robijam.

U hangar rupiše dvojica u uniformi i neki civil. Naš čovek, kolaborant i govno, što kazao drug Ozren.

Ja sam — veli — tumač Kreiskommandature. Spremi se.

Kuda ćete ga? — pita žena. Oni ništa, samo me žurkaju.

Videće — kaže tumač.

Toliko me rastrojili da se ni sa familijom nisam pozdravio, ni cipele ušnirao, samo sam, sećam se,

neke uzice i drangulije iz džepa u džep premeštao i nešto bulazio. Julijana mi posle kaže da sam jednako pitao: Zašto, bre, ljudi, zašto?

Odvezoše me u Kreiskommandaturu, provedoše kroz neakve silne ko tunele, nikad ih toliko na gomili nisam video, osim ovde, u istražnom Münchenskom, gurnuše me kroz neka debela vrata i zaključaše.

Soba mala, sobičak. Disati ne možeš. Prozora nema. Neka rupa, od odžaka valjda, pa i ona premrežena. Zidovi okrečeni belo. Od nameštaja Schreibtisch i dve stolice, od kojih jedna bez naslona. Lampa u mozak bije. A na zidu slika njihovog guravog Hitlera, ispod koje piše: Ein Volk, ein Reich, ein Führer!

Sedoh na stolicu bez naslona. Ne bih odmah da ih rasrdim, ona druga je, biće, za koga važnijeg. Uzeh da razmišljam o svom stanju. Da je dobro — nije. Kakvo dobro možeš očekivati od fašističkog zlotvora? Dakle — zlo je. Priveli me da me propitaju — takvi im Vorschriften — a onda pravac u logor. A ti su im Vorschriften, ili propisi, još uvek isti, neka se zna. I ovde, u Münchenu, jednako me propitali, muka me od pitanja uhvatila, a onda — na robiju. Mogli su to odmah da urade. Da se ne mučimo. I Kreiskommandatura me je odmah mogla u žice. Ali propisi su propisi. Ne bi vam Nemač preko Vorschrifta da ga ubiješ.

Smislio, naravno, nisam ništa. Nisam mislilac kao Sokrat. Izgledalo mi je kao da skupljam vodu rešetkom. Ko bi mi verovao da kažem: neću pričati? Da im kažem da odlazim iz varoši, rekli bi, pričaćeš tamo gde ideš. Jedino bih, možda, mogao da izmolim da mi ženu ne diraju. A već Andra je dete, ništa nije upamtio. Valjda će biti ljudi za toliko.

Posle pola sata evo ga onaj tumač sa oficirom.

Ovo ti je Herr Hauptmann Frost. On će te sada propitivati, a ti pazi šta ćeš reći.

Šta ja imam da kažem — velim — kad ni o čemu pojma nemam?

A to sam ja, da znate, slučajno rekao, nisam znao šta bi drugo. Ali mi već i dok sam govorio u pamet dođe, kako bi bilo da ja dem u zube uzmem. Ili, bolje da se razumemo, da se sam kormila prihvatim. Šta me košta? Crnje mi ne može biti. A ovako, sa srećom, mogao bih se samo sa ćuškama provući.

Wie heist du? — pita oficir, tumač prevodi a nešto i sam razaznajem. — Kako se zoveš?

Andrija A. Gavrilović, Herr Hauptmann.

So.

Nudi me cigarom. Kao drug Ozren sada.

Uzmem je. Možda mi je poslednja.

Ti si spasilac?

Bio sam, Herr Hauptmann, ali me otpustili.

So. Und warum hat man Sie entlassen?

Rekoh da sam otpušten jer nije bilo slučajeva. Niko se nije davio.

So? A zašto, warum nije bilo?

Takva voda, Herr Hauptmann, nikakva. Ustrana bara, a ne voda.

Slušaj, magarče — veli tumač — nemački se oficiri ne dave u usranim barama!

Ja i nisam kazao da se dave — navodim ja vodu na svoj mlin.

Was sagt er?

Gar nicht, Herr Hauptmann! — prevodi tumač, vadi me.

Heute nacht — pita kapetan, po njihovom Hauptmann — du warst also nicht im Dienst? A to je hteo da zna da li ni sinoć nisam bio na službi.

Nein, Herr Hauptmann.

So? Und was, zum Teufel, hast du mitten in der Nacht am Ufer gemacht?

Kojeg si đavola — prevodi tumač — noću na obali radio?

Odgovorih da sam se šetao, luft vatao. Ich bin spazierengegangen.

Luft schnappen — objašnjava tumač.

So. Und was geschah dann? I šta se onda desilo?

Stegnem srce i gospodina Kreiskommandanta, ma koliko mi kao prvi i jedini slučaj za srce prirastao, ponovo u reku gurnem:

Ništa — velim. — Ništa se nije desilo. Kad sam se našpacirao, vratio sam se kući.

Šta to pričaš, čoveče? — dreknu tumač.

Šta se desilo pričam.

A Herr Standartenführer?

Kakav Führer?

Pukovnik kojeg si iz vode izvukao, mamlaze? Gospodin Erich von Rüdter?

Nikoga ja iz vode nisam izvukao. Nemam ja o tome nikakvog pojma.

Was hat er gesagt? — pita kapetan.

Tumač poče da prevodi, pa stade, ne zna kako će. Šta se tu sad taj dronjak previja, mislim, ta Švaba samo to i želi da čuje.

Slušaj, Gavriloviću — poče opet tumač — ja to ovome nisam smeo da prevedem. Kazao sam da si još zbunjen i da ne možeš svega da se setiš.

Kao još te šok drži... A ti se sad saberi, za tvoje ti dobro kažem. Ispričaj
lepo kako si čoveka spasao, jer ako izvrdavaš, pomisliće da se sa
partizanima domundavaš. Sa ovim nema šale, gori je od kuge.

Za to vreme taj Frost repetira:

Was hat er gesagt? Pa opet, was hat er gesagt?!

Nemam ja ništa da pričam. — Partizani me nisu prepali. Znaće Švabe da
sa njima nemam ništa, nego neću da im pukovnika, a to vam je
esesovski Standartenführer, izlažem olajavanju.

Ljudski ti kažem da se ne izmotavaš!

Ne izmotavam se. Istinu govorim. Nikoga nisam izvukao. Nikad u svom
veku. Ni video nisam davljenika, okrom oca, a nekmoli ga spasao. Takva
voda ovde. I kamen u njoj pliva.

Was sagt er?

I polako, zamuckujući, prevede reč po reč. Na kapetanovom licu ni žilica
se ne pomače. Sedi čovek i bulji u mene. Sad će, mislim, reći ono svoje
„So“, častiće me možda još kojom cigarom, i vratiti kući da i dalje radim
na plaži. On, stvarno, reče „So“, al' se, namesto svega ostalog, naže
preko stola, ni sa stolicom se nije rastavio, pa me opauči šakom preko
usta, sav mi cigar zdrobi.

A to sa cigarama je kod mene uvek bilo nekako šantavo. Ne pamtim da sam ikada ijednu ko čovek dopušio. Uvek mi je iz usta izbiju, ili me tako govorom zapletu da i zaboravim da vučem. Na pola mi se ugasi. A ni dobijao ih nisam kao drugi ljudi, iz dobrote. Uvek su tražili da ih odradim. Kulman mi je cigaru davao i uzimao prema stanju Zapisnika. Drug Ozren mi je, neću dušu da grešim, nikad nije otimao. Jednom samo, mnogo sam ga bio naždrao što zemlji neću da pomognem do reparacije da dođe, iz ruke mi paklo istrže i svega ga nogama izgazi. I tebe bi da mogu, veli.

Kapetanova ćuška me toliko smuti da se okrenem tumaču i zapitam na nemačkom:

Was sagt er?

Kraj sve muke tumač se nasmeja.

Ako nisi ti, ko je Standartenführera spasao?

Ja ne znam da se topio.

Znaš ti, znaš, nego se praviš. Samo se pitam zašto. Šta ti to treba?

Znam ja šta mi treba, mislim, a tumaču kažem: Ako se topio, mora da ga je neko drugi izvadio, pa toga tražite, a gospodinu kapetanu možeš reći da ja tako nešto neću priznati, pa u meni boga ubili.

I ubili su, gospodo drugovi, ubili.

Ono što su sa mnom radili posle smrti mog dobrotvora Geheimer Commerzienrata Herr Grubera, nije ništa. I ovde su me s početka malko ćuškali i grurali, ali da niko ne vidi i na brzinu. Jedan mi je pristav nogu tako dušmanski nagazio da sam nedelju dana ćopao. Ali to je, rekoše, bilo privatno, a ne službeno. Entschuldigen Sie bitte. Dobićete procentualnu odštetu. Entschädigung. Sve to nije ni prine-ti Frostu i njegovom načinu. Ali ja sam izdržao. Ni reči o svom davljeniku nisam izustio. Jedino sam slabo vodu držo, a to mi je ostalo od kako sam se na krivoj steni strovalio vršeći dužnost u vezi sa samou-bistvom na mojoj teritoriji. Nisam, Herr Hauptmann, pa nisam. Pomoglo mi što sam znao da me ne biju izistinski, to jest i ako su to bile batine, i to poteške, nisu me bili što me mrze, nego da se uvere. Čisto administrativna stvar. Zato sam stalno ponavljao, izdrži Andrija još malo, još samo dve-tri pesnice, pa će odustati i poslati te kući. A možda će ti i cigare dati, entschuldigen Sie bitte, i na plažu te vratiti. So.

Ni kad su doveli lekara da vidi jesam li pametan, ni onda nisam popustio. Entschuldigung Sie bitte, ja ništa nemam pojma, niti sam koga spasao.

Kako počеше, tako i prestadoše. Umiše me i očešljaše. Ništa se na meni nije poznavalo. Stručnjaci, vidi se. Sad će, mislim, najpre cigare, pa entschuldigen Sie bitte, i onda u auto, pa kući.

Kad ništa, vrata se otvoriše i na njima, šta velite ko? Moj slučaj u paradnoj uniformi. Sija se kao da je sidolom isfiksiran. Iz njega bije

kolonjska. O revere obesio kolajne. Smeje se i ruku mi u ruku uvaljuje. Šta ću, kud ću? Kako prvom slučaju ruku da uskratim? Prometnu mi se, doduše, kroz glavu da to oni mene kušaju, ali dockan. Već sam mu drmo ruku, smejo se, za zdravlje raspitivao. Tumač zadihano prevodi. Laknulo i njemu.

Kako je gospodin pukovnik? Je li mu voda mnogo naškodila? Da ga prilikom vađenja nisam povredio? Trudio sam se, znam posao, ali tu garancije nema. U onoj brzini, i još noću. A talasi kao bregovi. Jedva se izvukosmo. Neka bog poživi mesečinu. Da je bila gustina, zlo i naopako. Ako nešto nije bilo kako valja, entschuldigen Sie bitte. To je Zugabe uz posao. I sve tako. Da se zaustavim ne mogu. Meljem kao radio.

A on samo:

Gut, gut! Nur keine Aufregung! Es ist alles gut, es ist alles in bester Ordnung!

Dobro je, kažem sebi, kad je sve u ordnungu, pa sa mnom šta bude.

A bilo je što ni u snu nisam mogao da zamislim.

Čim pukovnik iziđe, navališe na mene. Najedared, sasvim drugi ljudi. Opet nude cigare. Svaku uzimam i mećem na stranu. Nikad se ne zna kad će mi je iz zuba iščupati. Skakuću oko mene kao da sam sreski načelnik. A ponajviše se uzmuvaio onaj skot Frost. Stalno se nešto izvinjava. Das Missverständnis, veli, nesporazum. Entschuldigen Sie bitte.

U redu, more, mislim, samo mi se ne primiči sa tim šakama. Pamtiću ih dok sam živ. U međuvremenu me glatko obrijaše, u crno dvoredno odenuše, i cipele mi nove novcijate nazuše. Ne može se, vele, na Empfang dronjav. Ispadoh neki viši činovnik. Ni na venčanju nisam takav izgledao. A onda, nećete mi verovati, staše da me puderišu i šminkaju. Šta to radite, ljudi, nisam peder da se mažem. Mora se, objasni tumač, doći će štampa, slikaće, pa moramo da ti uteramo malo krvi u obraze. Niste, kažem, morali ni da mi je isterujete. Kriv sam, smatra tumač, što sam se kao panj držao. Jednako zapitkuje što sam ćutao i dozvolio se, što im odmah istinu nisam rekao.

Šta ga ja znam, onako.

Ne može biti baš onako.

Nije mi do hvale bilo.

Ti to, znači, iz skromnodušja?

Iz toga.

Nisi ti čitav, majke mi.

Opet me povedoše niz hodnike i tunele. I sve fino. Molim ovuda, molim onuda. Hier entlang bitte, hier hinein bitte. Bitte links, bitte rechts. Do vrata nekih dođosmo. Krila golema kao na crkvenoj lađi. Podoficir ispred vrata lupa petama i seče:

Ihren Hut bitte!

Dam mu šešir, nije moj. Šta li će biti? Gledao sam u bioskopu kako svet ulazi u dvorane, pa na vratima ostavlja šešire, ali unutra se igralo. Ja da igram ne znam, u svom veku nisam igrao. Ni kolo. A opet, ni mesto nije. Nije crkvena porta o slavi nego Kreiskommandatur.

Unutra puno ko oko. Sveta, da ne mogu razabrati ko je šta. Sobetina pukla kao sokolana, krcata civilima i uniformama. Uglavnom Nemci, ali bilo je i naših. SDS, mislim. Srpska državna straža (gospodina đenerala Milana Nedića, počivšeg domaćeg izroda). U prolazu poznam predsednika opštine i još nekolicinu iz čaršije. Sve glave. Pljeskaju. Ja prolazim, a oni pljeskaju. Raspitujem se kod tumača kome? Tebi čoveče, kaže on. Zašto meni, ko sam ja? He-roj, ti si sada heroj. Tura mi čašu u ruku, pa me gura prema mom davljeniku, koji takođe drži takvu čašu. A i drugi su držali. Pilo se na angro.

Moram sada otvoreno da izjavim da se živo sećam samo početka ovog vašara, a šta je posle bilo, jedva pamtim. Pilo se dušmanski. Ja nevičan konjaku, prazan stomak, malo spavao tih dana, a i batine me dodrale, pa mi se na kraju sve u glavi smutilo. Nemam podatke kako sam se obreo u hangaru, na krevetu. Kazaću jedino što je garantovano, a za psovke i nerodoljubno ponašanje molim da mi se odbije na račun alkohola i opšte pomutnje povodom mog prvog davljenja.

Moj gospodin pukovnik je podigao čašu i održao govor. Dostavljam vam

ga iz novina. One su mi, pored diplome, sve što sam od imovine iz zemlje izneo. Evo:

Dame i gospodo, ovu čašu dižem za pobjedu Velikonemačkog Rajha, za njegovog vođu Adolfa Hitlera, za mog spasioca, gospodina Andreasa Gavrilovica i za prijateljstvo između naša dva naroda! Držim, dame i gospodo, da ću izazvati vaše odobravanje ako kažem da postupak ovog dobrog i srčanog čoveka ne treba tumačiti samo kao puki akt humanosti, a još manje kao delo izvršeno po službenoj dužnosti, jer on tada i nije bio u službi, već kao još jedan javan izraz uvažavanja što ga žitelji ovog lepog grada gaje prema pobedonosnom nemačkom narodu, njegovom Vođi i njegovoj slavnoj Armiji!

More, mislim ja za sebe, ja imam tebi da budem zahvalan, ni do groba ne mogu da ti se odužim za davljenje. Biće da sam pri tom nešto mrmljao, te me tumač upita šta je, da nemam šta protiv. Kakvi, velim, važno je da ne biju, i onda mu ispričam za svoju dogrobnju zahvalnost. A gad brže bolje to glasno prevede. Ljudi opet zapljeskaše. Neki izvadili sveske pa zapisuju. Gde je Andraš da me sad vidi?

Gospodin pukovnik nastavlja, a tumač jednako prevodi:

Vidite, gospodo, koliko sam u pravu bio kad sam tvrdio da mi ovaj narod ne razumemo i da o njemu nepravедno sudimo! Ne može se jedan narod proce-njivati prema postupcima nekolicine fanatičnih boljševičkih bandita! Mi o njemu moramo misliti prema njegovim autentičnim uzorcima, u koje moj spasilac, g. Andreas Gavrilović, nesumnjivo spada,

jer ja sam, moje dame i gospodo, duboko ubeđen da, dok me je spasavao, on u meni nije video običnu, u nevolju zapalu jedinku, već simbol nemačke nacije i njene svetske misije, pa ma takvo osećanje, s obzirom na nedostatak obrazovanja, i ne bi umeo rečima izraziti.

Žurno dodam: Ja sam to više po savesti.

A g. pukovnik će, typisch slawisch, diese Formulierung! I produži da priča, ali ja se više stvarno ne sećam o čemu. Piće mi već u glavu udarilo, počeo se malko gubiti. U novinama nema o tome ništa, ima samo početak govora, ali možete pitati ondašnjeg predsednika opštine, ako je živ.

Sećam se jedino da on posle govorancije krete po sali. To me zabrinu pa pođoh za njim. On, ja, pa tumač sa flašom. Iz vida Slučaj ne ispuštam. Brinem.

Mnogo mi se taj nešto raspričao. Posle davljenja pri-leći treba dok se telo u stanje ne vrati.

Ne valja mu posao — kažem tumaču. — Pluća mu još rovita. Voda ih isprala i sve mu unutra došlo tanko kao flispapir. A on vidi, usta ne preklapa, samo melje!

Tumač — ništa, nego mi u šaku gura novu čašu.

A pametan je čovek, trebalo bi da zna i da se pričuva. Kakva vajda što

sam ga spasao ako mi sad umre?

Pij! — veli tumač.

Što mu ne kažeš da umukne?

Samo pij, stari. I ne brini. Jak je taj kao bivo.

Nema pred vodom jakog. Svi smo mi pred vodom ovolicni!

Onda smo se uslikavali, toga se dobro sećam. Najpre ja sam. Pa Slučaj sam. Pa zajedno, bratski. Zatim u raznim pozama. Gde se grlimo. Kako se rukujemo. Onda ja nazdravljam njemu. Pa on nazdravlja meni. Izbliza i poizdalje. Spređa i pobočke. Nikad se u životu nisam toliko slikao. Jedva sam izdržao. A dok smo se uslikavali, svi viču: kaži nešto, Andrija, kaži nešto!

Šta da kažem?

Bilo šta! — vele.

Pitajte, ljudi, pa ću reći.

Onda me jedan sa aparatom oko vrata upita od kada sam spasilac, ili tako nešto, ne pamtim, i ja pomislim da je vreme preći na stvar koja me peče:

Bio sam — kažem — ali više nisam. Oterali me zbog nesposobnosti, pogibeljne nesposobnosti. Komisija. Jedan s cvikerima i drugi s brkovima. Imam i napismeno. Nisam imao slučaja, a kriza. Budžeti skresani. Izbeglica ko skakavaca. A leševi doplivavaju. Plaže zamandalili. Zaraza, kažu. Kakva zaraza? Otkad je klanje zarazno? Nije to, gospodo, kolera. A oni meni, marš napolje. Posle toliko godina sa diplomom pod staklom. Imao sam i uniformu sa dugmadima od mesinga. Kao đeneral. Svako poštovanje. Nema kod mene. Samo neka se pojavim. Ordnung mora da postojava. I prema svakom jednako. Ni po babu, ni po stričevima. So. Ali šta vredi. Do gospodina pukovnika nisam imao slučaja. Nesreća. Dosta je bilo i okupacija . . .

Pij, Andrija! — ćuška me tumač.

A godine prolaze. Niko ništa. Kod Zembe i tri mesečno. Direktori novčanih zavoda. Grosisti. Sama gospoda. Pisao sam i žalbe. Nije pomoglo. Sami vidite stanje. Snovi me načisto satrli. Po celu noć se po vodi sa vampirima nosim. A na suvu, danju, mer-kam. Došlo mi da nekog gurnem, pa da ga posle izvadim, nekog domaćeg izroda . . .

Pij, Andrija!

Šabana sam hteo. Znate Šabana? Urme i baklave. Računam, Turčin. Ali kad ga izvadim, on je opet Turčin. U vodu potopljen nije ni hrišćanin ni grosista. Ništa. Nema od toga vajde. Ruke se čoveku odviknu, a mozak više na taj talas ne radi. Sve se u spasiocu raštимуje. A Komisija mene zbog Koleta. Znate Koleta? Došao jedan sa cvikerima. Opasnik. Fašist ...

Pij, čoveče, uvrediće se g. pukovnik! - navaljuje tumač, sav se zacenio.

Ne odbijam. Za g. pukovnika sve. Iako se zna ko je. Spasilac je, međutim, kao lekar. I tvora bi morao da leči ...

O Komisiji si hteo — vraća me tumač.

Znam. Meni ne moraš reći. Dovde mi je. Samo sam imao maler. Žica mi se od čakije oko nogu ... Ja sam je i izumeo. Kome će, nego izumitelju? Dvostruka, inače. Radi na formu . . . Nije mi se dalo, gospodo. Izmarširali me. Posle petnaest godina u vladinoj službi i sa diplomom pod staklom.

Možete zapisati, gospodo — prekida me tumač — da će gospodin Andrija Gavrilović, po izričitom naređenju pukovnika von Rühтера, biti vraćen u službu.

Tek sad vidim da oni oko mene sve zapisuju, slikaju i zapisuju, pa raspalim da sve dokraja objasnim. Naročito jednome koji je iz Beograda došao i kojeg mi predstaviše kao Fedora Njegovana. Odmah ga pitam je li kakav rođak preduzimaču g. Konstantinu, za kojeg sam radio pre nego što sam se odao spasavanju davljenika.

Jeste, veli.

Kako je stari?

Dobro — veli on. — Mrtav je.

Kakvo crno dobro? Šta mu bilo?

Pao je u kreč.

Da sam ja bio tamo, počnem, ali tumač ne da.

Pričaj bolje kako si radio.

Šta sam radio? Nisam ni radio. Kako da radim bez slučaja? A jebena se žica oko nogu zapetljala. Pa besparica. Okupacija. Jebeni leševi. Naši se svuda povlače. Maler za malerom. Bio me taj maler još i kod počivšeg gazda Konstantina. Cigla na nogu, to je bilo redovno. Kakav je to čovek bio! Nema takvog danas. Barabar sa nama. Pije po duluminu na dan i psuje boga . . .

Pij, Andrija!

A slučaja nigde. Nema lekar bez bolesnik, kaže moj Andraš. Znaće Andraš sa reke? Nema ni grobar dok neko ne premre. A on mora da se čuva. Upalu će da navuče, pa šta smo onda uradili? Ja sam bio grobar kada je harala španjolska ... Na pluća udarala kao burgija. Samo buši. Z-z-z-z-z-z . . . Daj, sipaj, nije svaki dan davljenje. Gospodin pukovnik mi razbio maler. Sad će valjda da krene. Ima toliko Švaba na plaži . . .

Tumača spopade kašalj.

Ali ja nisam takav. Nisam žlica. Mogao sam i ja imati davljenika Srbina da sam hteo. Jednog nisam pustio da skoči. Nisam, dakle, samo na sebe gledao. Posle mi se zavezala voda od udarca. A tramvajdžija se nije obazirao, nije sišao da mu ne da. Puca mu kaiš. Gazi sve što je na šinama. Ko nemački tenk.

Ljudi su pogani. Zar je ovo Srbija? Ovo je kupleraj, gospodo ...

Šta je bilo sa tim snovima? — pita tumač.

Navikao sam na njih. So. Pogotovu što ih sutra obavezno na plaži sretnem. Te iste, žive i zdrave. Ljudi se i u kreću dave. Krečana dva sa dva, a oni uspeju da se utope. A u mojoj reci niko. Ima li tu boga, gospodo? Molim? Pitajte samo, sve ću po duši da kažem . . .

Novinari pitaju, ja odgovaram pametno. U glavi mi se muti, slab sam na piću, ali se držim, svaku reč na kantar merim.

Iako sam bio otpušten, ja sam se osećao odgovornim za tu plažu, gospodo, a ne kao naši ministri koji su prvi klisnuli kad se narod davio. Ljudsku službu ne čini uniforma, gospodo. Jeste, i noću sam nadzi-ravao. Ima takvih budala koje se i noću kupaju. Dabome da ne mislim na gospodina pukovnika. On se, kažu, nije kupao nego i on nadziravao. Neću da ulazim. Jesam li čuo kakav pucanj? Ne, nisam čuo nikakav pucanj. (Ovo za pucanje nisu u novine zapisali, ne znam zašto.) Čuo sam

samo Herr Obersta kako doziva. Ganz so. Da, smesta sam intervenisao. Ne, nisam se plašio. To je moj posao, nicht war? Voda je moj elemenat. Kao što je pukovnikov elemenat rat. Bojao sam se jedino za njega. Hoće li izdržati dok ne pritekнем. Jawohl, bilo je talasa. Nein, nisu bili preterani. Tako do između pola metra i niže. Ne, nije bilo oluje. Ali, tamo je vir i velika dubina. Sehr gefährlich. Da, Herr Oberst se dobro držao. Dobra plivačka škola, vidi se. Nein, nije. Nije bio onesvešćen. Bio je sasvim pametan. Iako nije znao mnogo za sebe. Mnogo mi se našao pri izvlačenju. Bila je teška borba, meine Herren. Stihija i Srbin. Vodena i ljudska masa. Je l' bio ranjen? Ne, nije ranjen. (I ovo nisu stavili u novine, nisam pročitao.) Jawohl, gospodo, nein, gospodo, jawohl, nein . . .

Sad moram nešto da ispravim i da se mnogo izvinim. Starost me pritiska, pamćenje otkazuje. Ovako lepo odgovarao sam ja, u stvari, u početku a posle je došlo moje baljezganje o slučajevima, španjolskoj čakiji i fašistima. Sad vidim, da tumača nije bilo, gadno bih se uplatko. Možda bih na kraju krajeva i u logoru završio. On me izvadio ćuškanjem i kašljanjem. Ali on je, u drugu ruku, i kriv što sam u takvo bulazno stanje došao. Stalno me nutko pićem. Ja na piću slab, i tako. Ali baš to što sam govorio otkriva moju dušu i posvedočuje da sam patriot, a ne govno i kolaboracionistički izrod. Možete pitati sve prisutne tome balu, ako su još živi, jer su i oni svi bili govna i izrodi.

Najzad se sasvim izgubim. Toliko sam se naljosko da za sebe nisam znao. Wie ein Schwein! Probudio sam se u hangaru tek sutradan i od Julijane čuo da su me ko vreću iz automobila na šljunak istovarili.

A ko se, gospodo drugovi, ne bi napio? Moram priznati da sam toga dana bio srećan. Da ne preterujemo, bio je možda to jedan od najsrećnijih dana u mom životu, premda to i nije teško gde takvih dana nije navala. Sad ne kažem, i ja bih više voleo da sam spasao našeg čoveka, ponajviše partizana (ali da ne bude bombaš i dinamitaš, ti su mi dušu pojeli, zbog njih mi po triput na godinu plažu zabravljali), pa makar i ne bio tako čuven kao pukovnik von Rüdiger. Jer taj je, po drugu Ozrenu, bio tako čuven da je ušao i u nirnberšku knjigu, iako samo sitnim slovima. Dobro. To je jasno. Ali nije moje da biram. Nije to trgovina, sve ti na tezi, pa biraj. Ni lekar bolnike ne bira. Ni grobar pokojnike. Ni ja ne mogu davljenike po volji birati. Ovog hoću — ovaj u obzir ne dolazi. Kako bi to izgledalo? Čovek, sve i da hoće, nema kad da računa. Skače, pa tek posle vidi zašta je skočio. Mogao bih tako, da ne znam, i samog đavola za rep izvući. Kneza repatog. Pa je 1' bi bio kriv? Stoga je to što sam izvukao baš Švabu, jedna situacija, i ništa više. Ustrana, svakojako, nema zbora, ako se uzme kako su nam oni četiri godine mater ... a ponajviše što sam baš zarad nje i postao kolaborant i izrod.

A ovo je isto, samo na pametan način, kazao i Sokrat. Uzmite pa vidite. Uzmite pa pročitajte bar vi, kad ovde niko nije hteo. Vele, nije u korespondenciji sa slučajem. Tako dr Hamm. A dr Kulman, bolje da si ga čitao pre nego što si ubio, sada možeš da ga zaboraviš. Drug Ozren nije ništa rekao, samo je pitao je li to neki emigrant i gde stanuje ako jeste. Evo šta je Grk Sokrat tim povodom izjavio:

"Ovako stoji stvar, građani atinski, uistini: gde se god ko sam postavi i

gde proceni da je najbolje, ili gde ga zapovednik odredi, tu, izgleda mi, treba i da ostaje i da se izlaže opasnosti, ne pazeći ni na smrt i ni na šta drugo nego na sramotu ... Ja bih na primer strašno uradio, građani atinski, da sam se sada, kad mi je bog naredio, kako sam pomislio i razumeo, prepao smrti ili čega drugog, pa ostavio svoje mesto."

To jest, da nisam u vodu skočio i čoveka spasao kada mi je zapovedeno da spašavam, ne da biram kada ću i kad neću svoju službu vršiti.

I još Sokrat kaže: „Ali tada sam ja, ne rečju, nego delom ponovo pokazao da meni, ako to nije suviše grubo reći, nimalo nije stalo do smrti, i da mi je stalo samo da ne radim ništa nepravedno ni bezbožno."

Tako i ja. A vi ćete suditi.

Jer, što se tiče toga da u šumu nisam otišao, to nije bila optužba, ali je bilo prekonosiranja. Kao, Nemce si mogao da služiš, a narod nisi. Ja sam, međutim, baš narod služio, samo ne u ukupnosti nego pojedinačno. Kako je ko u nevolju na reci zapadao. A što nije bilo potrebe, nisam ja kriv. Kriva je voda.

Što se tiče da sam govorio u korist Nemaca — nisam. Koliko je Sokrat — toliko i ja. A on za to veli: „Za svedoke zovem mnoge od vas i molim vas da obavestite jedni druge i da kažete koliko vas je čulo moje razgovore. Ima vas mnogo takvih. Izveštavajte, dakle, jedni druge je li ko od vas ikada čuo, ili malo ili mnogo, da sam o takvim stvarima razgovarao." Za mene možete pitati i Andraša i Zembu i tolike druge iz varoši. Mrzeo sam

Nemce ko skotove. Dok su u uniformi. Kad dođu kod mene da se kupaju, nisam ih mogao mrzeti, pa da me sad stre-ljate. Kako da mrzim kupaća koji mi je dat na čuvanje? Tako su me valjda i čuli da govorim lepo za pukovnika von Rühtera, pa zaključili brzo: taj se slizo, taj voli Nemce. Za pukovnika jesam lepo govorio, ali on za mene nije bio Nemač nego moj prvi i jedini slučaj. Grditi ga bilo bi što i psovati božji dar.

Toliko o Sokratu i meni.

V

Idućeg jutra, zorom, dignem se i pohitam na železničku stanicu. Novine nam stizale vozom iz Beograda, a ja, razumećete, u kakvom sam stanju bio, nisam mogao iščekati da ih po kioscima i trafikama porazdele, nego sam odmah hteo da vidim šta se za mene piše.

A na stanici, psi — ne može. Željezničare znam sa plaže, neke sam i na počekovinu u kabine puštao, a sad oni meni — ne može, čekaj gde svi čekaju. Objašnjavam, ne pomaže. Sami ih, međutim, čitaju. Brlju piju na službi, listaju novine i domundavaju se. Molim da mi bar kažu ima li šta za mene. Neće ni to. Brecaju se, idi u trafiku pa traži. Gubi se, zar ne vidiš da smo u poslu? A rakičinu ljušte i bistre politiku. To im je sav posao. Marva!

Dobro! — kažem. — Doći ćete vi na moju vodu.

Pre bi se u govnama kupao! — otresa se jedan.

Upamtim ga i odem do prve trafike. Jedva dočekam da je otvore i kupim novine. . "Novo vreme" se zvale. Golemi listovi, i bilo ih samo četiri, osim za pravoslavne praznike. Razlistavaju se u rukama. Onako uzrujan jedva se sa njima nosim. Na prvoj strani ništa. To sam i očekivao. Čitam samo da što ne promakne. Nikad se kod novina ne zna. I najglavniju stvar za narod umeju da ture tako da je ne možeš naći da red po red čitaš. Zbog alarmovanja, kažu. U redu, ali mene nećete za nos vući.

Ministar Gebels o neizbežnosti ovog rata. Trta-vrta!

Musolinijev proglas Italijanima.

Nastavlja se napredovanje nemačko-rumunjskih trupa severozapadno od Jašija. Taj bi im naslov, mislim, odličan bio da je hiljadu devetsto četrdeset prva i da su zaratili u Rumuniji. Ovako dođe malko kilav.

Boljševici streljali 200 Ukrajinaca. Bog da im dušu prosti, ni mi svi nismo na broju.

Na putu koji vodi krajnjoj pobedi. Lakat!

Invazija na Zapadu naišla na snažnu odbranu.

Predsednik vlade Nedić povodom početka invazije. Šta se taj meša? Ne moramo baš u svakoj evropskoj papazjaniji biti mirođija!

Konačni rezultati izbora u Irskoj. (Ja sam uvek glasao radikale, samo jednom Jenesu.)

Viktor Emanuel abdikovao. Aufviedersehn!

General Alesander sabotira zaštitu Rima. I sve takve gluposti.

Na drugoj strani još gore:

Invazija na zapovest Moskve, varvari u Rimu, Angloamerikanci bacili svoju poslednju kartu — ko da je rat ajnc! — apel Maršala Petena francuskom narodu, u pitanju je biti ili ne biti Evrope, oni nikada neće proći, Staljin cenzuriše poslednji Čerčilov govor, von Vajseker ostaje na položaju, ogorčenje Francuza protivu invazionista, žrtve angloameričkog terora, mi ćemo ovo vreme izdržati i na kraju pobediti, rekao je vođa Rajha, mnogobrojne padobranske trupe najvećim delom uništene, žestoke borbe oko grada Bajia — NIŠTA!

Ja se prepadnem. Pogotovu što me ni na trećoj strani nema. Sve nešto nerazborno o crnoj berzi, o banditima po šumama, o posle-dicama bombardovanja Beograda na Uskrs, o nekom gutaču međunarodnog stakla, o aresto-vanjima, trice i kućine. Sve same trice i kućine. Za mene ni slovca. Fašisti, mislim, majku im jebem! Pa ih sada vadi iz vode! Majka

ih ni na hvala nije naučila!

Tek se na četvrtoj strani ugledah. Članak preko cele strane: NEMAČKOG OFICIRA SPASAO SRPSKI GRAĐANIN. Slika mi skoro ko glava. Ona glavna, a bilo i manjih u pozama. Malko zamrljana, ali za raspoznavanje. Ispod piše: SPASILAC STANDARTENFÜHRERA SS ERICHA VON RÜCHTERA — GOSPODIN ANDRIJA GAVRILOVIĆ, NADZORNIK JUŽNE PLAZE U G.

Gospodin! Gospodin spasilac! Andrija Gavrilović, gospodin spasilac pukovnika von Rü-chtera. Magla mi se preko očiju navuče, jedva slova raspoznajem. Gde mi je sad majka da me vidi? Ali Andraš, Zemba i Julijana će videti. I mali Andrija. Ceo grad će morati da prizna. Ne tražim ja spomenik, samo čovečanski odnos. I da se zna ko je šta.

A onda me luda misao potrese, po njoj se najbolje vidi moje stanje, a šta ako sam samo u ovim novinama, a u drugim primercima me nema? Umesto mene opet crna berza, iskrccavanje, ubijanje Ukrajinaca i međunarodno gutanje stakla? Znao sam, razume se, da ima beogradsko izdanje i ono za unutrašnjost, a mi smo zbog blizine dobijali beogradsko. Možda me u izdanju za unutrašnjost nema, kao nisam važan za svu zemlju nego samo za beogradsko područje. Tako sam što i smeo misliti. Ali da sumnjam kako me nema u svim novinama beogradskog izdanja, nego samo u ovom ili onom broju, svakom desetom ili čak dvadesetom, moralo je biti sasvim izvan pameti. Vratim se i kupim deset komada. Prised-nem na trotoar, ljudi me gledaju, otvaram ih redom, svih deset. I u svakom me broju ima. Dabome. I svuda slike. Velika i nekoliko manjih.

Ja i Slučaj. Samo ja. Sam Slučaj. Rukujemo se. On nazdravlja meni, ja njemu. Negde sam bolji, negde gori. Od štampe zavisi. Svuda, međutim, voštan. Valjda od one šminke. Nisam smeo da se dopustim. Ali ko me pitao?

Otrčim kući. I ženi će biti milo. Nešto od mog ugleda i na nju će pasti. Nije šala biti zakonita žena nekome čija slika u novinama izlazi. Dođeš nekako u red sa ministrima i vladikama. A kad se jednom u novine uvališ, posle to samo ide, prosto te prešampavaju. Tako sam ja bar zaključio. Slike uvek iste. Čovek stari, slika ne stari. Umreš u osamdesetoj, a slika ti izađe iz dvadesete, čovek bi pomislio da si u dvadesetoj umro. Takav je običaj. Jeste Julijana, mislim dok žurim, niko ti više ne može reći da si žena onog smetenjaka Andrije, što se predstavljao kao spasilac davljenika, a još nikoga iz vode nije izvadio. Mo-raće reći, to je Julijana onoga što je spasio nemačkog pukovnika von Rühтера. Onog što u novinama izlazi.

Trčim, pa stanem. Ne mogu iščekati. Na preskok čitam: nesebično rizikujući... žrtva razbesnelih talasa... posle dugotrajne i očajničke ... njegova srčanost... Nikako da uhvatim smisao, nikako da se saberem.

Još sa vrata hangara vičem:

Nemačkog oficira spasio srpski građanin!

Ona ćuti.

Jesi čula! Nemačkog oficira...

Čula sam. Ne deri se.

Kako? Pa štampu su tek sad raspakovali?

Ne znam — veli ona mrtvo. — Neko mi kroz prozor ubacio.

Znači videla si. A sliku jesi videla?

Sad bar svako može da te pozna — kaže ona.

Misliš da može? Meni se učinilo da su slike malo zamrljane. Ako misliš, mogao bi da ih tužim. Da ištem ponovo slikanje. Ne znam kako se to kaže. Misliš da ištem?

Ništa ne mislim.

Mora da su bili pijani kad su me slikali. Pijana marva! Ali mogu da pokrenem stvar. Imam u novinama čoveka. Kod strica sam mu radio. Silan čovek. Dundërin. Pao u kreč. Slava mu. Šta ti misliš?

Ona opet ništa. Tek sad opazim da je smrknuta i uplavela kao da je srčano bolesna. Od uzbuđenja sigurno.

Znam kako ti je — pomilujem je. — Uzmi kaplju valerijane pa da čitamo.

Novine su preda mnom. Uz diplomu, one su mi sada sva imovina. Tačno ću da prepisem što se na mene i pukovnika von Röchtera odnosi. A dodajem još da sam iz jednog primerka povadio sve slike i po hangaru poizlepljivao.

Dakle:

"NESEBIČNO RIZIKUJUĆI DA I SAM POSTANE ŽRTVOM RAZBESNELIH TALASA . . ."

Kakvih đavolskih talasa? — kaže žena niz nos. — I još razbesnelih?

Pa bilo ih je. Ne možeš reći da nije.

Mogu, kad nije.

Ne možeš reći da je voda bila sasvim mirna, to ne možeš da tvrdiš.

Nije, dabome da nije bila, čim teče ne može biti mirna, ali ni razbesnela nije bila.

Dobro — velim. — Bila je nemirna. I hoćeš li me pustiti da čitam?

Čitaj — kaže ona. Sedi prelomljena u struku sa velikim žilavim rukama između kolena. Natmurena kao da su joj svi čamci potonuli. Eto kakvu ženu imaš, mislim, a ne znam šta ona zna. Da znam i ja bih skrstio ruke između kolena, ne bi se nadimao kao spomenik.

»nesebično rizikujući da i sam postane žrtvom ... talasa, andrija a. gavrilović, bivši spasilac sa južne plaze u gradu g. juče je u poz-nim večernjim časovima spasao iz reke komandanta okruga, standartenführera ss, gospodina ericha von rüchtera, koji je neposredno pre toga bio meta mučkog banditskog atentata..."

Ja nisam čula nikakvu pucnjavu sa reke — kaže žena.

Ni ja, ali su prokletnici mogli da ga napadnu i nožem...

"ČIM JE ČUO DOZIVE ZA POMOĆ, NI TRENUTKA NE OKLEVAJUĆI DA SVOJ ŽI-VOT ZALOŽI ZA ŽIVOT JEDNOG NEMAČKOG OFICIRA..."

Pa ti nisi mislio da je oficir. Skakao si za grosistu kolonijala.

Ne znam šta sam mislio — odbrusim ljutito. Vređa me Julijanina ravnodušnost. — A ni važno nije. To su školovani ljudi i bolje od mene i tebe znaju kako se novine pišu.

Pa nastavim sa čitanjem: „I SPREMNO SE ODAZIVAJUĆI SVOJIM ČOVEKOLJUBIVIM NAGONIMA, ANDRIJA GAVRILOVIĆ SE BACIO U UZBURKANE TALASE I POSLE DUGOTRAJNE OČAJNIČKE BORBE SA VODENOM STIHIJOM, U KOJOJ JE, U PODJEDNAKO VISOKOM STEPENU, DO IZRAŽAJA DOŠLA I NJEGOVA SRČANOST I NJEGOVA PROFESIONALNA SPOSOBNOST, USPEO JE DA NA OBALU IZVUČE KOMANDANTA G. VON RÜCHTERA..."

A mogao sam da ga izvučem mrtvog da su ti iz šume bili veštiji.

Kamo da jesu! — zavapi žena. — Kamo da si ga mrtvog izvukao!

Zašto, pobogu? I šta je od jutros tebi?

Iziđi na zadnja vrata pa vidi.

Šta ima napolju da se gleda?

Samo ti iziđi.

Ajde da odem, po volji da joj učinim. Bolje da nisam. Da nikada onaj prag nisam prekoračio, nego na licu mesta sviso. Pokrili bi mi lice novinama, a ne da se izlaže svetu ovako.

Bio je to, poštovana gospodo drugovi, moj pas. Onaj što sam ga još kućetom iz vode izvukao. Jedini moj slučaj pre pukovnika Rühтера. Uzicom obešen o direk, a o njemu udavljenom, tabla sa natpisom:

KOLABORANT

Tada sam, kunem se, prvi put za tu reč čuo. Mislio sam najpre da je neka kućeca bolestina. Besnilo ili tako nešto. Ljudi ga ubili da zarazu ne širi. Setim se na vreme da nije odbijao vodu, penio, niti rep podvijao. Ne može, dakle, biti besnilo. A i da jeste, ubili bi ga puškom, ne bi rukama

davili. A i mene bi obavestili. Takav je red. Zatim pomislim da su ga ubila deca iz obesti. Ali ni to nije štimova-lo. Deca ne diraju pse. Ponekad jure mačke, to da, ali pse ne diraju.

Skinem ga i sahranim iza hangara, jednako razmišljajući šta bi moglo da bude, dok nisam došao do ubeđenja da je to morao učiniti neki od onih manijaka koje sam gole sa plaže terao. Ubio kuće da mi se osveti. I takvih neljudi ima. Tablu skinem. Računam, pitaću koga za onu reč, pa će mi i nesreća biti jasnija. Svakoga nisam smeo pitati. Predosećao sam da ništa dobro ne znači. Takva joj bila forma, odsečna i psovačka. Ni pomisliti, međutim, nisam mogao da je to "prodana duša, izrod i đubre", kako sam posle od ljudi i od druga Ozrena saznao, kada je bio ljut na mene, ili da je to "saradnik okupatora«, kad je drug Ozren bio bolje volje.

Odlučim da pitam Andraša. Andraš, međutim, toga dana nije svraćao. Ni cele nedelje. A već sam i uniformu bio navukao te ponovo nastupio. Sve se podesilo kako sam sanjao, a opet, zadovoljan nisam bio. Jeste, strand je bio isti, i kupači sve poznat svet, i reka je bila stara, ponovo troma i lenja, kao da je davljenjem jednog nemačkog pukovnika iscrpla svu silu, pa ipak — ništa nije bilo isto.

Najpre, deca prestala da dolaze. Čovek bi pomislio da će tek sad navaliti. Numera mi skočila. A oni — nijedno. Tek druge nedelje sretnem Koleta, onoga što se pred Komisijom lažno davio. Hteo da štukne. Ja mu preprečim put. Pitam, gde si bre Kole? Što te nema na plaži?

On krije pogled, otac mu, veli, ne da.

A što?

Boji se da se ne udavim.

Mene nešto štrecnu, zar kraj mene živog da se udavi? — Šta taj tvoj otac misli?

Ne znam. Ne da.

Biće da ti mene, Kole, lažeš.

Ne lažem, čika Andrija, majke mi.

Lažeš, Kole, lažeš!

On ne odgovori, okrete se i pobeže.

Istog dana sretnem drugog dečaka, zaboravio sam mu ime. I njega pitam što ga nema.

Tako — veli on. I gleda u noge.

Da se i tvoj otac ne boji?

Ne boji se moj otac ničeg. On nije kukavica kao neki.

Pa što te ne pušta na plažu.

Tako.

Vidiš da se boji!

Ne boji se — tresnu dečak pa se izmače — nego kaže da si ti okupatorski sluga i izdajnik srpskog naroda i da za poštene domaćine i rodoljube nije da se sa takvim govnama druže!

Zašto izdajnik? — jeknem. Ne mogu da se snađem. — Kakav sam ja crni izdajnik? Koga sam ja to izdao?

Izvadio si onog švapskog pukovnika iz vode. Eto takav! — pijunu i ode.

To je, dakle, to. Nije se reka, nije se plaža promenila. Ljudi su drukčiji. Svet se od mene otuđio, okreće leđa, prave se da me ne vide, jedva i otpozdravljaju, govore sa mnom samo službeno i kao od bede. Mnoge mi stvari najedared postadoše jasne. Među njima i ona reč. Kolaborant.

Vratim se u hangar bolestan. Sve sam jecao duž zidova. I da, umalo da zaboravim. Na putu sretnem Ostoju, bivšeg žandara, a sadašnjeg financa. U uniformi, dabome. Dodirnem kapu rukom, i ja sam bio u uniformi, a on okrete glavu i pijunu, pa ubrza hod da se što brže od mene odmakne. Nećeš, kažem, majci, nećeš me još i ti zapljuvavati. Stignem ga i uvatim za rame.

Šta je? — pita.

Šta misliš, Ostoja, kad bih ti ja kući došao, pa pljuvo po stolu gde jedeš?

Ne znam ja o čemu ti pričaš.

O tvom pljuvanju po plaži, pričam.

Pljujem po zemlji, ne pljujem po stolu.

Na ovoj zemlji ljudi jedu kao što ti jedeš na tvom stolu.

Pa šta?

Znaš li da bi mogao da ti uzmem ime?

I da ga predaš, valjda, onom tvom pukovniku?

Ne mogu sebi da dođem. — Kakvom pukovniku?

Onom što si ga iz vode izvadio i sa njim se slizao!

Jesi lud? Pa ja čoveka odonda nisam ni video!

Tako ti kažeš.

Kolaborant sam, dakle?

Ti najbolje znaš.

Raspomamim se i uhvatim ga za rever. — A šta si ti?

Financ, šta bi bio?

Financ koji radi za Nemce. I sad ti nisi kolaborant, a ja koji radim za ljude, ne pitajući šta su, ja jesam. Ja sam kolaborant, izdajnik i đubre.

Ja ne radim za Nemce, nego za opštinu, i zato što od nečega moram da živim. A ti radiš za nemačku vojsku što ti milo. Vadiš ih iz reke da bi mogli da nas ubivaju.

Zamuti mi se u glavi. On to iskoristi, gurnu me u stranu i prođe. U uniformi kao i ja. Ali nekako čist i ponosan. U hangaru, zateknem Julijanu. Kao da i ona ima groznicu. Pitam šta je.

Znaš ti, što pitaš.

Ne znam — kažem. — Ništa više ne znam.

Onda pitaj sina.

Prepadnem se. Uzmem dete da ga pripi-tam. Na oku mu masnica. Kao tuklo se. Nije, znači, strašno. Što od toga praviti pitanje. Biju se, eno, na

sve strane i odrasli. Kako neće deca kad ništa bolje ne mogu od nas da nauče. Bila se i u mirno doba, a nekmoli u ovom džumbusu. Ko će mirovati kada svuda oko tebe gruva i puca. Jedva ga nateram da prizna šta je, koliko Julijanu da zadovoljim, kad on udari u plač.

Kaže, igraju se rata. Skupe se tako i počnu da se dele na vojske. Jedan više, ja ću da budem partizan, a drugi, i ja ću da budem partizan, a treći, a ja Rus, ja ću da budem Rus. Četvrti bi da je Amerikanac ili Englez, kao Angloamerikanac. Francuzi se i Italijani nisu ni u šta brojali. A šta ću ja da budem, pita Andrija? Zna se, Nemač i domaći izdajnik. Neću da budem Nemač i domaći izdajnik, brani se dete. Neću uvek ja da budem Nemač i izdajnik! Moraš, vele oni, kako da ratujemo ako nemamo sa kim. Ali Andrija ne pristaje, hoću da sam Amerikanac ili Rus, ili ništa! Ne može, vele, svi bi da su Amerikanci ili Rusi. Moramo da imamo izdajnike, bez njih nema igre. Zašto treba izdajnika, pita Andrija, kad su tu Nemci? Nemač još i mogu da budem, ali neću izdajnik. Onda nećeš ni da se igraš! A Andrija bi da se igra, dete. Zašto, pita, bar jednom da ne bude izdajnika, nego da se svi pošteno tuku? Koga onda da bijemo kad pobedimo, pitaju deca? Ali što uvek mene, kuka moj Andrija, što samo mene? Zato, vele, što ti je otac izrod i izdajnik! Čiji otac izrod i izdajnik? Tvoj! Čiji? Tvoj! Gotova tuča. I masnica. Njih mnogo, moj Andrija sam. A i kad pristane, pa se igraju, ništa bolje ne prođe. Dok se ratuje još i kojekako, mada i tada više jure mog Andriju kao izdajnika, nego one što su Nemci, ali na kraju dignu veliku dreku, živelo oslobođenje, dole fašisti, smrt domaćim izdajnicima, pa "Nemce" samo zavežu, kao zarobljenici zaštićeni konvencijom, a u mom Andriji, koji ničim nije zaštićen, boga ubiju.

Što mi nisi rekla? — prebacim ženi.

Kako da ti kažem kad ti ne daš da se u onog tvog pukovnika dira?

Kakve veze sa tim ima moj pukovnik, i otkad je on moj? Nisam ga ja rodio.

Spasao si ga. To je isto.

Spasao sam čoveka, a ne pukovnika!

Kakav je čovek — Švaba?

Za mene nema Srba i Švaba. Ima onih koji se dave i onih koji se ne dave.

E pa, ako tako nastaviš — veli žena — i ti ćeš biti jedan od onih koji će se daviti. Videćeš kad dođu naši.

Koji naši? — pitam.

Partizani.

A čiji sam ja, majku mu? A ja, čiji sam?

Njihov — kaže žena — kolaborant.

Posle i njoj bilo žao što je takva ispala. Ne mislim, kaže, ja da si ti kolaborant, nego ti samo pričam šta drugi misle. I da to može sve da nas upropasti ako se nešto ne preokrene. Ali sada ništa. Ćuti i gleda me kao da sam već na optuženičkoj klupi. Istrčim iz kuće. Jesam li šenuo? Ne znam šta radim. U glavi drobi drobilica. Ona sa gradilišta gazda Konstantina Njegovana: kola-borant, kola-borant, kola-borant! Vidim sebe o direk u tablom oko vrata. Jezik isturio kao da se rugam. Vidim gde Andriju gađaju kamenjem. Ženu do glave ošišanu. Nularicom, sva se sija. I najednom dođem u takvo živčano stanje da odlučim, svr-šiću. U reku ću skočiti. Najpre ću uvezati noge i o vrat obesiti kamen, da se mojoj stručnosti suprotstavi. A onda ću pravo u vodu. Bar će mi dete na miru ostaviti. A ženu, ako im je stalo, neka šišaju. Kosa brzo raste. Ne raste glava.

Ako je ko kriv, ja sam. Ali zašto, zašto sam kriv? Zar što sam spasao čoveka? Taj čovek je Nemač, neprijatelj, okupator. Pa onda? U vodi je prestao da bude neprijatelj i okupator, i opet postao čovek. Voda ga očistila. Krstila. Postao davljenik, sad su njega okupirali, voda ga svog okupirala. Ni Nemač više nije. Nije ništa. Davljenik. Trska u vodi. Dobro, Andrija, možda je on i postao, tamo dole, u vodi, opet čovek, ali ti si od čoveka postao ne-čovek. Izrod, izdajnik naroda. O direk ćeš biti obešen. Jer je taj pukovnik, čim se suvog dohvatio, opet postao Nemač, neprijatelj i okupator. Nije ga voda ni očistila ni krstila. Samo ga je gorim učinila. O direk, dakle! O direk! Samo mene? Koga drugog, ti si izdajnik!

Da prekinem malo i da vam napišem šta o tome Grk Sokrat veli. Nije

baš sasvim o meni, nego izokola. Evo:

"SOKRAT: Ovamo, dakle, Melete, pa odgovori nije li ti mnogo stalo da omladina bude što bolja?

MELET: Meni bar jeste.

SOKRAT: Pa hajde kaži sada ovde pred sudijama, ko je čini boljom. Ti to svakako znaš kad vodiš brigu o njoj. Pronašao si u meni, kao što kažeš, onoga koji je kvari, pa me dovodiš pred sudije i tužiš; ali hajde pomeni i onoga ko je čini boljom, pa pokaži sudijama ko je taj! Vidiš, Melete, ti ćutiš i ne umeš ništa reći? Pa zar ti se ne čini da je to sramota i dovoljan dokaz za moju tvrdnju da ti to ni malo nije bilo na srcu? Nego reci, ko je čini boljom?

MELET: Zakoni.

SOKRAT: Ne pitam te za to, prijatelju moj, nego koji je to čovek, koji, pre svega, baš to i mora da zna — zakone?

MELET: To su ovi ovde, Sokrate, sudije.

SOKRAT: Ovi su sposobni da omladinu vaspitaju i da je boljom učine?

MELET: Svakako.

SOKRAT: Zar svi ili samo jedan od njih mogu, a drugi ne?

MELET: Svi.

SOKRAT: Tako mi Here, dobro govoriš i pominješ veliko obilje dobrih vaspitača! A šta onda? Da li je i ovi slušaoci čine boljom ili ne?

MELET: I oni.

SOKRAT: A šta kažeš za savetnike?

MELET: I savetnici.

SOKRAT: Onda, Melete, možda je kvare oni u skupštini, skupštinari, ili se i oni staraju za njeno vaspitanje?

MELET: I oni.

SOKRAT: Prema tome, izgleda, svi se Atinjani staraju da omladina bude dobra i valjana osim mene. Samo je ja jedini kvarim.

MELET: Sasvim odlučno to kažem.

SOKRAT: (Priča nešto, nije važno, pa će) To bi bila neka golema sreća za omladinu ako je samo jedan kvari, a svi drugi joj koriste."

Tako i ja vas pitam, kao što sam sebe u onom mučenju na obali pitao; hoće li o direke vešati i lekare, koji su te iste Nemce lečili, našeg doktora

koji je pazio pukovnika von Röchtera? Neće, njega je obavezivala lekarska dužnost. A hoće li se umlatiti svi pekari, koji su za njih hleb mesili, trgovci koji su im robu prodavali, kelneri koji su ih po kafanama pojili, vozovođe što su ih vozili? Hoće li se svima o vrat obesiti tabla: kolaborant? Jamačno neće. Mnogo bi se tabli moralo izdeljati. Lakše je ovako — samo meni. Svi su ostali poštteni i rodoljubi, samo je Andrija zlikovac i izdajnik. To, Andrija, nije isto. Drugi su samo svoj posao radili. Živeti se moralo i pod okupacijom. Decu hraniti. Ta će deca posle biti narodna masa. Svetski proletarijat druga Ozrena. Ako koje zrno i dopadne okupatora, neće cela žetva. A ja? Šta sam ja radio? Ja nisam ništa radio nego vršio svoj posao. Posao mi bio davljenike da spasavam i ja sam ih spasavao. U kakvom sam stanju bio, priznajem, bez slu-žbe i izgleda, izvukao bih i crnog đavola da je za pomoć kukao. Zubima ga izvadio, gospodo drugovi. I još, po novinama sam čitao kako su Nemci Engleze i Englezi Nemce iz vode vadili, računalo se kao lepo i pošteno nekog prvo u more baciti pa ga onda vaditi za zarobljeništvo. A ovo moje se zvalo domaće izdajništvo.

Nisam skočio. Još nisam došao do saznanja o svojoj krivici i u čemu je zaista, mislio sam da nemam ničega da se stidim, ni ičeg da se bojim. A zatim, bilo je, spram moje službe i ugleda, pomalo nezgodno baš da se udavim. Da je u pitanju konduktar ili kafedžija na primer, ajde de, ali da se udavi spasilac davljenika nije pasovalo. Manem se reke, potražim Andraša, te mu sve ispriповedam.

Bolje izvuko kamen nego nemački pukofnik — veli on, pa mi pruža novine. — Gledaj.

Pogledam — ništa. Nemačke trupe zauzele Brzu Palanku, izmena telegrama, Vođa Rajha Dučeu, Duče Vođi Rajha, Vođa Rajha Tenu, Teno Vođi Rajha, Teno Dučeu, Duče Tenu, ko da su telegrafisti a ne predsednici i kancelari, Banja Luka ponovo zauzeta, zapovest za lov na ljude u Bugarskoj, evo smo postali i ljudožderi, ogorčena bitka materijala u Italiji, moskovski šamar poljskoj emigrantskoj vladi, iskrcavanje u pakao, znao sam ja da ćemo i dotle stići samo nisam znao kada, Vođa Rajha primio generala Vlasova, zimska pomoć — sve koješta!

Nema o meni ništa — kažem i vratim novine.

Nema o tebi, ali ima o drugi zbog tebe.

Tamo gde je pritiskivao prstom vidim naslov:

"UHAPŠENI SAUČESNICI BANDITSKOG PREPADA NA
STANDARTENFÜHRERA SS ERICHA VON RÜCHTERA,
KREISKOMANDANTA U G." A ispod toga: "TOKOM ISTRAGE KOJA JE
OVIH DANA ZAVRŠENA, NEMAČKE VOJNE VLASTI UHAPSILE SU DESET
LICA ZA KOJE JE DOKAZANO DA SU PRUŽILA AKTIVNU POMOĆ
BANDITSKOJ KOMUNISTIČKOJ GRUPI KOJA JE NEDAVNO IZVRŠILA
NEUSPEO

POKUŠAJ ATENTATA NA KOMANDANTA G-SKOG VOJNOG OKRUGA."

A ti taj Erih spaslo.

Nije mu na čelu pisalo da je okupator.

A da je pisalo, da si znao?

Kako sam mogao da znam?

Lepo te pita, da znao, šta radio?

(Izvadio bih ga, izvadio bih i sotonu da se davio. Ja sam spasilac
davljenika.)

Onda, jamačno, ne bih. Ja mogu sve da objasnim — kažem.

Nema meni šta da objašnjavaš, ja znao kako je bilo, ali kako objasni
drugim ljudima? Ne može ići svakome i pripovedati kako bilo. A onda,
svako i ne veruje.

To je istina.

Pre nego što pođem, pitam Andraša kad će u hangar svrnuti. Mnogo je
zaposlen, neće moći, veli.

Zar i ti, Andraše?

On se meškolji, teško mu, zacrveneo se:

Znaš, Andrija, ja ima familija. Moja deca u srpska škola idu. Ti to razumi? Je li da razumi?

Razumim, razumim, kako da ne. Jedino ne razumim šta sam ja bogu zgrešio da me tako do korenja ništi.

Od kako one novine u varoš stigoše, a bio je već septembar četrdeset četvrte, za mene nije bilo opstanka. Plaža puna Nemaca. Od civila samo izrodi iz opštine. Sav pošten civil kod Zembe. A on me brani, kaže, nije, ljudi, njihov nego naš, znam čoveka. Ništa ne pomaže. Izdajnik, pa izdajnik. Dan-dva posle toga dođe naređenje da se moja plaža zatvori za naše — ionako od tih naših niko nije dolazio — i drži samo za nemačke vojnike. Lakat ćete imati vremena da se kupate, mislim. Rusi samo što nisu provalili preko Dunava, a partizani, priča se, već u sela ulaze. Pod zastavama i sa bleh muzikom. Ipak mi milo. Sad će me otpustiti i ceo svet će videti da sa okupatorom nemam ništa. Na moju nesreću, jebeni pukovnik naredio da me zadrže. Iz zahvalnosti. Jebem ti takvu blagodarnost, zbog koje mi se glava na ramenu drma. Ali ko sme da kaže — neću? Još mi i platu povećaše. Kao da je vredelo, kao da si za dinare tada nešto mogao kupiti. Ali najgore je bilo što mi na mesto moje opštinske navukoše nemačku poluvojničku uniformu.

Te noći mangupi porazbijaše sve prozore na hangaru. Da se ne odsuljasmo pod krevet, ne bi ostali. Sutra se kasno probudim. Mučila me svu noć mora. Nekakvi se ljudi oko mene okupljali, gađali me kamenjem i vikali: ua, kolaborant! Prenem se i vidim, mali Andrija već obučen. Zena žurno trpa stvari u kufer.

Kuda? — pitam.

Ja, Andrija, majci, a ti kako hoćeš.

Čekaj! — skočim. — I ja ću!

Gde ćeš?

U Kreiskommandaturu. Da im se zahvalim. Otkaz da dam.

Žena me poljubi. Vidim, stalo joj je do mene. Samo je izdali živci. Pita da li ja to mislim ozbiljno.

Dabome da mislim.

Što onda ne idemo iz ovih stopa? Zašto da im se javljaš?

Objasnim joj da bi, ako se ne javim, oni, kakvi su uredni, mogli to smatrati kao nekim dezerterstvom, pa za mnom poslati poternicu. Dosta nam je kubure sa našima da bi i Švabe na leđa natovarili.

Ona vidi kako stoji stvar.

Idi — kaže. — I budi bar jednom u životu pametan.

Obučem se u civil, njihovu uniformu u novine zapakujem, pokupim

računske knjige, ključeve od kabine i hangara, bilete, i što je novca ostalo, pa pohitam u Kreiskommandaturu. Primi me Volksdeutscher. Zna srpski, ali je ljubazan.

Vi ste — veli — Gavrilović, onaj što je spasao gospodina pukovnika?

Jesam — kažem, grom spalio i mene i njega.

I radite kod nas als Strandwächter?

Kao šta?

Čuvar plaže?

Jeste. I spasilac. Ali ne mogu više. Došao sam da se zahvalim.

Šteta — kaže on — baš kad vam stigla medalja.

Kakva medalja? — uzrujam se. — Kakva medalja?

Značka zapravo. Lebensrettungmedaille. Dobija se samo za naročite zasluge u spasavanju života. Herr Standartenführer je imao prilično poteškoća da je za vas dobije. Niste, naime, nemački građanin. Međutim, ipak. Značka je jutros stigla.

Rekli ste medalja!

Značka, medalja, koja razlika?

Za mene, bogami, razlika. To je orden, a ne sokolska značka od pleha!

U svakom slučaju — veli on — za vas te razlike više nema. Ona se dodeljuje samo aktivnim službenicima.

Taj sam — kažem.

Niste, na žalost. Dali ste otkaz.

Tolike moje muke zabadava. Pitam, mogu li bar da je vidim. Zašto da ne? Otvori fioku, izvuče iz nje kutijicu, otvori i nju a kad tamo na samotnom jastučetu — medalja. Krug i u njemu dvoglavi crni nemački orao. Na njoj, u krugu, piše ERINNERUNGSMEDAILLE FÜR RETTUNG AUS GEFAHR.

Eto, tu sam, može da se kaže, stvarno postao kolaborant. Ne pre. Tek tu. Ne znam hoće li iko razumeti. Možda bi me razumeo neki šumac koji se godinama po planinčinama lomatao a nijedan orden nije dobio. Ja nijedan u svom veku nisam dobio, ni pismenu zahvalnicu i značku, a nekmoli odlikovanje. Niti sam se nadao, da pola varoši iz vode izvučem. Kako da se odreknem?

Slušajte — kažem — što se tiče tog otkaza. Ja stvarno ne znam. Nisam rešio natvr-do. Došao tek da izvidim. Imate li kakvu za-menu da vidim, ljudi smo... Ja to više radi opšteg dogovora, ako bi morao da odem.

Onda vi to ne otkazujete?

Sačuvaj bože.

Zašto me onda, čoveče, gnjavite?

Zbog opšteg dogovora, rekao sam.

Idite s milim bogom! Los! Los!

Dobro, de, idem! — umirujem ga. Čekam medalju.

Pa idite, um gottes willen!

A šta ćemo sa medaljom?

Nema smetnji da je primite ukoliko ste u službi. Samo se kod nas medalje ne daju tako kako vi zamišljate. To je javni čin. A za datum ćemo javiti. Aufwiedersehn.

Aufwiedersehn.

Tako ne podnesoh otkaz. Ženi medalju nisam pominjao, taman posla. Slagao da sam sve uredio, ali da dan-dva moramo sačekati. Dok mi nađu zamenu. Dan, dva, reče ona, ni sat više. Složim se. Ni meni nije bilo da zbog medalje glavu izgubim.

Topovi se još nisu čuli, a ni Nemci nisu bili naročito uznemireni, kao što to biva pre povlačenja. Osamnaeste sam se dobro sećao. Sve je bila pritisla neka mora, kao astma. I govori se tiho, šapuće. Sve zamrlo, čeka, osluškuje. I ja zamro. Čekam, osluškujem.

Valjda se, mislio sam, kakve sam usrane sreće, neće podesiti tako da Nemci uteknu pre nego što medalju predadu? Posle, jebi ga, ko će ih naći po svetu. Čim je dobijem, ja ću Julijanu i malog Andriju na kola, pa u beža-niju kod tazbine. Stvar dok ne legne, čuma dok ne prođe. Da me vijaju neće. Imaju koga. Eno im izroda iz opštine. Ti su uprljali ruke do lakata. A ja, šta? Ako sam mali prst.

Pa i njega mi drugi u blato gurnuli. Mala je moja kolaboracija prema njihovoj.

Šta čekaš? — pita žena. — Šta si uši načuljio?

Topove naše čekam — kažem. A lažem. Čekam auto iz Kreiskommandature. Dan prođe. I sutra nedelja. U oktobru smo. Iz Kreiskommandature ništa. Žena nestrppljiva, ujeda. Sve, kad ćemo? Čekaj, sad ćemo. Niko nas više ne dira. Toga se i bojim, niko ništa ne govori, samo me gledaju. Kako te gledaju? Kao pile nedeljom izjutra. Nemaju oni sa tobom ništa, ja sam saradnik okupatora. Ali ne brini, sve će se objasniti. Ništa se neće objasniti, plače ona, neće za objašnjavanja biti vremena. Onda uze da priča priče. Kako se po selima drže narodni mitinzi, pa se sudi izdajnicima. Odmah ih streljaju. Propaganda, velim.

Kaka propaganda, pričaju izbeglice. Koje izbeglice? Pa ti što oće da im sude. Eto, vidiš, da je to propaganda. Njima i ide u račun da pošten svet podbunjuju.

Nju utešio, sebe ne mogu. Već je i ponedjeljak, drugi dan, a iz varoši ni abera. Julijana svaki čas za kofer, ja idem. Dobro, kažem, još sutra, ako sutra ništa, za zamenu tobože, ne jave, idem u Kreiskommandaturu da vidim šta je. I onda pravo kod tvojih. A sutra ostavim je da plače, a ja pravo gde sam i prošli put bio.

Tamo gužva neopisana. Od sanduka i robe ne možeš proći. U dvorištu zapalili vatru, spaljuju arhiv. Vojnici prolaze trkom i bacaju u oganj naramke hartije. Crn se gust dim čak do kapije rasprostro. Za oči grize. A kapija otvorena, sve se vidi kao u pozorištu. Stražar zadribalda neka, međutim, neće da me pusti. Uzalud mu kažem da dolazim službeno — dienstlich!

"Dienstlich" gibt es nicht mehr! — veli i oturuje me šmajserom. — Es ist aus, Schluss siehst du es denn nicht selber? Machen wir, dass wir fortkommen! — oće da kaže da je svršeno sa službom i da odlaze.

Ja napamet naučio šta treba da pričam za medalju:

Ich komme wegen dem Medaillen, Herr Feldwebwl,
Erinnerungsmedaillen!

Medaillen? Medaillen? — riknu on. — Was für eine Medaillen? Hau ab,

sag ich dir, sonst verpasse ich dir eine Medaillen, das du dein Leben lang in der Frese trägs! A to je značilo otprilike da idem u materinu i da će mi on medalju po njušci dati.

Sklonim se. Vidim izbezumljen, mašinka može sama opaliti. Uvučem se u kapiju preko puta. Odande vidim ulaz u Kreiskommanda-turu. Računam, opaziću Feldwebela, sa kojim sam predaju medalje ugovorio. A možda i pukovnika personalno. Reći ću da mi do sveča-nosti nije stalo, i sam vidim, kakvo je bežanij-sko stanje, nego da mi medalju prosto iz ruke u ruku da, pa smo kvit. Čekao sam dugo, iskilavih se čekajući, nijednog nema. Unutra lom, sve gori, sad hartije i kroz prozor na vatru bacaju. Neke od njih i vetar zanosi, kroz kapiju tera, niko se ne obazire, kao da to nisu državni protokoli nego pesma-rice i večiti kalendari. Kao državnog činovnika tuga me hvata. Kao rodoljubu mi milo. A zar tako, pitam vas, misli jedan domaći izdajnik?

Najzad opazim jednog podoficira, kojeg sam sa plaže poznavao. Uvek je bio ljubazan i duševan. Sad gura ispred sebe motocikl. Pritrčim taman kad on uze zalet.

Entschuldigen Sie! Entschuldigen Sie!

Was wolen Sie? Kao šta bi hteo?

Eine Medaillen! — kažem.

Velche Medaillen? Kakvu medalju?

Na brzinu mu objasnim. Herr Standartenführer. Davljenje. Stihija.
Mesečina. Banditi. Jedva živi. Slike po štampi. Velika stvar za obe nacije.
Revnosna služba. Und So. Medalja.

On opsova, gurnu me u grudi, odbaci na zid, skoči na motor i odjuri.

Vidim, sve je poblentavilo, i da se u takvim prilikama do svog prava
teško dolazi. A ipak, od medalje ruke ne dižem. Drugog dokaza za
sposobnost nemam. Novine su, doduše, tu. I diploma pod staklom. Ali
orden je nešto drugo. Dobro, nije baš orden, ali medalja za spomen
jeste. To znači počast. Priznanje. Uzelo se u obzir. Vodio se račun.

U to, prvi put, čujem gruvanje. Nemci stali, načuljili uši. A negde, pa i ne
baš sasvim daleko, gruva kao da se prazna bačva niz brdo kotrlja.

Kanonen! — kaže stražar.

Topovi! Rusi! Naši! Srce mi se najedared ote. Na medalju sasvim
zaboravio. Koga briga za značke i medalje kad dolazi sloboda. Dobiću ja
drugu značku. Ovoga puta za naše! U našim lepim rekama neće se više
Nemci daviti, nego opet naše narodne mase. Šta bolje jedan spasilac
može da poželi?

Eto kako sam mislio kad sam čuo topove. Zar tako misli jedan
kolaborant, izrod i domaći izdajnik? Ti su na prvi artiljerijski plotun brinuli
kako da uteknu pred vama, našim osloboditeljima.

Situacija je bila takva da ja odustanem od medalje. Julijana se svakojako izbezumila čim je čula gruvanje i zadržavati je više neću moći. A i čemu? Sa medaljom sam se oprostio. Novine će ostati, a i to je nešto. Valjalo je na glavu misliti. Govorilo se da je oslobođenje najteže u početku i da tu treba biti pametan. Kasnije se ljudi ohlade i čovek se snađe.

Požurim kući. Svuda saloni zaklopljeni, radnje zamandaljene, rolovi spušteni. Ali u Ulici vojvode Putnika gužva, šta će onoliki narod pred gos'n Manojlovićem i Sinom, kolonijalom? Kome je sada do kupnje i prodaje? Tek kad se malko primaknem, vidim, ljudi iznose robu i viču: Napolje sa izdajnicima! O drvo krvopije radnog naroda! Dole crnoberzijanci i špekulanti! Smrt okupatorskim slugama!

Odmah shvatim u čemu je stvar, pokupim se neopaženo, i sporednim sokacima, pa posle utrinama, dovatim kuće. U hangaru, međutim, ne zateknem familiju. Namesto toga pismo:

andrija, nisam smela da čekam, tražili te ovde, kažu kupimo izdajnike, mene izvuko zemba. a ti vidi šta ćeš, samo za nama ne dolazi da i nas ne uvališ. tako te pozdravlja i poručuje ti zemba, koji mi se mnogo našao, da si mu do neba zahvalan, kaže još da ištem razvod, dok fura ne prođe, a posle se lako ponovo vezati. to zbog deteta. vidiš u kakva si nas govna gurno. a sad idemo. dole izrodi i domaći izdajnici, sa smrt fašizmu i sloboda narodu pozdravlja te i voli tvoja bivša žena julijana.

Pa lepo, mislim, voli, a to je najvažnije. A ono o izrodima i izdajnicima

morala da napiše, strano oko pismo može videti. Samo, šta će biti sa mnom? Kuda ću ja? Negde moram. Ostati ovde ne smem. Mogu se vratiti da pro-vere. Sad i onako niko ništa ne radi, samo gleda na koga će se istresti. Od koga naplatiti ove četiri godine neimaštine i straha. Od mene im najlakše. Glavni, sigurno, već odmaglili. Predsednik opštine ih neće za štrajptišom čekati. Žandari bar imaju puške, mogu odmaz-diti. Nemce štiti Haška, a i puške imaju, ako konvencija omane. Ja nemam, a i da imam ne bi znao šta sa njom. Ja sam spasilac. To mi zanat. Ne da ubijam. Da spasavam živote. Propast i ništa više.

I čudnovato, nisam se više plašio. Nešto u meni prepuklo i ne marim. Ni bežao ne bih da nije malog Andrije. Zar da se priča kako su mu oca kao izdajnika umlatili? Vuko bi to celog života. Nećete, mislim, to ne dopuštam. Uzmem se spremati. A šta sam imao? Natrpam u vreću nešto robe i hrane, novine, deset primeraka sa mojom slikom, i diplomu. Staklo bacim da se ne slomi. Ako preživim kupiću drugo. Zatim iziđem. Na plažu i reku se ni ne obazrem. Stučila mi se.

Udarim preko nasipa pravo na drum. Tamo se već vuče kolona — zbeg. Taljige sa denjcima, povrh stvari ljudi. Neki stisli uz grudi zidne satove, neki čiviluke. Deca u lavorima i korpama za veš. Tu i tamo poneki cirađom pokriveni kamion. Biće vojni. Svuda nemački motocikli. Infanterija duž jarkova sa obe strane, u kolonu po jedan. Prašnjavi, blatnjavi, nikakvi. Mnogi sa zavojima na glavi i štakama od grana. Ali šmajkere drže, ne ispuštaju. Sva ta raja gura prema zapadu. Dolazidu Rusi! Do-lazidu Rusi! — zapeva neka žena, dok je ne čušnuše pod bale. Ako, mislim, to ste i zaslužili.

Čuju se topovi, a pozadi na kosama, dosta daleko, štekću mitraljezi.
Ratatata, rata-tata, ratatata.

Neko vreme idem pored jednog kamiona. Kamion mili, put zakrčen.
Vičem, mogu li da se popnem. Ne možeš, dere se neki financ, vidiš da
smo na glavu jedno drugom! Napravilo bi se mesta, molim. A jok! Ne
može! Odbij!

Kamion krete brže. Zakačim se za karoseriju.

Puštajte! — vičem. — Ja sam vaš!

Čiji, bre?

Vaš! Okupatorski!

Gubi se u majčinu! — zavrišta financ i petom mi nagazi šaku, umalo mi
prste nije zdrobio. Padoh u prašinu. Odmah se, dabome, digoh. Ruka
nekako visi, ali proradiće, mislim — proradila jeste, ovde u Nemačkoj, ali
nikad potpuno — ne smem da posustanem, moram izdržati zbog mog
Andrije. To je poslednji kamion sa civilima. Sa njim još ima nade da se
do Zapada stigne. Ovi na taljigama neće ni do prvog sela. Ali njima je to
i cilj. Nije im nužda da beže, samo da se iz grada sklone. Ti beže od
fronta, a ne od narodnog oslobođenja.

Opet potrčim i za karoseriju se zakačim. Taman financ da mi drugu šaku

nagazi, kamion zakoči, financ se zaljulja, preturi preko ograde i tresnu u prašinu. Ako, crko dabogda! Ja se grudima na zadak nabih, pa kako sam već bio uza nj, a moj zlotvor financ se još nije bio povrnuo od pada, htedoh samo nogu da prebacim, da se u kamion uspenjem, kad oni iznutra na mene navališe. Da sad vidite, kakav narod imate, za koga ste se borili, četiri godine akali po šumama i korenje jeli! Nećete mi verovati, kunem se onim što mi najmilije, više ne mogu, da oni iznutra kao gamad navališe na mene. Nogama i rukama me odgu-ruju — marva domaća, kolaboracionistička, izdajnička! A pokvareni financ nalegao na leđa pa ciči:

Kud si navro, stoko seljačka!?

Budi sad Srbin, budi rodoljub!

Srećom, stvori se neki nemački podoficir, došao da raskrči gužvu, vojska ne može da prolazi, ja vičem: Hilfe! Hilfe!

Pita, šta hoće ovaj, to jest ja? Was ist los? Was will denn der?

Ne znamo, gospodine naredniče! — viču izrodi i prodane duše. — Wissen wir nicht, Herr Feldwebel! Wir haben ihn noch nie ge-sehen! — Kao, nikad me đubrad nije videla! A najmanje sam dvojicu poznavao. Peru "Batinu" žandara i nekog Kurajicu, izbeglicu iz Like, koji je seko tačkice u opštini. Ovom drugom zabadava ustupao kabinu. Sad me ne poznaju. Zverad sluganska!

Ich gehöre zu ihnen! — vičem, od muke švapski progovorio. — Ja sam vaš! Ja sam vaš!

Zu wem — pita Feldwebel. — Kome?

VAMA!

Ich verstehe überhaupt nichts! — kao ništa on ne shvata.

VAMA! — derem se, pomešao srpski i švapski, ne znam više ni šta govorim, ni šta radim, ni šta mislim. — ICH BIN EIN KOLABORATEUR DER DEUTSCHEN! JA SAM IZROD, IZDAJICA, VERRATER! JA SAM JEDNA VERKAUFTE DUŠA! EIN DRECK, DOMAĆI DRECK!

Vadim i novine, pokazujem pukovnika, vodena stihija, očajnička borba, srčano zalaganje, medalju mi obećali, nije pravo da se tako postupa sa jednim kolaborantom i izrodom, kao da je pošten čovek kome među njima nema mesta. Svašta sam bulaznio, ali ruke od kamiona nisam otkačinjo.

Steig auf! — naredi najzad Švaba, kao penji se. — Los, spring auf!

Ja se popnem. Kamion krete na Zapad.

Zbogom majko Srbijo!

VI

Tako se, gospodo drugovi, obrem u Germaniji-Zapadnoj. Od tada je mnogo vode proteklo. A kako mi je bilo, odgovoriću vam sa onim Grkom Sokratom, koji, izgleda, sve zna: "Lepa li mi života kada bih ja otišao iz otadžbine u ovim godinama pa menjao jednu varoš za drugom i živio u izgnanstvu." A što za Sokrata ne valja, za Andriju će još gore biti. Kako, nije važno. Šta sam sve ispatio ne vredi ni da pričam. Kome puca kaiš kako se u inostranstvu provodi jedan domaći Dreck? Razumem ja to, nisam nepismen. A šta sam sve tamo kao raseljeno lice, dizpliz persona, i izbeglica radio, već sam drugu Ozrenu na tolike zapisnike izjavio. Sve to je protokollarisch zabeleženo i od strane mog istražnog, gospodina poručnika Kulmana. Dr Hamma da i ne pominjem. Trebalo mu za odbranu. Biografska pozadina slučaja je najpresudnija, veli, Lebenslauf. Dobro da sam ga imao. Lebenslauf gadan, ali moj. Nisam niko i ništa. Da je bolji, veli dr Hamm, ne bi ni valjalo. Kakvo bi onda imao opravdanje da ubijaš? A bez Lebenslaufa gde bi našli "komplekse", tvoje korenje. Die Wurzeln.

Malo mi odlanulo tek kad sam dobio za spasioca u Hamburgu. Na nesreću, već pete godine pozlede mi ruku. Onu koju mi nagnječiše na sam dan oslobođenja naše domovine od fašističke čizme. Dok je bilo para, odlazio sam kod lekara. Dabome. Kad me premestiše za čuvara kabina, kao nesposobnog, para sve manje, pa i vizita lekarima. Nije mi bilo žao. Ništa mi nisu ni radili. Pipkali ruku, uvtali, zavrtali, teglili, a onda kazali obligatno entschuldigen Sie bitte — tot, mrtva, nema od nje

ništa. Hoće li bar proraditi jednom? Niemals, vele, živac ti pokvaren. Može li kako da se zameni? Danas za sve ima ersatz. Entschuldigen Sie, ne može, dotle još nismo stigli. Mogu, vele, da mi zašrafe kuku. Hvala, danke. Pa šta da radim? Radite desnom, ostala vam desna. Samo što mi ne savetuju da levu otkinem i na đubre bacim. Kao divljaku, da ne troši hranu. Gde ruku da bacim? Pogotovu neću da je bacim jer samo u ramenu i laktu ne mogu da je pokrećem, a prsti se miču. Neće dugo, vele oni. Idite, mislim, bestraga. Neću da je diram. Nek laje dok traje.

Od plivanja, dabome, više ništa. Držali me još malo da ispomažem oko kabina i inventara, pa otpustili. Dali mi Entlassung i otpremninu za mesec dana. Kazali entschuldigen Sie bitte, i zdravo! Molim. Ja odem u drugi grad. Ostanem tamo dok se ne otkrije da sam bogalj. Pa se u treću varoš preselim. Nisam se zapošljavao kao spasilac, ne dao bog, toliko sam savesti imao, druge sam poslove, ako nisu teški, mogao sam da obavljam. Kad mi dadu teže, ja se izvlačim dok me ne uhvate da sam invalid u procentima, a onda naravski, entschuldigen Sie bitte, i napolje.

Najzad se nađem u Münchenu. Računam, grad veliki, ljudi veseli, pivopije, odavde i Hitler potekao. Biće posla i za mene. Dok nešto ne nađem, kako sam stegnuto živeo, otpremnina će mi tri meseca zatrajati. Povrh svega, München je bliže zemlji. Jer me gospodo drugovi, uhvatilo osećanje, pa davi. Stalno sanjam Južnu plažu, naročito moju Julijanu, mog Andriju. Od njih vesti nikako. U početku sam piso, odgovor nisam dobio, valjda se pismo zagubilo, ili oni više nisu bili kod ženine matere. Noću se sa Andrašem razgovaram. I Zemba tu. U najboljoj smo vezi, kao nikad. Jednom mi je u san došao i onaj financ, Fleischfresser ili živoder,

što mi ruku đavolu dao, pa ni njega ne mrzim, mada po danu ne znam kako bi se držao, razgovaramo se, a kamion nas na Zapad vozi. Zbogom majko Srbijo!

Cunjajući za zaposlenjem, čujem od zemljaka da je Fenereja otvorila konzulat u Münchenu i da su naveliko počele repatrijacije.

Pozivaju, praštaju, kažu svaka nam ruka treba, ako nije krvava. Dvoumim se bi li se javio. Ruke nisam okrvavio, bandama nikavim nisam pripadao, godine su prošle, ni ovde se grđenjem zemlje nisam bavio, ni sa kakvom se bombaškom organizacijom nisam spandao (osim što sam iz duševnosti dao prilog Miloju u Dragoviću, kaplaru Vojske Njegovog veličanstva van otadžbine, deset DM svega, ali se ne zna šta je sa tim novcem bilo, kaplar Nj. V. ništa nije hteo da kaže kad su ga uhapsili zbog velikog trošenja po kafanama.) Ništa mi se, dakle, novo nije moglo prikačiti, a staro, što reko naš Maršal, u vodu palo, otpisano, amnestirano — divota božja. Mogao bih da se skrasim kraj neke naše reke, ma i nemao sa njom ništa službeno. Doveo bih Julijanu i Andriju, našao posao spram svojih procenata, šta čovek više može poželeti.

Jer, ovako je stvar stajala, i drugu Ozrenu sam rekao, ja jesam sarađivao sa Nemcem, pukovnikom, pa i to, samo dok sam ga iz vode vadio. Ne poričem, iako nisam znao ko je u pitanje. Lako je Srbin mogao biti, pa bi me onda tužili što mu se nisam našao, nicht war? Nisam mogao da ga legitimišem, pa onda izvadim. Dakle, to je kratka kolaboracija sa jednim Nemcom i to po službenoj dužnosti. Sa ostalima nikad ništa nisam imao, osim preko batina. Onaj Frost me stuko. Za drugo nisam kriv, osim što

sam nešto dana nosio njihovu jebenu uniformu, a ni ona cela nije bila njihova, samo bluza. Najposle i ta bluza, ako ćemo pravo. Nije više bila u optičaju kod Wermachta, pa da se kaže. Služila za civile i domaće prislužitelje. Više kao zimska pomoć. Najviše sam skrivio što sam se polakomio na njihovu usranu medalju, to sebi ne mogu da oprostim, i za to mi, ako hoćete, sudite! Tako mislim dok konzulat obilazim. Nikako ulicom, sve sporednim putevima. Za slike nisam kriv, takođe. Nisam ih ja slikao, niti sam to od koga iskao. Ni za govorancije. Sve je izmišljeno da se ja kao Srbin ponizim i popljujem. Da se na narodne mase i proletarijat ljaga baci. Pogotovu nisam kazao da sam u vodu skakao da spašavam simbol nemačke nacije, ne znam otkuda kad im simbol crni orao, jedino znam da me je skakanje zacrnilo, a što se tiče da su me u reku gurnuli ljudski nagoni, jeste, to je istina, samo bih ja njima dometnuo i službenu nagonjenost.

Primicao se dan kada sam obavezno morao da se rešim. Ponestalo mi para, ostao sam i bez furgona kojeg su na gvožđe odvukli. Rešim da stisnem srce i da se prijavim. Ubiti me na licu mesta ne mogu. Mogu me nagrditi, svašta mi u oči reći — što se drug Ozren i postarao, ali ne odmah, nego kad smo se zbližili — ali sam na to svikao. Važno je da se zemlje dokopam, posle šta bude. Gore neće.

Taman sam ugledao plehani grb nad vratima konzulata, kad pored mene prođe, samo što me ne očeša, podebeo, riđ čovek, sav izglancan, na cveće miriše.

Zagledam se. Ko je taj, zaboga? Sličan je nekome, kome — ne

razabiram. Kao da mu poznajem brata. Tako mi se pričinilo. Pa mi sine. Herr Standartenführer! Herr Standartenführer Erich von Rüdter! Moj davljenik! Zanameo, ne toliko što ga vidim, nego što ga nisam prepoznao. Nisam prepoznao jedinog čoveka kojeg sam iz vode izvukao i zbog kojeg mogu reći da sam spasilac.

Herr Standartenführer! — viknem. — Herr Standartenführer, von Rüdter!

On, kao da ga metak u potiljak pogodi, tako stade. Potrčim. Ne znam bi li mu se oko vrata obesio, ili ga, šta sam zbog njega propatio, za taj vrat stegao.

Okrete se. On i niko drugi. Prazno me, međutim, gleda.

Was? Ich verstehe nicht? — kao, ne poznaje me. Ko sam ja, pita.

Setim se Zembe i kako se žalio da ga davljenici izbegavaju. Nećeš, majci, mislim, sa mnom nećeš tako. Zemba je na njih mogao zviždati. Imao ih je na kamare. Ja samo jednog i taj bi da mi klisne. Vidim već kako uzima zalet da uhvati taksi.

Južna plaža — brzam, idem za njim, taksi stade, pobeći će mi — stihija, Gavrilović, srčano skakanje po simbol nemačke nacije — njemu noga na papučici, moja mu ruka na ramenu — Empfang, zajedno smo se uslikavali, Herr ...

On mahnu rukom na šofera, kao odustaje. Vidim, sav se unezverio.

Kaže: Umukni, budalo!

Povede me na pločnik, dobro je, mislim, čim me budalom zove, mora da me pozno, obazire se oko sebe i uz zid me pribija.

Sad se zovem Gruber — veli strogo. — Erich Gruber, i da se nisi šalio zvati me drukčije

Gut — kažem.

A kako se ti sad zoveš?

Ja? Gavrilović. Kako bi se zvao? Ako sam izgubio zemlju, mislim, nisam ime.

Gut — kaže sad on, a sve se obazire. — Ajmo nešto da popijemo i vidimo šta ćemo.

Krenuh da odbijem, napijanje sa njim me i saranilo, pa odustanem, šta je čovek kriv što sam ja na piće slab. Okrom, bila je to prilika da za medalju priupitam. Mogla bi mi koristiti za službu, ako me iz konzulata kao ratnog zločinca ispujdaju.

Sad je prilika da kažem kako sam se ja, zarad egzistencije, nipošto zbog ponosa, u više navrataja po nadležstvima i raznim Amptima za tu moju medalju raspitivao. Oni uvek jedno isto, gde su dokumenta, kamo

Beweisi, imate li svedoka? Kakvi svedoci noću na reci, ljudi? I šta je sa tim Standartenführerom, jer i nama treba? Ne znam, velim. Onda ništa, kažu, napolje! Drugima opet nikako da objasnim kakva je to medalja. Nije, velim, baš medalja. Više kao značka, samo počasna. Čuli su za mnoge, neke i dobili, značku Stranke na primer, onu što se o Prvom maju na paradama nosila, značku za plodne matere, za svaku su jebenu značku čuli osim za moju. Tako sa mnom duševniji. Drugi ni da razgovaraju. Njih se ništa ne tiče šta je bilo. Ni pre, ni za vreme rata. To nije bila Rechtstaats. To se više ne važi. Što je bilo, bilo je. Mi to ne priznajemo. Kako ne priznajete? Kakav je to način da sin ne prizna očeve dugove? Vaši su mi očevi ostali dužni. I ne samo meni. Narodnim masama. Ne priznajemo, vele. Dobro, što vi ne priznajete to je vaše, samo priznaju drugi. Priznaju i pamte, u vosku drže. To je njihova stvar, mi radimo da se prošlost izbriše. I ja bih, kukam, da je izbrišemo, ali se ne može. Zašto, pitaju. Ne daju ONI. A ti se, momče, kažu, obrati onda NJIMA. A to je, po svemu, VAMA.

Sad sam, eto, nabasao na svedoka. Neću, naravno odmah, nisam vo, sačekam da u neku birtiju svratimo i da on po rakiju poruči, pa poizdalje krenem:

A vi niste u vojsci, Herr Standartenführer?

Slušaj, Gavriloviću — izbeči se on na mene. — Ja sam sada Geheimer Rat. Tajni savetnik. Geheimer Kommerzienrat Gruber, razumeš!

Razumem, Herr Standartenführer.

Geheimer Kommenzienrat Herr dr Gruber, budalo. Verschtheits du? I da se nisi usudio da mi pominješ ni ime, ni čin.

Shvatim. U knjige je neke crne zabeležen. Posle mi Ozren rekao nirnberške. Ode moja medalja! Taj živ neće ni pred kakvu komisiju.

Verschtheits du?

Jawohl, Herr Stand ... Geheimer Rat.

Gut.

Mislim, ni ja više nisam koji sam bio. Nisam Andrija A. Gavrilović, spasilac davljenika. Raseljeno lice sam, DP, dizpliz persona. A povrh svega još i domaći izdajnik, izrod i kvisling. Na istome smo. Ali nam isto nije. On je i dalje gospodin, a ja niko i ništa. Već poručuje drugu turu. Ima, dakle, gelda, to jeste para. Vidim, biće, nevolje. Napiću se, to je gotovo. Stomak mi prazan. Kad god tog čoveka sretnem, moram na prazan stomak da pijem. Bruka.

Also — pita — kad sam, i kako u Nemačku dospeo.

Našao se — kažem. Neću da se ispovedam.

Nema u komunizmu hleba, a?

Naljutim se. Zašto da nema? I komunisti su Srbi, nisu Turci: Ma ima ga, zašto da nema. Nema ga za mene.

Što? Presušile vam reke? — on se još i šegači.

Ja sam domaći izdajnik.

Šta si ti?

Kvisling, gospodine tajni savetniče.

On u smeh udari. Hoće u to ime još po piće. Da se za Kvislinga ispije. Ne branim, predao sam se.

Pa dobro, Herr Kvisling, zašto?

Šta zašto?

Zašto te nazvali Kvislingom? Da te možda pred kraj u vladu Srbi nisu uzeli?

Šegači se, mislim, šegači se, može ti se, u tvojoj sam kući.

Zato što sam vas, gospodine, iz vode izvadio.

Pa bio si spasilac davljenika, nisi li?

Jesam, gospodine, ali za srpske davljenike. Nisam za Nemce. A to se broji kao saradnja sa okupatorom.

On opet u smeh. Vidim, popićemo i po četvrtu. I ova mi se treća po glavi muti. Stidim se da pitam za sendvič, nisam prosjak, iako sam bez pasoša.

Saradnja sa okupatorom na vodi — cereka se on. — Pomorska saradnja, zapravo. Svašta. Baš ste vi Balkanci neki zaguljen narod!

Trebalo je da te pustim da crkneš, mislim, sad mi ne bi govorio da sam zaguljen. I onda, šta ste kod nas tražili kad smo toliko zaguljeni? Što se podalje niste držali?

I tako si strugnuo, emigrirao?

Jeste, gospodine Tajni savetniče.

I kako si se kod nas snašao?

Nikako, gospodine.

Sve mu ispričam. Ništa ne krijem, niti se čega libim. Piće me gura. Hamburg, ruka tot, lekari, vele, baci ruku, iz mesta u mesto, plata mala, skupoća, potucanje, furgon, otkaz, i sad mi ostaje samo dubina. Ili konzulat FNRJ. Još ne znam šta je bolje.

Prijaviću se za repatrijaciju, pa nek rade sa mnom šta hoće.

A šta bi ti radili?

Glavu uzeli. Fik.

Dummheit! Posle toliko godina? I za takvu stvar? Kladim se da za tebe i ne znaju. Niti su ikad znali. A i da su čuli, do sada bi već deset puta zaboravili.

Ja onda kažem, petu ispijam, možda je to tako kod vas u Nemačkoj, gospodine Tajni savetniče. Vi ste veliki narod, pa vam je lako da zaboravljate. Pogotovu zlo. A mi smo mali, malecni, šaka jada. I zlo nam neka vrednost. Počesto druge ni nemamo. Moramo i njega kao oči u glavi čuvati, gospodine Tajni savetniče. Nikad ga, do smrti ne zaboravljamo.

Kažem ja da ste vi mimo sveta.

Ja mu onda da potvrdim što sam rekao ispričam, sit se ismejao, slučaj popa Grigorija, iz Novog Slankamena na Dunavu. A to ni vama neće biti na odmet da čujete. Da vidite sa kakvim svetom se mešate. Pozvali, kažem, oca Grigorija da za susret sa bogom pripremi dušu nekog sarača Mrkoja, a ovaj dođe pa u sred molitve prosu na samrtnikovu glavu bokal vode. Ovo ti je — veli — Mrkoje, što si me na krštenju popišao, da se imaš našta gospodu žaliti, a ne da izgleda da nisi Srbin.

Takva nam rasa, gospodine. Zloćudna.

Ako se bojiš — raspituje se pukovnik — što ne ostaneš ovde?

A šta ovde da radim? Da skapam sakat?

Onda mi on reče da ne brinem. Neće dopustiti da se zlopati čovek kome duguje život. Daće mi preporuku za čoveka na Sportbazenu u Schwabingu, a to vam je kao kvart u Münchenu. Taj čovek je njegov podoficir i ratni drugar. Venzell mu ime, pa njemu da se javim. A kad mu bude gotova kuća na Ammersee, uzeće me za čuvara. Samo pod uslovom.

Kojim uslovom?

Da nikome o meni ništa ne govoriš.

Da vas poznajem?

Poznajesh samo Geheimer Kommerzienrata dr Grubera.

Gut — kažem. — Važi.

Planirao sam da malo radim, dok se potkrpim i podgojim, da se mome Andriji i Julijani ne vratim kao golja, nego kao čovek iz sveta. Kao što su pre rata izgledali naši iseljenici iz Amerike, nisam mogao računati da ću da izgledam. Ali uglednije nego sada svakako. Ništa mu, međutim, o

tome ne govorim, nego zahvaljujem i ljubim ruke.

Hvala, Herr Standartenführer!

Crko! — veli. — Ne zovi me tako. Ja tebi imam da zahvalim, a ne ti meni.

Obojica, mislim, imamo račun jedan kod drugog. Ja sam tebe izvadio iz vode, ti ćeš mene iz bede. Kako god okreneš, ispadaš kao čvor kojeg treba odrešiti da se mreža oko mene otpetlja. Tako je i bilo. Zbog toga ovde sedim. Dok je on bio živ, za mene pred zemljom nije bilo iskupljenja. Tek kad se on vratio u vodu, iz koje sam ga izvukao, mogao sam da za sebe i svoju prošlost tražim neku pravdu i milost. Ali onda sam u zatvor zapao, i tako mi se na isto uhvatilo.

Na rastanku ga i za moju medalju zapitam.

Medaillen? Was für eine Medaillen?

Ne seća se. Ti su vam Nemci baš čudaci. Ničeg se ti ne sećaju. Ni rata. Ko da im mozak od kućine. A kakva tehnika! Setio se tek kad sam mu na široko objasnio. Dobro, veli, urediće se i to nekako. Ista značka svakako neće biti, te se više ne izrađuju, na žalost, ali će se neka svakako naći.

Gut — kažem.

Službu u Sportbazenu nema šta da opisujem. Bila je kratka a ni pretrzo

se nisam. Onaj SS Venzell pusti me da radim šta hoću. Instrukcije dobio. U septembru dođe lično gospodin Gruber, to jeste Rüdiger, da me prebaci na jezero Ammer. Imao sam da se staram o pokrivenom bazenu, da pazim kuću kad nikoga nema. I da ćutim, also. Za ovu kućicu niko ne zna. Ni moja žena, veli. On jeste porodičan čovek, ali poslovi zahtevaju, razumeš. Razumeo sam. S vremena na vreme. Malo društvanje. Poslovni prijatelji i prijateljice. So. Jesam li razumeo? Jesam, kako nisam. Znam ja šta je kupleraj!

On se kao ljutnu: tobože, ja sam magarčina, jer to nije nikakav kupleraj, nego za odmor služi.

U redu, mislim, mada se to kod nas, pre rata, zvalo kupleraj. Ali neću da se natežem.

O tome kakvih sam se sve nepodobija i izokrenutosti na tom Ammersee-u nagledao, neću ništa da podnosim. Sve sam već ispričao drugu Ozrenu, nikad mu dosta nije bilo. I on se toga gadi, kaže, ali mu potrebno iz propagandnih razloga, da se vidi kako besni trula buržoazija i ratni zločinci dok se radna masa zlopati. Pričam mu, on crven u licu od gađenja. Još, kaže, majku im kapitalističku. A ako ikoga u zemlji to interesuje, zbog trulosti ovdašnje buržoazije, i njenih, kako ih drug Ozren zove, prirepaka, može od samog njega tražiti izvešće. On sve to zna napamet. A ima i adrese onih žena što su dolazile na relaksaciju. Iskao ih za dokumentaciju.

I tako je došao onaj dan, u kome me tuže da sam delo izvršio. Ujutru

rano javio se g. Tajni da dolazi. Telefonski. Biće sam. Ima nešto važno da radi. Gut. Neka spremim bazen. Gut. Neće biti drekanja, bar ću moći mirno da zaspim poslednju noć jer sam naumio da otkažem. Potkožio sam se. Na banci marke. Dolazim, majko Srbijo.

Najpre očistim bazen. Nesrećom kolica zaboravim da uklonim, što mi posle bila otežavajuća okolnost. Da se gad ne bi razlivao, ja ih postavio najlonom, a oni vele to su kolica u koja bi turio g. Tajnog savetnika da si imao vremena. Najlon ne propušta krv, ne bi ostali tragovi.

Dovezao se autom oko smiraja. Reče mi da naložim kamin i posle pola sata da dođem kod bazena. Ima, kao, nešto za mene.

Imam i ja nešto za vas.

Dobro, dođi pa ćemo videti.

I videćemo, mislim. Lepo ću mu zahvaliti i reći da mi je vreme kući. Aufiedersehn.

Baš sam kamin razgarao žaračem, kad čujem kako zove. Najednom opazim da je sve kao i nekad kada smo se upoznali. Sve je tu. Noć pala, mesečina, on zove. Jedino što nije kao obično vikao moje ime, Andreas, Andreas, nego ga iskrkljavao, kao da mu pluća pritisla velika težina.

Bog i duša, pomislim zgranuto, taj se opet davi!

I potrčim, u ruci mi žarač, ko na njega da misli kad se ljudi dave. Voda je moje područje. Da je u neku drugu nevolju zapao, možda mu i ne bih pomogao, zna se šta je iz prve pomoći po mene ispalo, ali sam ga iz vode morao izvući, nisam profesiju hteo da kaljam.

G. Tajni je tonuo. Na vodu je sa tavanice padala čivitna svetlost, koju ovde zovu neonom, pa je izgledalo da tone kroz svetlost, a ne kroz vodu. I da namesto vazduha krvave mehure ispušta. Odmah mi bi jasno da se, još nepresvučen u gaćice, okliznuo, glavom o ivicu bazena udario i u vodu obeznanjen pao. U tom slučaju, on me nije mogao zvati. Ko me je onda zvao? To mi ni do danas nije jasno.

Već sam u vodi. Sakatost me ometa. A i kondiciju izgubio. Udebljao se. Godine snagu rastrošile. Uspem ipak nekako glavu na vazduh da mu izvadim. Umalo se i sam nisam udavio. Glava kao mrtva. Živa samo krv po njoj. Na jedvite ga jade do stepenica dovučem i tu ga uzaslonim. Do pojasa u vodi, a od pojasa na kamenim basamacima. Opipam bilo. Ne radi. Mrtav. Tot. Laka mu bila voda. Zatim klonem kraj njega, gotovo sam se pomračio od truda i straha. Kad opet dođem sebi, g. Tajni skliznuo, pliva na površini, trbuhom na dole. Ruke i noge raširio kao Hristos.

Kako sam u takvom stanju zatečen od strane g. M. Reinera, partnera mog dobrotvora, i kako su me iz tih stopa arestovali i optužili za ubistvo sa predomišljanjem, imate kod druga Ozrena iz konzulata FNRJ. Upropastilo me što mi žarač upao u krv te se navatao savetničkih dlaka, iz čega je g. Kulman zaključio da je to "tup predmet sa kojim je zadat

smrtonosan udarac", što on, der Geheimer Kommerzienrat Gruber, nije bio u kupaćem kostimu, već u civilu, a ja mokar takođe, kao da me on, boreći se, u agoniji, sa sobom u bazen povukao, a naročito što su ispred vrata kupatila nađena kolica za đubre postavljena najlonom, u koja sam ga, navodno, hteo da prenesem u šumu. Takođe kako sam sve priznao, i na sebe uzeo — premda kako vidite nisam kriv — i kako su me osudili kao u dispozitivu, o svemu tome imate takođe kod druga Ozrena iz konzulata, u njegovom izveštaju, ako ga je prosledio, kako je obećao. Ali, ja sumnjam. Naljutio se bio na mene zbog nemačkih reperacija. (Pre nego što me sasvim ostavio, sa vrata me pitao, hoćeš li, stari, poslednji put ponavljam, sa nama da kolaboriraš. Šta da radim, družo Ozrene? Da kolaboriraš! To, majci, kažem, nećete od Andrije dočekati. Ni sa kim ja više ne kolaboriram. Jednom sam bio kolaborant, i evo šta je iz toga ispalo. Sa kolaboracijom je gotovo. Schluss!) A možda je i poslao. Možda se odljutio kad je čuo da pišem izjavu. Nadao se, valjda, da ću po njegovim uputstvima postupiti.

Neću, da znate. Ni po njegovim, ni po Kulmanovim, a ponajmanje po Hammovim.

A ono što je moj dobrotvor hteo da mi pokloni bila je značka. Za nju me i g. Kulman pitao. Nije znao čemu je namenjena. A ja nisam hteo da kažem. Bila je ista kao ona stara. Isti crni orao i iste reči.

"Erinnerungsmedaille für Rettung aus Gefahr." Žutela se na mermernoj klupi kraj bazena. Nisam je uzeo. Više mi nije pripadala.

VII

To vam je puna istina o mome slučaju, i dok sam govorio, nisam vam ni krupno ni sitno zatajio. Tako je rekao Grk Sokrat svojim sudijama, tako ja kažem vama, mojim. I još, kao što je on rekao, mogu i ja reći: da se protivu mene diglo jako neprijateljstvo, i to kod mnogih, da je tako nešto već mnoge dobre ljude osudilo, pa će, mislim, tako biti i u budućnosti. A ako bi me ko pitao zar se ne stidiš, Andrija, što si se predao takvom zanimanju, to jeste spasavanju, s koga si sada u opasnosti, ja bih takvom čoveku odgovorio kao i Sokrat: ako misliš da jedan čovek, ako i malo koristi ima od njega, mora da računa sa opasnostima života i smrti, a da u svom radu i delovanju ne mora da gleda samo na to da li radi pravo ili nepravo, ili da li vrši posao dobra ili zla čoveka, onda mu je svaki trud uzaman. Da se o smrti sudi ne samo jedan dan nego mnogo dana, vi biste se uveriti.

A što se tiče toga da sam na dušu primio zločin koji nisam izvršio, mada sam ga, ruku na srce, ponekad priželjkivao, zato ću biti pitan kad umrem. Kad sam priznao da sam ubio, kriv sam kao i da sam ubio. Zašto sam, pak, priznao, vama mora biti jasno iz ranije navedenog. Drugog načina da se operem od izdaje nije bilo. Drukčije nego da se pravim da sam g. Tajnog savetnika Grubera ostavio tamo odakle sam ga kao Standartenführera von Röchtera izvadio. Samo tako sam mogao da skinem onaj karton KOLABORANT, koji mi je još za rata oko vrata obešen.

Sad, računam, kartona više nema. Sve je opet na svom mestu. Ko treba

da je u vodi — u vodi je. Ko na suvu — na suvu. Mrtvi čekaju sud na onom, živi na ovom svetu. Sa mnom je, međutim, svršeno. Star sam, nema od mene ništa. Ne verujem da ću robiju izdurati. Dolazilo mi je i da je prekratim. Osobito kada sam čitao knjigu o mudracu Sokratu. Ne samu knjigu, nego predgovor. Tamo stoji da se na kraju Sokrat okupao, pa mu doveli najpre sinove i žene od roda, a onda otrov u čašu. Prijatelji ga zadržavali. Ima vremena, vele, znamo mnoge koji su otrov mnogo docnije od smiraja uzimali. A bilo je kao od vlade naređeno da ga Sokrat mora popiti jer je na smrt osuđen. Znae šta im je Sokrat odgovorio? Da time neće dobiti ništa nego sramotu, što žudno prijanja uz život i što ga pošteđuje kad u njemu više ništa nema. Onda je ispio otrov u čaši istucan i legao, reko još nešto za nekog petla kojeg je nekom dugovao, pokrio se preko glave i umro.

Da pošteno priznam, mislio sam i ja tako da svršim. Već i mišomor u klozetu našao. Ali odustao. A nisam mu ni dejstvo znao. Mogu da ne umrem, već da se još više obogaljim. A i jači je razlog bio. Grehota je ubijati se kad je čoveku duša na mestu. To je kao da ti bog da, a ti po tome pljuneš. Jer, meni je duša bila na mestu. Opro sam se od domaće izdaje. Za mojim se Andrijom neće vući rep, kao za sinom jedne prodane duše. Stoga mislim da mi se može odobriti sarana na teritoriji FNRJ, što u priloženoj molbi i molim sve naslove.